

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**DEĞİŞEN AİLE YAPISI BAĞLAMINDA YAŞLILIK
DİNDARLIK İLİŞKİSİNİN SOSYOLOJİK
ÇÖZÜMLEMESİ
(KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ)**

**Hazırlayan
Filiz ÖZTÜRK**

**Danışman
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK**

Yüksek Lisans Tezi

**Ağustos 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**DEĞİŞEN AİLE YAPISI BAĞLAMINDA YAŞLILIK
DİNDARLIK İLİŞKİSİNİN SOSYOLOJİK
ÇÖZÜMLEMESİ
(KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Filiz ÖZTÜRK**

**Danışman
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK**

**Ağustos 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Filiz ÖZTÜRK

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: Değişen Aile Yapısı Bağlamında Yaşlılık Dindarlık İlişkisinin Sosyolojik Çözümlemesi (Kayseri İli Örneği)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ... sayfalık kısmına ilişkin .../.../2018 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % ... dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. .../.../2019

Adı Soyadı : Filiz ÖZTÜRK
Öğrenci No :
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Sosyolojisi
Program Adı : Yüksek Lisans

Danışman: Adı/İmza
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Öğrenci Adı/İmza
Filiz ÖZTÜRK

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Değişen Aile Yapısı Bağlamında Yaşlılık Dindarlık İlişkisinin Sosyolojik Çözümlemesi (Kayseri İli Örneği)” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi ’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Filiz ÖZTÜRK

Danışman

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Felsefe ve Din Bilimleri ABD Başkanı

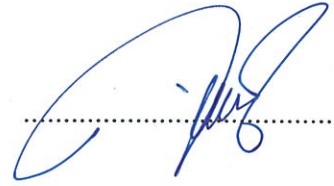
Prof. Dr. Abdolvahap TAŞTAN

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK danışmanlığında **Filiz ÖZTÜRK** tarafından hazırlanan “**Değişen Aile Yapısı Bağlamında Yaşlılık Dindarlık İlişkisinin Sosyolojik Çözümlemesi (Kayseri İli Örneği)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Üye : Prof. Dr. Abdulwahap TASTAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. Ümit H. AKKAYA

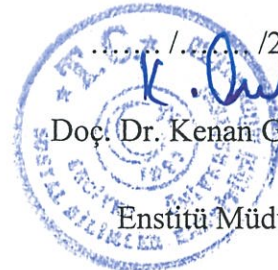

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun 02/09/2019 tarih ve 36 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../2019

 Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ
 Enstitü Müdür

ÖNSÖZ

Günümüzde sağlık alanında yaşanan gelişmelerle yaşam kalitesinde artış ve bununla doğru orantılı ölüm hızında düşüş yaşanmaktadır. Bu nedenle yaşlılık önemli bir inceleme alanı haline gelmiştir. Toplumsal değişimle birlikte önemli bir dönüşüm yaşayan aile kurumu içerisinde yaşlıların da rolleri değişmiştir. Bu çalışma bu değişimden payını alan yaşlıların din ile olan ilişkileri ve huzurevindeki dini ilgi ve faaliyetlerini tespit etmek amaçlı gerçekleştirilmiştir.

Tez konumu belirlememden sonuçlanmasına kadar bana yardımcı olan ve benden ümidini kesmeyen, bitmek bilmeyen sorularımı sabırla yanıtlayan değerli danışman hocam Prof. Dr. Celaleddin Çelik'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yine tez konumla ilgili fikirleriyle bana destek olan değerli hocam Doç. Dr. İlkey Şahin'e de teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın veri toplama aşamasında bana yardımcı olan Kayseri Huzurevi'nin değerli müdürü, sosyoloğu ve çalışanlarına, görüşmelerimde bana vakit ayıran huzurevinin kıymetli teyze ve amcalarına teşekkürlerimi sunarım.

Bana ilk günden beri desteğini esirgemeyen ve her durduğumda beni ayağa kaldıran can dostum Gül Serap Yaraş'a kalpten teşekkürler.

Son olarak tezime ara vermeme vesile olan(!) ancak desteklerini de esirgemeyen değerli eşim Önder ve tezimi yazarken yanımdan hiç ayrılmayan kızlarım Erva ve Zehra'ya kalbimin en derin yerinden sevgilerimi sunarım.

Filiz ÖZTÜRK

Kayseri, Ağustos 2019

DEĞİŞEN AİLE YAPISI BAĞLAMINDA YAŞLILIK DINDARLIK İLİŞKİSİNİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ (KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ)

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2019
Danışman: Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

KISA ÖZET

Bu çalışmada, yaşlılık ve dindarlık ilişkisi toplumsal değişme temel alınarak değerlendirilmiştir. Kayseri Hacı Rukiye Gazioğlu Huzurevi'nde yaşamakta olan yaşlı bireylerin din ve dindarlıkla olan ilişkilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Aile yapısında yaşanan değişimle birlikte yaşlı bakımı önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda bu değişimin yaşlılar üzerindeki etkileri ve huzurevine gelme nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yaşlıların bu değişime yönelik duygu ve düşünceleri incelenmiş, huzurevinde geçirilen zamanda dinle olan ilişkileri ve gündelik yaşamlarında dini faaliyetlerin yeri ve önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

Nitel araştırmaya göre desenlenen bu çalışmada, görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Kayseri Hacı Rukiye Gazioğlu Huzurevi'nde kalmakta olan 11 kadın 9 erkek olmak üzere toplam 20 yaşlı ile görüşülmüştür.

Çalışma sonucunda huzurevinde kalan yaşlıların, günümüzde yaşlı bireylere verilen değerin kalmadığı yönünde bir düşünceye sahip oldukları ve huzurevinin onlar için en uygun yaşam alanı olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Yaşlı bireylerin dinin inanç boyutunda tam bir teslimiyete sahip oldukları ancak ibadet boyutunda sağlık durumlarından dolayı kendilerini yetersiz gördükleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Değişme, Yaşlılık, Dindarlık, Huzurevi

**SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE RELATION OF OLD AGE- PIETY IN
THE CONTEXT OF CHANGING FAMILY STRUCTURE
(CASE OF KAYSERİ)**

**Erciyes University, Graduate School of Social Science
M. Sc. Thesis, August 2019
Supervisor: Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK**

ABSTRACT

In this study, the relationship between old age and piety was evaluated on the basis of social change. The aim of this study was to determine the relationship between religion and piety of elderly individuals living in Kayseri Hacı Rukiye Gazioğlu Nursing Home. With the change in the family structure, elderly care has become an important problem. In this context, the effects of this change on the elderly and the reasons for coming to the nursing home were tried to be determined. In addition, the feelings and thoughts of the elderly about this change were examined. The relationship between religion and religion and the place and importance of religious activities in their daily lives were tried to be determined at the time spent in the nursing home. In this study which was designed according to qualitative research, interview technique was used. Maximum diversity sampling, one of the sampling methods, was used to determine the study group. A total of 20 elderly, 11 females and 9 males living in Kayseri Hacı Rukiye Gazioğlu Nursing Home were interviewed.

As a result of the study, it was determined that elderly people living in nursing homes have the idea that no value is given to elderly individuals. So the nursing home is the most suitable living space for them.

It has been revealed that elderly individuals have fully surrendered to the faith dimension of religion, but because of their health status, they consider themselves inadequate in worship dimension.

Keywords: Social Change, Old Age, Piety, Nursing Home

İÇİNDEKİLER

DEĞİŞEN AİLE YAPISI BAĞLAMINDA YAŞLILIK DİNDARLIK İLİŞKİSİNİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ (KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ İNTİHAL FORMU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
ONAY	iv
ÖNSÖZ	v
KISA ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
1. Tezin Konusu ve Problemi	1
2. Tezin Amacı ve Önemi	3
3. Sınırlılıklar	5
4. Tanımlar	5
5. Literatür Değerlendirmesi	6

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. TOPLUM, TOPLUMSAL KURUM VE TOPLUMSAL DEĞİŞME	9
1.1. Toplum, Toplumsal Kurum	9
1.2. Toplumsal Değişme	11
1.3. Toplumsal Kurum Olarak Aile	16
1.3.1. Ailenin İşlevleri	18
1.4. Toplumsal Değişme ve Aile	20
1.4.1. Ailenin dönüşümü: Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş	23
2. YAŞLILIK	27
2.1. Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım	27
2.2. Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Yaklaşımlar	30
2.3. Tarihsel Süreçte Yaşlılık Olgusu ve Toplum	33

2.4. Yaşlılığa ilişkin Tutumlar	35
2.5. Yaşlıların Yaşam Alanları: Huzurevleri.....	37
3. DİNDARLIK	40
3.1. Din ve Dindarlık.....	40
3.2. Dindarlık Tipolojileri	43
3.3. Yaşlılık ve Din	45

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli	49
2.2. Çalışma Grubu	49
2.3. Veri Toplama Süreci	50
2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	52

3. BÖLÜM

YAŞLILIK DİNDARLIK İLİŞKİSİ

3.1. Huzurevine Gelme Nedenlerinin Betimlenmesi	53
3.2. Yaşlılık Dönemi İle İlgili Algıların Betimlenmesi	56
3.3. Dindarlık İle İlgili Durumun Betimlenmesi	59
3.4. Dindarlığın İnanç Boyutuna İlişkin Değerlendirme.....	60
3.5. Dindarlığın İbadet Boyutuna İlişkin Değerlendirme.....	60
3.6. Dindarlığın Etki Boyutu: Huzurevinde Geçirilen Zamanın Değerlendirilmesi	62
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	64
KAYNAKÇA	70
EKLER.....	78
ÖZ GEÇMİŞ.....	80

GİRİŞ

1. Tezin Konusu ve Problemi

İnsanlar yaşamlarını devam ettirebilmek adına içinde bulunduğu doğal ve toplumsal dünyayı kendi istekleri doğrultusunda değiştirmeye çalışır. Değişim, ilk insanlardan günümüze kadar, her toplumda hatta her bireyde meydana gelen vazgeçilmez bir gerçekliktir. Toplumsal değişme sosyolojinin ilk ve önemli alanlarından birisidir. Sanayi devrimiyle meydana gelen değişimler sonucu toplumların sosyo-kültürel yapılarında önemli değişimler yaşanmıştır. Toplumsal değişme ile toplumlar belirli açıdan değişirken belirli açıdan da hızla farklılaşmaktadır. Toplumsal farklılaşmalar toplumun değişik kesimlerini değişik düzeylerde etkilemektedir. Ülkemizde ailenin değişimine bakıldığında bir taraftan geniş ailelerden çekirdek aileler meydana gelmiş ve fonksiyonel açıdan da yeni bir aile ve akrabalık sistemi oluşmuştur. Yaşlıların yaşamı ve aile ve toplum içindeki statü ve rolleri de değişime uğramaktadır. Yaşlanmayla beraber hem biyolojik hem psikolojik hem de sosyal yaşlanma ortaya çıkmaktadır.

Doğal yaşam sürecinin bir parçası olarak görülen yaşlılık, bireylerin yaşadığı değişimlerle fiziksel bir yetersizlik alanı olarak düşünülmüştür (Tufan 2014: 22). Modern yaşamda diğer yaş gruplarında olduğu gibi yaşlıların da çeşitli sorunları vardır. Günümüzde yaşlı bireylerin sahip olduğu statü ve onlardan beklenen roller değişmektedir. Modernleşmenin yaşlılardan ziyade daha çok gençlerin okuryazarlığını ve eğitimini destekleyen bir yapıda olması sonucu nesiller arası farklılıklar oluşmuş ve yaşlının liderlik rolü büyük oranda sarsılmıştır. Modernleşme sürecinde geleneksel ailenin çekirdek aileye dönüşmesiyle statü kaybı yaşayan yaşlıların, değerler sisteminde yaşanan farklılaşmalar neticesinde sahip oldukları bilgelik ve kılavuz olma nitelikleri zarar görmüştür. Yaşlanmayla ortaya çıkan tüm bilişsel, ruhsal ve psikolojik değişimler kişinin aile ve sosyal çevresini de etkiler. Yaşanan bu etkileşim sonucunda bu değişimlere uyum sağlama noktasında zorlanan bireyler çeşitli başa çıkma yöntemleri ya da sığınma mekanizmaları arayışına girerler.

Bu çalışmada yaşlılık süreci, toplumsal değişme sürecinde aile yapısının değişmesi ile dini yönelimler bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yaş ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ve bu durumun hem normatif hem de popüler dindarlık açısından taşıdığı anlam önemlidir. Ayrıca değişen aile yapısı sonucu kadının çalışma hayatına girmesiyle beraber eşlerin iş hayatındaki aktifliği sonucu yaşlı bakımı önemli bir sorunu haline gelmiştir. Bu dönemde kurum bakımını tercih eden ya da mecbur kalan yaşlıların artan yalnızlık duyguları, ölüm korkuları, yaşadıkları fiziksel problemler, rol kayıpları ve ailelerinden uzakta olmaları gibi nedenlerle dini bir başa çıkma mekanizması olarak görebilmektedirler. Bu bağlamda yaşlılık ve din ilişkisine sosyolojik bir açıklama getirmek ve bunu kuramsal perspektiflerle açıklama girişimi gerekli görünmektedir.

Bu çalışmada Kayseri Büyükşehir Belediye'sine bağlı Hacı Rukiye Gazioğlu Huzurevi'nde yaşayan yaşlıların huzurevine gelmeden önceki yaşamları, onların ebeveynlerinin yaşlılık dönemlerinde nerde yaşadıkları, eskiden yaşlılara verilen değeri şimdi nasıl anlamlandırdıkları, huzurevinde geçirdikleri zamanı nasıl değerlendirdikleri ve günlük yaşamlarında yerine getirdikleri dini faaliyetlerin neler olduğu gibi konular üzerinde durulmuştur. Din Sosyolojisi'nin en önemli inceleme alanlarından biri olan dindarlık olgusu bizim çalışmamızda yaşlılar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bizim çalışmamızdaki problem şu şekilde ifade edilebilir:

Aile yapısında yaşanan değişimler sonucunda, huzurevinde yaşamayı tercih eden ya da zorunda kalan bireylerin, günlük faaliyetlerinde dinin yeri ve önemi çalışmamızın temel problemini oluşturur.

Bu temel problemin belirlenmesinden sonra bazı alt problemlerin de yanıtları bulunmaya çalışılacaktır.

Kayseri huzurevinde kalan yaşlılar,

- a. Yaşlılara verilen değer in geçmişe kıyasla günümüzdeki görünümünü yaşlılar tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
- b. Kendi ebeveynleri yaşlılık dönemlerinde nerde kalmıştır?
- c. Yaşlı insanlar yaşlılık döneminde nerde kalmalıdır?

- d. Huzurevine gelme nedenleri nelerdir ve gelmeden önce nerde yaşamışlardır?
- e. Huzurevinde zamanını nasıl geçirmektedir?
- f. Günlük yerine getirdikleri dini faaliyetleri nelerdir?
- g. Namaz ibadeti ile ilgili durumları nelerdir?
- h. Oruç ibadeti ile ilgili durumları nelerdir?
- i. Ahiret günü, cennet/cehennem varlığına ilişkin inançları ne yöndedir?
- j. İnsanın kaderinin Allah tarafından yazıldığına ilişkin inançları ne yöndedir?
- k. Ne sıklıkla Kuran okumaktadırlar?
- l. Kendilerini dindarlık yönünden nasıl değerlendirirler?

2. Tezin Amacı ve Önemi

Sanayileşme sürecinin yaygınlaşmasıyla beraber hızlı kentleşmenin ve göç olgularının bireylerin yaşam biçimlerini ve alışkanlıkları üzerinde önemli değişiklikler yaşanmasına neden olduğu görülmüştür. Özellikle kadınların istihdamı, tıp ve teknolojideki önemli gelişmeler, doğum kontrol yöntemlerinin artması ve yaşam süresinin uzaması gibi nedenlerle toplumsal yapıda önemli değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca son yüzyılda doğum oranlarındaki azalma ile beraber yaşam süresinin uzaması, toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun artmasına neden olmuş ve dünya nüfusu hızla yaşlanmaya başlamıştır. Bir ülkenin yaşlı nüfusunun genel nüfus içindeki payının %10 ve üzerinde olması ile ortanca yaşın yükselmesi o ülkenin yaşlı bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir (Ceylan 2016: 172).

Türkiye diğer sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi nüfusu yaşlanan ülkeler sınıfına girmeye başlamıştır. Türkiye’de 65 yaş ve üzeri nüfus oranı 2000 yılında % 5.2 iken 2010 yılında % 7.2 ‘ye yükselmiştir (Sağlık Bakanlığı 2011). Gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin toplumsal yaşlanma yönünden geçirdikleri süreç ve bunun sonuçları da farklılaşmaktadır. Yaşlılık olgusunun sosyolojik bir yaklaşımla ele alınması, sadece toplumun bir grubunu oluşturan yaşlılar ve sorunları için değil, toplumsal yaşlanmadan kaynaklanan yapısal sorunların tespiti ve çözümü için de gerekli görülmektedir.

Yaşlılık sadece yaşlıları ilgilendiren bir konu olarak düşünülmemeli, tüm yaş gruplarını ilgilendiren sonuçları ve yansımaları olan bir konu olarak değerlendirilmelidir. Yaşlılık kavramı ve olgusu son yıllarda ülkemizde de ele alınan önemli bir konu haline gelmiştir. Özellikle yaşlılığın önceleri sadece geriatri alanında dikkate değer bir konu iken son yıllarda yaşanan değişimlerle sosyal bilimler için de önemli inceleme alanlarından biri haline gelmiştir.

Geleneksel aile modelinde yaşlının konumu ve statüsü güvendeyken aile kurumundaki sosyal dönüşüm ailedeki yaşlının dönüm noktası olmuştur (Bulduk 2014: 56). Türkiye de özellikle büyük şehirlerde, geleneksel aile modelinin yaşadığı değişimler, kadınların çalışma hayatına girmesi sonucu yaşlı bakımı önemli bir sorun haline gelmiştir. Ayrıca değişen değerlere uyum sağlayamamaları sonucu yalnızlaşan yaşlılar, çeşitli çıkış yolları ya da bu sorunlarla baş etme mekanizmaları geliştirmek durumunda kalmışlardır.

Öznel bir tecrübe olan dindarlık bakış açısına göre farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Yaş ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu yönünde geliştirilen yaklaşımlar mevcuttur. Bu nedenle huzurevinde yaşama kararı almış ya da zorunda kalmış yaşlıların yaşadıkları değişimler, artan yalnızlık duyguları, ölüm korkuları ya da diğer sebeplerle dine yöneldiklerini düşünebiliriz. Bizim çalışmamızda amaç yaşlıların huzurevine gelme nedenlerini değişen toplumsal yapıyla bağlantısına gönderme yaparak incelemek ve huzurevindeki gündelik yaşamlarında dini ilgi ve faaliyetlerini tespit ederek bu dini faaliyetlerinin varlığının yaşlılar için öneminin altını çizmektir.

Bu çerçevede bizim çalışmamızda öncelikle yaşlıların huzurevine gelme nedenleri değerlendirilmiştir. Huzurevine gelmeden önceki aile yaşantıları ve ilişkileri incelenmiştir. Diğer bölümde ise huzurevinde gündelik yaşamlarını ve boş zamanlarını değerlendirdikleri aktiviteler ve dini faaliyetlerle olan ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada yaşlıların yaşam dinamiklerinin yanı sıra yaşam beklentilerinin de tespit edilmesi önemli bir etkidir. Yaşlıların beklentileri de göz önünde alınarak elde edilecek verilerle, yaşlılar ile ilgili yapılacak faaliyetlere önemli katkılar sağlanacağı öngörülmektedir.

Huzurevlerinde geçirdikleri zamanın daha kaliteli olabilmesine ve özellikle dini faaliyetlerini geliştirmeye yönelik yapılabilecek yeniliklerin ve çözüm önerilerinin de tespiti amaçlanmıştır.

Yaşlılıkla ilgili sosyal politikalardaki eksikliklerin giderilmesi adına neler yapılabileceği ve konunun sosyal hizmetler özelinde değerlendirilmesine yer verilecektir.

Çalışmanın Din Sosyolojisi alanındaki özellikle yaşlılık ve din kategorisindeki literatüre önemli bir katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.

3. Sınırlılıklar

Bu çalışma Kayseri ilinde Hacı Rukiye Gazioğlu Huzurevi'nde kalmakta olan yaşlılarla sınırlıdır. Yaşlıların huzurevlerine gelmeden önceki yaşam alanları tespit edilip huzurevlerindeki günlük dini faaliyetleri ve dindarlık düzeyleri belirlenmeye çalışılacaktır. Dindarlık çözümlemesinde ise temel dini faaliyetler dikkate alınmıştır.

Yaptığımız çalışmada çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Katılımcıların yaşı olması dolayısıyla çeşitli duyma ve algılama sorunları yaşamaları nedeniyle sık sık tekrarlar yapılmıştır. Yaşlıların psikolojik durumları da dikkate alınmış ve özellikle aile ve çocuklarla ilgili konularda hassas oldukları gözlemlenmiştir. Özellikle bazı yaşlıların aile ile ilgili konularda konuşmak istemedikleri ve çekimser tavırlarla sessiz kaldıkları da görülmüştür.

Huzurevinde günlük rutin akışın olmasından dolayı zaman problemi yaşanmıştır. Yaşlı katılımcıların günlük yemek ve bakım saatleri ile tedavi saatlerini de işgal etmemek adına konuyu dağıtmadan görüşme gerçekleştirilmiştir.

4. Tanımlar

Yaşlı: belli bir kronolojik yaşı tamamlayan bireyden beklenen rolleri ve sorumlulukları tanımlayan bireye denir. Yaşam süresinde 65 yaş ve üzeri bireylere yaşlı denir. Çalışmamızda Dünya Sağlık Örgütü 'nün güncellenmiş verileri kullanılmıştır.

Yaşlılık, zaman faktörüne bağlı olarak kişinin değişen çevreye uyum sağlama gücü ile organizmanın iç ve dış etmenler arasında denge sağlama potansiyelinin azalmasıdır” (Emiroğlu, 1995: 15). İnsan doğasının önemli evrelerinden biridir. Yaşlılık ve yaşlanma

kavramları tek bir tanımla yapılamayacağından kronolojik, sosyal, psikolojik ve fizyolojik çerçevede değerlendirilir.

5. Literatür Değerlendirmesi

Görgün-Baran (1996), *Kurum Bakımındaki Yaşlıların Sosyal Yaşam Koşulları: Ankara Örneği* adlı çalışmada, yaşlıların yaşam koşullarının iyileştirilmesine, bireysel ve sosyal çevreleriyle uyumlarının sağlanmasına yönelik önlemlerin alınabilmesinde bir durum saptamasına gitmektedir. Bu çalışmada yaşlılar kurum hizmetlerinin gerekliliğine inandıkları halde insanların yaşlandıklarında çocuklarının bakmasını istemektedirler. Araştırmada eşi ölen dolayısıyla yalnız kalan yaşlılar kurum bakımını tercih etmiştir. Yaşlılar zamanlarının büyük bölümünü gezerek, arkadaşlarıyla sohbet ederek ve televizyon izleyerek geçirmektedir.

Şimşek (2006) 'in *Huzurevi Sakinlerinde Dini Yaşayış* adlı çalışması Adana Huzurevi'nde 65 yaş ve üstü bireylerle yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre huzurevi sakinlerinin büyük çoğunluğu ibadetlerini yerine getirmektedir. İbadetlerini yerine getirdikleri için kendilerini dindar hissetmektedirler. Dinin insan hayatında gerekli ve önemli olduğuna inanmaktadırlar. Yaşlıların büyük çoğunluğu, kaza, kader, ahiret, öldükten sonra dirilme ve sorguya çekilmeye inanmaktadır. Ancak, bu tür konularda bilgilerinin az olduğunu belirtmişler, büyüklerinden ya da çevreden edindikleri bilgilerle yetindiklerini ifade etmişlerdir. Kısaca huzurevinde yaşlıların büyük çoğunluğunun Allah'a ve dine bağlılıkları sonsuz olup, bu bağlılıkları hayatlarına olumlu olarak yansımaktadır.

Atila (2006) 'nın *Toplumsal Değişmenin Aile ve Yaşlılar Üzerine Etkisi İstanbul'da Beş Huzurevi'nde İnceleme adlı çalışması*, toplumsal değişme bağlamında yaşlıların konumunda meydana gelen değişmelerin tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, yaşlıların toplumsal değişmeyle statü kaybına uğradığı belirlenmiştir. Bizim çalışmamıza benzer olarak aile yapısındaki değişimin yaşlılar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yaşlı katılımcıların aile ve çocuklarla ilgili konularda hassas oldukları gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, yaşlıların huzurevine gelme nedenlerinin başında çocuklarının bakmaması ve hastalık gelir. Yaşlıların aile ve akrabalarıyla ilişkileri azalmıştır. Aile yapısında çözülme bizim çalışmamıza benzer bir şekilde bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Yine bizim çalışmamızla benzer şekilde, katılımcılarının

ebeveynlerinin yaşlılık döneminde onlarla kaldıkları tespit edilmiştir. Yaşlılar çocuklarıyla kalmak istemekte ancak onların davranışları yüzünden huzurevini tercih etmektedirler. Geçen zamanda yaşlılara verilen değerin azaldığı ve yaşlıların hem toplumda hem de aile içinde söz hakkının azaldığı tespit edilmiştir.

Hasyılmaz (2007) ‘ın *Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlılarda Dini Hayat* adlı çalışmasında dini hayatın yaşlılık dönemindeki görünümünü incelemiştir. Dindarlığın inanç boyutunda örnekleme yer alan kişilerin büyük çoğunluğunun Allah’a inandığı ancak ahiret gününe ve öldükten sonra dirilmeye olan inancın diğer inanç ilkelerine göre düştüğü belirlenmiştir. İbadet boyutunda ise oruç ve namaz ibadetlerini yerine getirme oranının birbirine yakın olduğu tespit edilmiş, katılımcıların yarıya yakını sağlık sorunlarından dolayı namaz kılamadıklarını ve oruç tutamadıklarını belirtmişlerdir. Dinin bilgi boyutunda ise deneklerin yarıdan fazlasının kendilerini dini konularda yetersiz gördükleri belirlenmiştir. Sonuç olarak Antalya huzurevi’nde gerçekleşen çalışmada, yaşlıların dini pratikleri yerine getirecek ortamlarının olmamasından ve katılımcıların cumhuriyetin ilk nesilleri olmasından dolayı dindarlık seviyelerinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Kurt (2008), *Türkiye’de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış* adlı çalışmasında, Sivas’ta hem huzurevinde hem de aileleri ile beraber yaşayan 65 yaş üstü bireylerin yaşam memnuniyetini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. “Aktivite Kuramı” temel olarak ele aldığı çalışmasında, yaşlıların yaşlandıkça aktivitelerinin azaldığı ve buna bağlı olarak yaşam memnuniyeti düzeylerinin de azaldığı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, toplumsal değişimle ve yaşlanmayla bağlantılı olarak yaşlıların aile içi statülerinde gerilemeler olmuştur. Yaşlıya verilen önem, saygınlık azalmıştır ve yaşlıların kararlara katılımı noktasında da gerilemeler meydana gelmiştir. Bizim çalışmamızla benzer şekilde yaşlılar çocuklarıyla çok fazla görüşmemektedir. Yaşlılar ailelerinden daha çok arkadaşları ve komşuları ile vakit geçirmektedir. Araştırma sonuçlarına göre yaşlılar huzurevine çok fazla sıcak bakmamaktadır. Öneriler kısmında araştırmacı, hem yerel hem de ulusal ölçekte yaşlı sorunlarının çözümünde ve yaşlı refahı alanında sunulacak hizmetleri etkileyecek önemli başlıklar sunmuştur.

Yaşlılık Olgusu Bağlamında Yaşan Memnuniyetine Sosyolojik Bir Bakış adlı çalışmasında Soysal (2015), Karabük Yücel Huzurevi Örneği’nde, yaşlıların huzurevine

gelmeden önceki ve sonraki yaşamlarının karşılaştırmalı analizini yapmıştır. Araştırmacı huzurevinde yaşayan yaşlıların yaşam memnuniyetlerini sosyolojik perspektiften görmeye çalışmıştır. Bizim çalışmamızdan farklı olarak yaşlıların ailevi ilişkilerini sürdürmekte oldukları ve bu durumdan memnun oldukları belirlenmiştir. Huzurevine gelme nedenlerinin başında ise çaresizlik, mecburiyet gibi kavramlar öne sürülmüştür. Bizim çalışma sonuçlarımıza benzer şekilde huzurevinden yaşam memnuniyeti gözlemlenmiştir. Bu çalışmada din olgusu önemli bir değişken olarak belirlenmiş, huzurevinde din görevlisi olmasına rağmen yaşlıların dini pratikler konusunda çekimser oldukları tespit edilmiştir. Yaşlılıkla ilgili tutumların değerlendirilmesinde ise yaşlılar, yaşlılığın toplumdan saygı görmek olduğunu düşünmektedirler. Son olarak yaşlıların serbest zaman faaliyetleri de incelenmiş ve arkadaşlarla sohbet birincil aktivite olarak öne çıkmıştır.

Kılavuz'un(2005) *Yaşlanma Sürecinin Dini Gelişime Etkileri* isimli çalışması genç ve ileri yetişkinlik döneminde dini gelişimi çeşitli kesitsel ve boylamsal araştırmalarla destekleyerek ele almış ve yaşla beraber dine yönelimin arttığı konusundaki tespitin tan anlamıyla doğru olmadığını belirtmiştir.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. TOPLUM, TOPLUMSAL KURUM VE TOPLUMSAL DEĞİŞME

1.1.Toplum, Toplumsal Kurum

İnsanlar, tarih boyunca bir toplum/topluluk içinde var olmaya başladığı andan itibaren, yaşamını devam ettirebilmek için doğayla savaş durumu içerisinde yer almıştır. Bu savaş durumu içinde insanlar birlik olmak ya da bir arada olmak ihtiyacı hissetmişlerdir. “Peki, bu birliktelik nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap aramaya başlayan insan, hem doğa ile ilişkilerini hem de kendi aralarındaki ilişkileri düşünmeye başlamıştır (Ergun 1973: 7).

İnsanlar ilişki kurmaya ve kaynaşmaya başladıkları andan itibaren bir toplum/topluluk meydana getirmişler ve toplu halde yaşamaya başlayan insanlar ortaklaşa davranış modelleri geliştirmişlerdir. Bu nedenle tarih boyunca şekilsiz ve düzensiz bir topluma rastlanmamıştır. Her toplumun yerleşmiş örfleri, alışılmış adetleri, kural ve kanunları vardır. Kısaca toplu insanların bir toplum sayılabilmesi için bu gruptaki insanlar arasında ortaklaşa duyuş, düşünüş ve davranışların meydana gelmesi şarttır (Taplamacıoğlu 1969: 19).

İlk sosyologlardan modern sosyologlara kadar toplumun ne olduğu ya da ne olmadığı ile alakalı söylemler mevcuttur. Bazı yazarlar toplumu, ‘kenarları olmayan bir ağ’a (Sezal 2002: 7) benzetirken; Durkheim, “kendine has nitelikleri olan özgül bir gerçekliği temsil ettiğini” düşünür ve bir bölgeyi ya da kültürü paylaşan insan grubunun adını toplum diye ifade eder (Durkheim 1985: 120). Genel anlamda toplumu “ortak bir kültürü paylaşan belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir

varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup” olarak tanımlanmaktadır (Marshall 1999: 732).

Toplumda belirli davranışlar tekrarlanarak kalıplaşmakta ve toplumu oluşturan bireylerce ortaklaşa kabul edilen bir hareket şekli haline gelmektedir. Bu kalıplaşmış davranış biçimleri ya da kurallar topluma yerleştiği zaman kurum haline gelmektedir. Toplumu yerleşik ilişkileri ifade eden bir kurumlar bütünü olarak da tanımlamak mümkündür. Bütün toplumlarda evlilik, ekonomi, din ve hukuk gibi kurumlar vardır ve toplumların gelişmesiyle doğru orantılı bu kurumlarda da artan bir biçimde uzmanlaşma görülür. Kurumlar birbiriyle ilişkili karmaşık yapılardır ve kurumları birbirinden yalıtılmış olarak ele almak mümkün değildir (Fulcher, Scott: 1999: 11; Bozkurt 2011: 8-9).

Bir kavram olarak kurum ise “önemli bir sosyal ihtiyacı ya da belli bir amacı karşılamaya ya da gerçekleştirmeye yönelik, birbiriyle ilişkili, süreklilik arz eden örgütlü, eşgüdümlü ancak göreceli olarak bağımsızlığa sahip, kültürün normatif kodlarını içeren, değerler ve kurallardan oluşan bir bütün” olarak tanımlanır (Aydın 1997:14).

Toplumsal kurumlar ise bir toplumda yaşayan bireylerin gündelik yaşamlarını etkileyen ve toplumsal düzenin varlığına ve devamlılığına katkı sağlayan oluşumlardır. Günümüzde bu kurumlar çok daha fazla gelişmiş, yerleşmiş ve uzmanlaşmıştır. Toplumda her kurum bir boşluğu doldurmakta ve kurumların işlevini yerine getirmediği durumlarda yeni boşluklar oluşmaktadır. Toplumun refahı ve varlığının devamı açısından kurumların yapısının yanında fonksiyonelliği de çok önemlidir. Kurumlar insanların tek başına çözemediği meselelere daha az emek ve zaman harcayarak çözme imkanı verir. Bu sayede toplumun istikrarı ve uyumu kurumlar sayesinde gerçekleşmiş olur (Fichter 2016: 122). Örneğin huzurevleri yaşlı bakımını üstlenmiş ve yaşlılar için önemli bir yaşam alanı haline gelmiştir.

İlkel toplumlarda birçok fonksiyonun aile ya da akraba çevresi tarafından yerine getirilmiş olduğu görülürken; başka bir dönemde dinin daha fonksiyonel olduğu söylenebilir. Modern toplumlarda ise daha fazla iş bölümü ve uzmanlaşmanın var olmasıyla her alanda bir kurum teşekkül etmiştir. Bu kurumlar birbirini büyük oranda etkiler yani bir kurumdaki herhangi bir değişim diğer kurumlarda da değişime neden olabilmektedir (Ergil 1984: 196).

Öte yandan kurumlar toplumsal değişmeye karşı direnç gösterirler ve gelişmeyi engelleyici rol oynayabilirler. Kurumlar, bireylerin sosyal kişiliğini engellemeye de yol açabilirler. Kültürel yapıdaki kurumsal işleyişe karşı çıkan bireyler uyumsuz, acayip olarak görülür. Bu sınırlayıcılık nedeniyle bireyler sapma davranışına düşebilirler. Bazen de modası geçmiş davranış tarzları için reform gerekebilir ancak bu sorumluluğu kimse üzerine almazsa bu davranışlar yaşamaya devam eder. Bir kurum bireyler üzerinde adaletsizlik yapabilir ancak kurumların uzun geçmişinin bulunması kurumu haklı kılar ve reforma ihtiyaç duyulmaz (Fichter 2016: 143-144).

Kurumsal değişme, gelişme ve ilerleme açısından gerekli bir faktördür. Kurumlar bireylerin ve grupların amaçlarıyla uyum içinde olduğu sürece değişim ve reform söz konusu olmaz ancak savaş ve teknik gelişmeler, göç ve diğer toplumlarla etkileşimler yani davranış örüntülerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar ve kurumsal değişmeye neden olabilir. Ayrıca kurumların toplumun değer yargılarını içermesi bakımından da tahrip edilmeden değiştirilmesi gereklidir (Fichter 2016: 243).

1.2. Toplumsal Değişme

Toplumsal değişme “yerleşik insan ilişkileri ve davranış kalıplarındaki farklılaşmadır”(Lundberg, Schrang, Larsen 1970: 289). Toplumsal değişme toplumsal yapıyı oluşturan ilişkiler ağının ve bunları belirleyen kurumların, tarihsel süreç içerisinde değişmesini kapsar. Bu değişim, değişmenin boyutu ve yönü ne olursa olsun tüm toplumlarda görülür. Hiçbir birey ya da toplumsal grup değişmeden kaçınmaz (Anon 2013). Genellikle ilerleme, kalkınma ve gelişme kavramlarıyla ilişkili şekilde kullanılmasına rağmen anlam farklılıkları söz konusudur. Toplumsal değişme, toplumun yapısını meydana getiren toplumsal ilişkiler ağının, toplumsal kurumların, birey ve grup davranışlarının, toplumsal norm ve değerlerin tarihsel olarak geçirdiği farklılaşma ve dönüşüm sürecidir. İçinde yaşanan toplumun değişmesi anormal hızda olmadığı sürece gereklidir. Toplum bir taraftan bir bütünlük halinde iken, her şey birbirine bağlı ve düzenli bir etkileşim söz konusu iken, toplumun bazı özelliklerinde meydana gelen değişme diğer özelliklerin de değişmesine neden olur. Buna göre “doğayı işleme tarzınız değişirse nüfusunuz değişir, nüfusunuz değişirse yerleşme tarzınız değişir, yerleşme tarzınız değişirse toplumsal örgütlenme ve bununla ilgili değerler ve inanç sistemi değişir” (Kıray 1999: 312).

Modern dünyada yaşayan insanlar için toplumun hiçbir zaman statik olmayacaktır ve toplumsal, siyasal ve kültürel değişikliklerin sürekli devam edeceği bir gerçektir (Marshall 1999: 136). Değişim, kurumlar bazında olduğu gibi tüm toplumu kapsayan radikal değişimler de mevcuttur. Değişim maddi olabileceği gibi, kültür, inançlar sistemi, değerlere de yansır ve bunlar da değişimden etkilenirler. Diyebiliriz ki, maddi birtakım ihtiyaçların getirdiği değişimler sosyal alana da etki etmiştir. Toplumun yapısını toplumsal ilişkiler meydana getirdiğine göre diyebiliriz ki değişme aslında “ilişkilerin değişmesi”dir ve tüm bunların arkasında toplumsal bireylerin davranışlarında meydana gelen değişimler vardır (Kongar 2004: 23-56).

Değişimin son yıllardaki önemli bir boyutu nüfusun hızla yaşlanıyor olmasıdır. Nüfuzun hızla yaşlanması, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, göç ve kültürel yapıdaki değişiklikler nedeniyle yaşlılık sadece bireyleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkıp toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Bir toplumda yaşanan toplumsal değişme bir şekilde yaşlıların yaşam biçimini de etkilemektedir (Kalınkara 2014: 47-52).

Toplumsal değişim sürecinin dört temel karakteristiği vardır (Macionis ve Plummer 1998: 670).

1. Boyutları toplumdan topluma farklılık gösterse bile toplumsal değişme her yerde olur. Değişim bazı toplumlarda hızlı bazılarında ise yavaş olmaktadır. Örneğin geleneksel toplumların temel karakteristik özelliği değişimin yavaş yaşanması olurken günümüz toplumlarında değişim çok daha hızlanmıştır.
2. Toplumsal değişme bazen planlı ama çoğunlukla planlanmamış şekilde gerçekleşir. Modern çağdaki en dramatik değişikliklerin bir kısmı, otomobil, antibiyotik, televizyon ve bilgisayar gibi icatlar sayesinde gerçekleşmiştir (Marshall 1999: 136).
3. Toplumsal değişimin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları vardır. Örneğin kapitalistler, karları arttırdığı sebebiyle endüstri devrimini olumlu karşılamışlar ancak işçiler bu değişime direnmişlerdir.
4. Bazı toplumsal değişmeler geçici bir özelliğe sahipken bazılarının etkisi nesiller boyu devam etmiştir (Bozkurt 2011: 333).

Ülkemizde Tanzimat’tan günümüze sürekli değişim yaşanmıştır. Basit tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru değişimde nüfusun büyük bir bölümü kırsal

kesimde yaşamaktaydı. 1950'lere kadar nüfusun büyük bölümünü köylüler oluştururken, bu dönemde bazı büyük kentlerde önemli değişimler meydana geliyordu. Kentler ve kent yaşamı sanayi kentine dönüşmeye başlamış, yeni yaşam biçimleri, yeni tüketim kalıpları, iletişim ve medya, kadının statüsündeki değişimler toplumun bütününe etki etmiştir. Türkiye'de değişim incelendiğinde bu tarihsel arka plan dikkate alınmalıdır (Kıray 1999: 331-333). Bununla birlikte Türk toplumunda değişimin bazı yönlerini anlamak için de sosyolojideki değişim kuramlarına bir göz atmakta yarar bulunmaktadır.

Toplumsal değişimi değişik kuram ve kuramcılar çeşitli şekillerde ele almışlardır. Değişimin her toplumda kaçınılmaz bir süreç olduğu fikrinden hareketle toplumsal değişim kuramları, toplumun değişimini anlama ve açıklamaya yönelik yaklaşımlardır.

Toplumsal değişmeyi açıklayan ilk teoriler olan Büyük Boy Kuramcılara göre toplumlar tarihsel süreçte çeşitli aşamalardan geçerek değişmiş ve bu değişim her zaman gelişme ve ilerleme yönünde olmuştur. Organizmacı Modeller bu kuramın ilk grubudur ve uygarlık ya da kültürleri canlı organizmalar gibi ele almışlardır. Organizmacılarla görüşleri arasında benzerlikler olan İbn Haldun' a göre toplumların üç dönemi (tavr'ı) vardır. Bunlar: ilkel yaşam (çöl yaşamı ve kırsal yaşam), devlet kurma dönemi ve yerleşik (kentsel) yaşam dönemidir. Bu son dönemde zengin ve parlak bir yaşam sürdürülür. Toplumlar yok oluncaya kadar bu şekilde sürüp gider. Bu sanıldığı gibi bir yok olma değildir. İbn Haldun toplumu bir ırmağa benzetir ve toplumların yok olmayıp denize döküldüğünü söyler (İbn Haldun 1977: 28)

Büyük Boy Evrimci Modeller, insanlığın doğrusal bir çizgi üzerinde geliştiği düşüncesinde şekillenmiştir. Spencer, basitten karmaşığa doğru Darwin 'in biyolojik evrimciliğine benzeyen bir evrim çizgisini benimsemiştir. Comte, insanlık tarihini üç aşamadan incelemiştir. Weber toplumsal yapı ve kültürel yapı ayrımından yola çıkarak karizmatik lider kavramını geliştirmiştir. Durkheim ise sosyal normları ve onların sosyal problemler üzerindeki etkisiyle ilgilenir. Ona göre toplumsal değişimin temeli işbölümüdür. Gelişen teknolojiyle beraber işbölümünün artması da toplumsal yapıyı değiştirir. İşbölümünün gelişmesiyle de bireysel arasındaki farklılık ve uzmanlaşma artar (Kızılçelik 1994: 53-60).

Diyalektik düşünce, tarihsel olarak, hareket ve değişme anlamında ortaya çıkmıştır. Diyalektik kavramı birkaç kural çerçevesinde açıklanabilir. Bu kurallar şöyle özetlenebilir: “1) Her şey her zaman değişir, 2) Değişme sırasında, bütün varlık ve öğeler zıtlar da dahil olmak üzere birbirlerini etkiler, 3) Her şey kendi zıddını beraberinde getirir ve kendi zıddını yaratır (yadsınmanın yadsınması), 4) Nicelik değişmesi, belli bir aşamadan sonra niteliğe dönüşür”. Yadsınmanın yadsınması ya da inkarın inkarı kanunu tez-antitez-sentez çözümlenmesi şeklinde tarihsel sürece uygulanmış ve Marx ‘ın teorisinin büyüklüğü ortaya çıkmıştır (Kongar 2004: 121-122).

Değişimi açıklayan Orta Boy Kuramlar ise toplumun tümünü değil bir toplumsal yapıyı oluşturan öğelerdeki değişimleri konu alır. Yapısal-fonksiyonalist modeller kategorik açıdan organizmacıdır ancak organizmacılar gibi toplumsal değişmeyi insanlık veya dünya ölçüsünde değil daha dar bir çerçevede analiz eder. Yapısal-Fonksiyonel Modeller, daha çok ekolojik değişimler, iç göçler, kentleşme, alt kültürler, toplumsal tabakalaşma ve toplumsal hareketlilik gibi konular üzerinde durmuşlardır. Bu modele göre her yapı fonksiyon sahibi olduğu için gelişir ve fonksiyonlar yapıları meydana getirirler. Bu grubun önemli temsilcileri, Merton, Parsons ve Ogburn ‘dur (Kongar 153-154).

Çatışma modeline göre toplum birbiriyle çatışan modellerden kuruludur. Çatışmacılara göre toplumun içindeki çatışma kaçınılmaz olduğu kadar fonksiyoneldir. Yani toplumun ilerlemesine katkıda bulunur. Pareto ve Dahrendorf bu modelin temsilcileridir (Kongar 185-186).

Değişim konusunda Küçük Boy Modeller, grupsal ve bireyci modeller olarak incelenir. Grupsal modeller, toplumsal gruplar ve grup içindeki bireyleri inceler. Bu modele göre toplumsal değişme gruplardan başlamaktadır. Toplumun yapısı, işleyişi ve değişimini gruplar arası dinamiklerle açıklar. Bireyci Modellere göre değişme, bireyin temel kişilik özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Toplum ve bireyin kişilik yapısı arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur (Kongar 213-214).

Bütün bu kuramlarda ortak olan, toplumun dinamik bir yapı olması ya da toplumun dinamik özelliğine vurgu yapılmasıdır. Hiçbir toplum tamamen statik değildir. Toplumun yapısında olan bu dinamiklik özelliğinden yola çıkarak hem toplumsal yapının hem de toplumu oluşturan kurumların değiştiğini söyleyebiliriz. Değişmenin

kaynakları toplumun içinden ya da dışından olabilmektedir. Yani değişimin kaynağı savaş olabileceği gibi değerlerin değişmesi olarak da görülebilir.

Toplumsal değişmeyi analiz ederken bir sosyal teorinin var olması, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi nasıl ele almamız gerektiği ve değişmeyi nasıl açıklamamız gerektiği sorularına cevaplar bulmayı kolaylaştırır. Tez çalışmamızın konusu “Değişen Aile Yapısı Bağlamında Yaşlılık- Dindarlık Çözümlemesi” olduğu için çalışmamızın bu bölümünde toplumsal değişme analizi yapıp, değişme kuramlarına yer vermek gerekli görülmüştür. Toplumsal değişme toplumun yapısında meydana gelen değişmedir ve toplumsal yapı kurumların belirlediği ilişki sistemlerinden oluşur. Bu bağlamda toplumsal değişme ilişkilerin değişmesidir. Bütün bunların temelinde de toplumsal bireylerin ya da aktörlerin davranış değişimleri yatar (Kongar 2004: 56). Bu zincirleme değişim süreci açıklanırken çeşitli kuramlardan destek alınır. Kültürlerin ya da uygarlıkların değişimini inceleyen büyük boy kuramlar; buna tepki olarak ortaya çıkan ve daha çok demografik değişimler, göçler ya da kentleşme gibi konulara odaklanan orta boy kuramlar; değişmeyi grupsal süreçler ya da psikolojik boyuta indirgeyen küçük boy kuramlar bize değişimi anlama yolunda yardımcı olur (Yaka 2011: 209). Son dönemde yaşlılığın bireysel bir sorun olmaktan öte toplumsal bir sorun haline gelmesiyle konu daha önemli hale gelmiştir.

Yapısal-fonksiyonalist yaklaşım, toplumu birbirleriyle uyumlu parçalardan oluşan bütün olarak görür. Aile de toplumun bütünlüğünü sağlayan en önemli kurumlardan birisidir. Bu nedenle aile yapısında meydana gelen dönüşümü açıklamada yapısal-fonksiyonalist model temel alınarak çeşitli sonuçlara ulaşılabilir. Bu yaklaşıma göre toplumun sağlıklı ilerleyebilmesi için aile önemli bir konumdadır ve aile hem kendi içinde hem de toplum içinde önemli bir işleve sahiptir. Aynı zamanda toplumun yapısında meydana gelen değişimler sonucu ailenin yapısında da çeşitli değişimlerin yaşanması olasıdır.

Temel toplumsal kurum olan ailenin hem yapısını hem de onda meydana gelen değişimi açıklamak için çeşitli sosyolojik kuramlar devreye girmiştir (Ekici 2014: 211). Bu demektir ki “ailenin yapısındaki değişimi açıklama biçimi kuramsal bakış açılarının hipotez ve iddialarını göz önünde tutmayı gerektirir” (Çelik 2010: 27). Yapısal-işlevselci yaklaşım toplumsal değişimle ilgili olarak, insanların ve toplumların geçirdikleri evrim sürecinde yeni işlevlerin ortaya çıktığını öne sürer ve bu işlevlere

uyum ve bütünleşme gibi anlamlar yükler. Yapısal- işlevselci yaklaşımın temsilcilerine göre aile kurumu temel olarak üreme yoluyla toplumun işleyişini ve sürekliliğini sağlayan yapıdır. Fonksiyonalistler de ailenin toplumun diğer kısımlarıyla ilişkisi üzerine odaklanır. Özellikle ailenin toplumun refah ve mutluluğuna yaptığı katkı ile ilgilenir. Aile tüm toplumlarda evrensel olarak bulunur ve toplumların refahı için gerekli olan altı ihtiyacı karşılar. Bunlar: ekonomik üretim, çocukların sosyalleşmesi, hasta ve yaşlı bakımı, eğlenme, cinsel denetim ve üremdir (Kalkıner ve Kasapoğlu 2011: 9-11). Aile bu fonksiyonları en iyi biçimde karşılar ve gelecekte bu fonksiyonların diğer kurumlarca da yerine getirilmesi konusuna da olası gözüyle bakar.

1.3. Toplumsal Kurum Olarak Aile

Aile, ekonomik ve toplumsal bir birim özelliği taşıması nedeniyle grup olarak değerlendirilebileceği gibi, toplumsal hayatın ana modellerinden biri olması nedeniyle topluluk ve örgüt olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda toplumsal birliğin devamı için başvurulacak sistemli kurallar bütünü olması nedeniyle e kurum olarak düşünülebilir. Kimi sosyologların üzerinde birleştiği ortak nokta ailenin klan ailesi olarak başladığı görüşüdür. Bunun sonrasında aile toplumu toplum da aileyi yaratmış ve aile toplumun en küçük ama en temel yapı taşı olarak varlığını sürdürmüştür. Aile için yapılan değerlendirmeler, onun sosyal bir grup, sosyal bir birlik, sosyal bir örgüt, bir topluluk, sosyal bir kurum hatta sosyal bir yapı şekli olduğu yönündedir (Gökçe 1976: 47).

Aile en geniş ifadeyle “içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma biçiminin belli bir biçimde oluştuğu, cinsel ilişkilerin düzenlendiği, ana, baba ve çocuklar (bazı aile türlerinde başka yakınlar da olabilir) arasında belli ölçülerde güven ve sevgi verici ilişkilerin kurulduğu, içinde toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok yer aldığı toplumsal bir kurumdur” (Ozankaya 1984: 281).

Aile toplumsal normların öğrenildiği ilk yerdir. Bazı düşünürlere göre toplum aile dene hücrelerin bir bileşkesidir ve bu hücrelerdeki bozulmalar toplumu etkiler (Sayın 1990: 148). Aile bir toplumun ayakta kalmasını sağlayan temel kurumdur ve bütün toplumlarda en fazla evrensellik gösteren kurum olması nedeniyle de önemlidir. Aile için “biyolojik ilişki sonucu insan türünün sürekliliğini sağlayan, belirli kurallarla karşılıklı ilişkilerin belirlendiği, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, o güne dek toplumda maddi manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik,

ekonomik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir” tanımı yapılabilir (Tezcan 2000: 14).

Hangi çağ ya da zamanda yaşamış olması fark etmeksizin aileyi karakterize eden bazı özellikler vardır. Bunlar:

1. Aile içinde bireyler birbiriyle evlenme, kan ve evlatlık edinme bağlarıyla bağlanmıştır.
2. Bir ailenin fertleri aynı evde, aynı çatı altında yaşarlar ve bunlara ev halkı denir. Fiziksel olarak ayrı olma durumu olsa da aynı ailenin üyeleri birbirini ev halkından sayarlar.
3. Aile birbiriyle sürekli etkileşim halinde bulunan ve bunun sonucunda, karı- koca, kız-oğul gibi rolleri benimseyen insanların oluşturduğu gruptur.
4. Aile, toplumun genel kültürünün bir parçasını taşımakla beraber, kendi içinde bazı davranış kalıpları ve görgü kuralları barındırır (Şahinkaya 1992). Aile sosyal tabuların ve kanuni yasaların şekillendirdiği bir sosyal düzendir (Gökçe 1976: 3)
5. Aile çeşitli cinsel, duygusal ve ekonomik fonksiyonları yerine getiren ve sosyal kontrolü sağlayan sosyalizasyon ajanlarında biridir. Tüm ailelerin başlıca dört karakteristiği vardır: ortak yerleşim alanı, ekonomik işbirliği, üreme ve sosyalizasyon (Özen 1987).

Aile yaşlılar için en önemli psikolojik ve sosyal destek mekanizmasıdır. Geleneksel geniş ailede önemli bir konuma sahip olan yaşlıların, yaşanan dönüşümler sonucunda statü ve rollerinde farklılaşmalar meydana gelmiştir. Modern öncesi dönemde rol ve görev çeşitliliği fazlaca olan yaşlılar ailenin korumacılığını ve danışmanlığını üstlenmişlerdir. Aile içerisinde yaşlılar hem kuşaklara deneyimlerini aktarmaları hem de sosyalleştirme görevini üstlenmeleri nedeniyle de önemli bir işleve sahiptir. Modernleşmeyle beraber yaşlı ve aile ilişkilerinde sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Kentleşme ve göç gibi etkenler geniş aile sayısını azalmakta ve akrabalık ilişkilerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Şehir hayatında ekonomik görevi azalan yaşlılar için aile içi ilişkilerde farklı sorunlar meydana gelmektedir (Kurt 2008: 77).

Tüm değişim ve dönüşümlere rağmen Türk toplumu için aile önemli bir yerdedir. Yaşlı bireyler için yaşlanma sürecinin nitelikli şekilde geçirilmesi için aile ve onun sağladığı yaşam tarzı gereklidir.

1.3.1.Ailenin İşlevleri

Ogburn ailenin işlevlerini şu şekilde özetler:

1. Neslin devamı (reproduction)
2. Koruma (protection)
3. Toplumsallaşma (socialization)
4. Cinsel davranışın düzenlenmesi (regulation of sexual behavior)
5. Sevgi ve arkadaşlık (affection and companionship)
6. Toplumsal statü sağlanması (providing of social status). (Schaefer, Lamm 1995: 365).

Aile eşlerin gereksinimlerini meşru yoldan karşılayan, nüfusun artışı ve neslin devamını sağlayan özelliğı olan kurumdur. Yani aile biyolojik işlevin yerine getirilmesine, nikah sözleşmesi ile sosyal ve yasal açıdan meşru bir zemin hazırlamaktadır. Biyolojik işlev demografik açıdan da önemlidir çünkü kuşakların devamı ve sürekliliğini sağlamadan toplumun devamından söz edilemez.

Bireylerin biyolojik bakımdan olduğu kadar psikolojik bakımdan da korunması ve yetiştirilmesi, sevgi, saygı ve sığınma gibi ihtiyaçların doyurulması da ailenin temel işlevleri arasındadır. Yine aile bireylere sıcak yuva oluşturma, duygusal açıdan doyum sağlama, sevgi dolu ve güvenli bir ortamın varlığından haberdar etme ve özgüven kazandırma gibi psikolojik işlevleri de barındırır (Kır 2011: 386-387-388).

Bireyin kişiliğinin gelişmesi ailede başlar. Toplumsal değer ve normlar ailede öğrenilir. Bazı kurumlar ailenin işlevlerini yerine getirmeye çalışsa da hiçbir kurum ailenin yerini tutamaz. Bireyin sosyo-kültürel kimliğini kazandığı, toplumdaki diğer bireylerle etkileşim içine girerek topluma hazırlandığı, bireyin sosyal gruba katıldığı ve topluma kazandırılarak uyum sağladığı, toplumun değer ve normlarını öğrenerek, kendisine

düşen rolleri yerine getireceği bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazanıp toplumsallaştığı birincil grup ailedir.

Bireyin ilk eğitimi aldığı, sosyalleştiği ve bu sayede yalnızlıktan ve ruhsal boşluktan kurtulup topluma kazandırıldığı yer ailedir. Günümüzde ailenin eğitim işlevinde önemli değişimler yaşansa da eğitimin temelini ailede atıldığı bir gerçektir.

Kültür kuşaktan kuşağa aktarılan değerler toplamıdır. Bireyin ilk yaşam deneyimlerini kazandığı, ana dilini öğrendiği, ilk bilgilerini edindiği yer ailedir. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, kültürel değerlerin temelini atıldığı ortamdır. Yine bireye dini eğitimin önemli bir kısmı da ailede verilir. Dini hayatın küçümseyecek bir bölümü aile içinde gerçekleşir ve aile din ile kişi arasındaki irtibatı sağlayan en önemli iletişim kanallarından biri sayılır (Subaşı 2003: 512). Dinsel uygulamalar, dualar, ailede öğrenilir ve ilk ailede yerine getirilir.

Geleneksel toplumlardaki aile modelinde hem üretim ve hem de tüketim faaliyetlerinin bir arada yapıldığı ve ailenin reisi ile birlikte diğer aile üyelerinin de bu faaliyetlere katıldığı görülmüştür. Günümüz toplumlarında ise aile daha çok tüketim kurumuna dönüşmüş ve üretimi aile dışındaki kurumlar üstlenmiştir (Kır 2011: 385-396)

Son dönemlerde aile sosyologlarının tartıştığı önemli bir konu ailenin toplumsal işlevlerini yitirdiği ve miadını doldurduğu yönündedir. Diğer bir kesim ise geleneksel ailenin güçlendirilmesi gerektiği görüşündedir (Duman 2012: 21).

Aile yapısı ve işlevleri denildiğinde ailedeki üye sayısı ve bu üyelerin rol ve görevleri aklımıza gelir. Aile üyelerinin her biri bu rol ve görevlerle ilişkilendirilmiştir. Günümüzde çekirdek ailelerde kadın ve erkeğin iş yaşamında olması dolayısıyla çocuk bakımı evde bulunan yaşlılar tarafından yapılmaktadır. Aileleri ile beraber yaşayan yaşlıların evdeki rolü bununla sınırlı görülmektedir. Oysaki yaşlanmak rollerin ya da faaliyetlerin sınırlandırılması gibi görünse de günümüzde yaşlılığı daha aktif geçirmenin de mümkün olduğu bir gerçektir.

1.4. Toplumsal Değişme ve Aile

Birçok toplumsal kurumda olduğu gibi ailede değişim rüzgârından payını almış, değişiklikler geçirmiş ve işlevlerinde farklılaşmalar olmuş ancak bu değişim ailenin hiçbir toplumda önemini yitirmesine fırsat vermemiştir (Kır 2010: 399).

Aile konusundaki tarihi çalışmalar İslamiyet öncesine kadar gider ve bu dönemde çeşitli sembollerden yola çıkarak aile yapısıyla alakalı bilgilere ulaşılmıştır. İslamiyet öncesi Türk ailesinin genel özelliklerine bakıldığında, Türk ilesi için büyüyüp yetiştikleri ve baba ocağı dedikleri aile çok önemliydi. Türkler yurtları gibi baba ocaklarını asla unutmaz çok uzakta bile olsalar ona olan saygılarını güçlü bir bağla sürdürürlerdi (Gökalp 2001: 178). İslamiyet döneminde ise, dinin, aile alanında var olan töre ve gelenekler üzerine etkisinin arttığına yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Bu dönemde yeni dinin getirdiği en önemli değişiklik dünyayı algılama ve yaşam biçimidir. İslamiyet etkisinde Türk ile modelinde en dikkat çekici değişim Osmanlı'da gerçekleşmiştir. Osmanlı'da aile, bireyin hayatında bağlarının kopmayacağı temel kurumdur. Bütün sorunlar burada çözülürdü (Doğan 2001: 57).

Yeni Türk devletinin kuruluşuyla beraber gelişen tüm siyasi, toplumsal ve ekonomik olaylar, aile yapısında değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu değişime etki eden faktörler göç, yoksulluk, toplumsal değerler, teknoloji ve kadınların çalışma yaşamına girmesidir. Aile yapısı 1950'lerden itibaren değişim sürecine girmiştir. Özellikle tarımda makineleşmeyle beraber geniş aile tipinden çekirdek aile tipine doğru bir dönüşüm başlamıştır. Köyden kente göçün artması ve kentsel yaşamın getirdiği Pazar ekonomisine ait zorluklar, sosyal güvenlik olanaklarının çeşitli alanlara yaygınlaşması, kitle iletişim araçlarının toplumu bireysel ve kültürel bazda etkisi altına alması, eğitim olanaklarından kız çocuklarının da faydalanması ve kadınların çalışma hayatına girmesiyle aile ilişkilerinin farklı bir boyut kazanması, evlenme yaşının ve evlenme tarzının değişmesi, aile planlaması yöntemlerinin yaygın olarak kullanılması, geleneksel ailede yaşlının sahip olduğu saygınlığın önemini kaybetmesi, ailenin toplumsal değişimle beraber değişmesinde etkin olan faktörlerdendir (Dikeçligil 1991: 496-497).

Toplumsal düzende meydana gelen değişimler aileyi iki ayrı yönden etkilemiştir. Birincisi yeni kurumların meydana gelmesi ve eskiden ailenin yaptığı görevleri

üstlenmesi nedeniyle ailenin görevlerinden farklılaşmalar meydana gelmiştir. İkinci nokta ise toplumsal sorunların aile iç dinamiğini etkileyerek aile içi sorunlara yol açmasıdır (Gökçe 1976: 16). Üretim biçimindeki değişimler, sanayileşme ve şehirleşme gibi faktörler toplumdan topluma farklılık gösterdiğinde her toplumun kendi iç dinamiğiyle orantılı aile tipleri ortaya çıkarması olağan süreçtir. Bunun yanında ailenin rol ve işlevlerinin el değiştirmesi, ailenin fonksiyonlarında daralmayı da beraberinde getirmiştir.

Modernleşmenin getirdiği birçok değişimle aile eğitim, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık gibi birçok alanı bürokratik yapılara bırakmıştır (Meriç 1989: 174).

“Aileyi geleneksel ve modern süreçler eşliğinde ele almak mevcut değişim stratejilerini gözlemlemek açısından elverişlidir. Geniş aile modernleşme öncesi geleneksel hayat biçimlerinin gereksinimleriyle bütünleşirken çekirdek aile sanayileşme süreciyle birlikte başlayan yeni bir yaşam tarzının taleplerini yansıtmaktadır” (Subaşı 2003: 513). Giddens’a göre geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçişin temelinde sanayi toplumunun talepleri yatmaktadır. Aile kurumunun yapısal ve fonksiyonel dönüşümü, bütün dünyada çekirdek ailenin baskın duruma gelmesi, geniş aile sistemlerinin çözülmesi şeklinde bir sonuç ortaya çıkarmıştır (Giddens 2000: 151).

Sosyologlar aile yapısını etkileyen değişimleri, teknoloji gibi nedenlere bağlarken; bir kısım düşünür bunu tinsel temellere dayandırır. Ogburn çizgisinde olanlar teknolojik değişmeye, Parsons ve Goode çizgisinde olanlar ise değerler sistemindeki değişimlere öncelik verir. Parsons ‘un aile sosyolojisi çalışmalarında ailenin birçok fonksiyonundan uzaklaşsa da yerine getirdiği önemli bir görevi vardır ki bu da çocuğun doğması ve yetiştirilmesidir. Parsons “aile çağımızda belki iktisadi görevlerini kaybetmiştir fakat kişiliğin mikro sosyolojik evresinde çok önemli iki fonksiyonu yerine getirmektedir. Bunlar çocuğun ilk sosyalleştirilmesi aile içinde olmaktadır ile nüfusun erişkin kesiminin istikrara kavuşması aile sayesinde” (Yazan 1988- 89: 151). Bu söylem, her kaybın beraberinde kazanç getirdiği ve ailenin görevlerini değiştirmesi ya da diğer kurumlarca paylaşması onu asıl görevine yoğunlaşmaya doğru yönlendirdiğine işaret eder.

Giddens, günümüzde dünyanın her yanındaki farklı toplumlarda aile biçimlerinde bir çeşitlenme vardır düşüncesinden yola çıkarak bazı sonuçlara ulaşmıştır. Asya’nın

Afrika ‘nın ve Pasifik kıyılarının uzak bölgeleri gibi yerlerde, geniş aile görüntüleri devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda yaygın değişimler söz konusudur. Değişimin kökenleri karmaşık olmakla beraber en önemli etkenlerden biri batı kültürünün yayılımıdır. Diğer bir etken, kırsaldan kentlere göç ya da bir çekirdek aile biriminin kente taşınmasıyla, geleneksel aile biçimleri ya da akrabalık bağlarının zayıflamasıdır. Dünya çapında buna benzer önemli değişimler meydana gelmiştir. Bir eşin özgürce seçilmesi yönünde eğilim artarken, gerek evliliğin başlangıcı gerekse aile içinde karar verme bakımından kadınlara daha geniş anlamda haklar tanınmaya başlamıştır. Giddens’a göre bütün yaşanan değişimlere rağmen geniş ailenin gerilemekte olduğunun varsayımı doğru sayılmaz. Bugün çoğu toplumda geniş aileler birer normdur ve geleneksel aile pratikleri sürmektedir. En önemlisi değişimin gerçekleşme hızında farklılıklar, tersine dönüşler ve karşıt eğilimlerin varlığıdır (Giddens 2012: 251- 252).

Sonuç olarak “Modernleşme sürecinde ailenin kuruluşundan ile içi ilişkilerin şekillenmesine, karı-koca ve çocukların rollerinden, aile içi kararların belirlenmesine, sorumluluk anlayış ve algılamalarına kadar pek çok hususta köklü değişimler ortaya çıkmıştır. Töre, örf, adet ve geleneklerin belirlendiği aile yapısı bu süreçte ister istemez zihniyet ve kültürel değişimin, artan bireycilik ve rasyonalizmin etkisiyle bir sarsıntı geçirmiştir. Geleneksel ailedeki eski yerleşik iş bölümü ve roller sistemi ortadan kaybolmaya başlamış, yerine kadının erkekle eşitlenmeye, erkeğin ise ev işlerinde ve çocukların yetişmesinde sorumluluk almaya çalıştığı bir anlayış ikame olmuştur. Böylece modernleşme sürecinde aile içi roller sisteminde, değişimler ortaya çıkmış, ailenin dini, sosyal ve kültürel işlevleri yapısal bir farklılaşmaya uğramıştır” (Çelik 2010: 27) diyebiliriz.

Ancak unutulmaması gereken ve çoğu düşünürün üzerinde birleştiği önemli bir ayrıntı ailenin toplumdan soyutlanmayacak yegâne grup olduğu ve zaman içinde yaşanan değişimlerden payını alsa bile bir şekilde hayatımızı etkileyerek varlığını devam ettireceği hususudur. Bazı sosyologlar ısrarla ailenin işlevlerinin değişimle beraber başka kurumların tekeline gireceği konusuna değinse de onların uzlaştığı en önemli nokta, ailenin birlikte yaşama anlamında ortak ikametgahın, ekonomik işbirliğin ve toplumsal yeniden üretimin temeli olmaya devam edeceği konusudur (Duman 2012: 35-36).

Ülkemizde yaşlıların toplumsal değişime bağlı olarak ailedeki ve toplumdaki statüsünün değiştiğini vurguladık. Büyüklere saygı göstermek bizim kültürümüzün önemli bir parçasıdır. Bu kültürün yerleşmesinde yaşlılarla beraber yaşamın etkisi büyüktür (Bulut 2015: 407- 408). Bu bağlamda bizim kültürümüzde yaşlıların yeri önemlidir. Ayrıca yaşlıya saygı İslam dininin de bir gereği olarak karşımıza çıkar. Hem törelerimizde hem de ahlak anlayışımızda yaşlı bakımı ve yaşlıya saygı önemlidir (Tezcan, 1991). Sonuç olarak Türkiye’de aile içinde yaşlılara verilen önem gelişmiş ülkelere nazaran daha fazladır. Özellikle geleneksel aile modelinde yaşlının ailenin en önemli üreticisi, danışmanı olduğu bir gerçektir. Toplumsal değişmeyle beraber yaşlının konumu içinde bulunduğu çevreye göre farklılaşmıştır. Yaşlılar torun bakma gibi bir uğraşı alanı bulmuştur (Görgün-Baran 2001). Bu nedenle ülkemizde yaşlılar çoğunlukla aileleri ile beraber yaşamaktadırlar ve hem yaşlılar hem de aileleri bunu tercih ediyor görülmektedir. Yaşlı bakımını ailelerin üstlenmesi çalışma hayatı içerisinde bulunan kadının yükünü artırmaktadır (Arpacı 2016: 14-15-16).

Bizim çalışmamızda kurumda yaşayan yaşlılar tercih edilmiştir. Kurumda yaşayan yaşlılar da önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Yaşlıların huzurevine gelmeden önceki yaşam tarzları incelenmiş ve aile yapısındaki değişimin kuruma gelmelerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

1.4.1. Ailenin dönüşümü: Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş

Türklerin anayurtlarından birçok yere dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları aile yapılarının sağlamlığından ileri gelmektedir. Geleneksel toplumların kurumu olan geniş aile ekonomik ve siyasal bir birlik olarak düşünülmüştür. Geleneksel geniş ailede birden fazla nesil bir arada yaşar. Gelenek ve göreneklere bağlılık söz konusudur ve akrabalık bağları güçlüdür. Geniş ailede çocuklar evlendikten sonra bile coğrafi olarak mümkün olduğunca evin yakınında otururlar ki bu şu anlama gelmektedir: geniş ailede aile bağları güçlüdür ve ailenin bütünleşmesi daha kolaydır. Geniş ailede belirli bir hiyerarşik yapıdan söz edilebilir ve evlilik ile yetişkinliğe adım atan bireyler bu hiyerarşide önemli bir konuma sahip olurlar. Ailenin en yaşlı bireyi o ailede söz sahibidir ve toprağın mülkiyeti de bu yaşlı bireye aittir. Geleneksel geniş ailede dinin de öneminden bahsetmek gerekir. Eş seçiminden çocukların isimlerinin verilmesine kadar birçok alanda dinin ve geleneğin etkisinden bahsedilebilir (Ünal 2013: 590).

Geniş ailenin olumlu ve olumsuz işlevleri vardır:

Ekonomik işlev: aile aynı zamanda hem bir üretim em de tüketim birimidir. Aile içinde yaşa ve cinsiyete göre işbölümü mevcuttur.

Saygınlık işlevi: birey ait olduğu aile çerçevesinde saygınlık edinir ve ‘kimlerdensin’ sorusu kişinin saygınlığını belirlemek için sorulur.

Eğitim işlevi: Çocuk ilk eğitimini aile içinde alır ve kültürünü aile içinde öğrenir. Aile toplumsallaştırma ajanıdır ve okul görevi görür.

Koruyucu işlev: dışardan gelen tüm saldırılara aile üyeleri birlikte karşı koyarlar.

Dini işlev: hem dini eğitim verilir hem de dini pratikler konusunda denetleme yapılır.

Eğlenme ve dinlenme işlevi: aile üyeleri her türlü eğlence ve dinlence faaliyetlerini birlikte yaşarlar.

Çocuk yapma işlevi: bu işlevle neslin devamı sağlanmaktadır.

Psikolojik doyum sağlama işlevi: aile üyelerinin birbirlerine karşı duygusal bir bağ geliştirmeleri güven duygusunun gelişimine de zemin hazırlar.

Geleneksel ailenin tüm bunların yanında bazı olumsuz işlevleri de bulunmaktadır. Geleneksel geniş aile bireyler arasında ayrım yapmadan tüm bireyleri kabullenir ve bu durum sosyal adaletin sağlanmasını engeller. Ayrıca mesleklerin babadan oğla geçmesi toplumsal hareketliliği de engeller. Gelirin tek elde toplanması girişimciliği ortadan kaldırır. Aile üyelerinin yeniye karşı hoşgörülerini zayıftır ve benimsemekte güçlük çekerler (Sayın 1990: 8- 9).

İnsanın yaradılışından itibaren var olan değişim günümüzde dikkat çekici bir hal almıştır. Kadının ailede ve toplumdaki konumunun değişmesi ve evlilik kurumunun sessiz bir evrim geçirmesi de dikkate değerdir. Eşlerin rollerinde de çeşitli değişimler yaşanmış sanayileşmeyle beraber geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aile modeline bırakmıştır. Yardımlaşma ve dayanışmanın hüküm sürdüğü geleneksel aile düzeninden daha bireysel ve çıkarlarını önde tutan davranış modelli aile düzenine geçiş yaşanmıştır.

Geleneksel geniş ailede kendi kendine yeterli olma fikrinin yerine çekirdek ailede dışa açılma fikri gelmiştir (Gökçe 1991: 394).

Geleneksel geniş ailede kadın- erkek ilişkileri, kadının giyim kuşamı ve davranış biçimi modern çekirdek aileden farklılık göstermektedir. Geniş aile modelinde kadın daha çok aile içi işleri yerine getirirken, günümüz aile modelinde kadının görev ve sorumlulukları değişime uğramış ve kadın hayatın tüm alanlarında çeşitli işlerde görev almaya başlamıştır.

Sanayileşme ile birlikte, geleneksel aile değişimlere uyum sağlayamamış bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Geniş ailenin oluşturduğu ataerkil zihniyet, modernitenin ortaya çıkardığı rasyonel birey anlayışıyla uyusmamaktadır. Geniş ailede var olan örf ve adetlere bağlılığın sorgulanamaz düzeyde olması endüstriyel toplumun getirdiği sosyal hareketliliği ve rasyonel bilgilerin hayata geçirilmesini neredeyse imkansız kılar. Çekirdek aile modern topluma özgü aile modelidir. Çekirdek ailenin iki önemli işlevi kalmıştır ki bunlar: üreme ve sosyalizasyon diğeri de aile üyelerinin psikolojik doyuma ulaştırılmasıdır (Sayın 1990: 9- 10). Çekirdek aile akrabalık grubundan görelî olarak soyutlanmıştır. Yani kurulacak çekirdek ailenin yerleşim birimi neo-lokaldir. Eş seçimi ve evlilikler kişilerin kararına göre gerçekleşir. Doğurganlık bilinçli olarak sınırlanmıştır. Tüm çocuklar mirastan pay alırlar. Bireyler herhangi bir yönlendirmenin etkisinde kalmadan istediği mesleği seçebilirler. Sanayi toplumunun sürekli yeni meslekler kazandığı bir ortama çekirdek aile üyeleri kolaylıkla uyum sağlar. Toplumsal hareketlilik de modern toplumun gerektirdiği biçimde gerçekleşir. Ayrıca sanayi toplumunun yarattığı stres ve karmaşa ortamı birincil ilişkilerin hüküm sürdüğü çekirdek aile ortamında azalır ve hafifler. Aile içinde cinsiyete dayalı bir işbölümünden çok bir örgütlenme söz konusudur ve herkes her işi yapabilmektedir. İletişim ve etkileşim demokratik bir aile yapısında gerçekleşir.

Çekirdek aileyi geniş aileden ayıran özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Aile yardım için artık akrabalarına güvenemez, evlenerek aileden ayrılan bireyler artık farklı bir bireydir.
2. Aile ve akrabaları birbirleri üzerinde haklara sahip değildir.
3. Aile ve akrabalarının birbirleri üzerinde değer ve ahlak kontrolü de en aza inmiştir.

4. Akrabalar ailenin konut yerine karar veremez, evli çift aile içi kararlarda özgürdür.
5. Eşler birbirini akrabalara bağımlı olmaksızın kendileri seçerler.
6. Çekirdek ailede evlenme yaşı yönü tam olarak belirlenmese de geniş aileden farklıdır.
7. Ayrılma oranı yüksektir, eşlerin birinin öldüğü ve ayrıldığı zaman ise yeniden evlenme eğilimi yüksektir.
8. Evliliklerde kadın veya erkek tarafının herhangi birinin üstünlüğü yoktur (Goode 1960: 240- 241; aktaran Kongar 1970: 65).

Ülkemizde kentleşme sürecine paralel olarak aile yapısında meydana gelen değişimlerden söz ettik. Geniş aile oranındaki düşüş, genellikle modernleşme, kentleşme ve sanayileşme ile açıklanmıştır. TAYA 2006, TNSA 2008 ve TAYA 2011 sonuçlarına göre Türkiye’de en yaygın aile tipinin çekirdek aile olduğunu (%73) söyleyebiliriz. Türkiye’de geniş aile oranı kırsal alanlarda kentsel alanlara göre oldukça yüksektir. Kırsal alanlarda yaklaşık her 10 hanenin 2’si; kentsel alanlarda ise her 10 haneden ancak 1’i geniş aile kompozisyonuna sahiptir. TAYA 2011’e göre çekirdek aile oranı kentsel alanlarda Türkiye ortalamasının üzerine çıkarak %71,2 seviyesine ulaşmakta; kırsal alanlarda ise Türkiye ortalamasının altına inerek % 66,8 seviyesine gerilemektedir. (Koç 2014: 30- 31).

Modern kent yaşamında yaşlılar yiyeceklerini kendileri üretememektedir, kırsal alanda yaşayan yaşlılar ise bahçelerinde kendilerine yetecek kadar üretim yapmaktadırlar. Emeklilik dönemini yaşayan ve üretemeyen yaşlılar için yalnızlık kaçınılmaz bir duygu haline gelmiştir. Kurum bakımının tercih edilmesinde özellikle bu yalnızlık duygusunun etkili olduğunu söyleyebilmekteyiz. Bizim toplumumuzda çocukların anne ve babalarına bakmalarının önemli bir değer olduğu söz konusu olsa da kentsel ailelerde anne ve babaların çocuklarıyla oturma oranlarında düşüşler yaşanmaya başlamıştır. Bizim çalışmamızı da artık ailesiyle beraber yaşamayan ya da aile ilişkilerinde mesafeler yaşayan yaşlı bireyler oluşturmaktadır.

2. YAŞLILIK

2.1. Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım

Yaşamsal döngünün son basamağı olarak nitelendirilen yaşlılık, yaşlı nüfusun tüm dünyada artması ile önemli araştırma konularından biri olmuştur. Teknik ve teknolojik gelişmelerin bireylerin yaşam biçimini ve toplumsal yapıyı da değiştirdiği tezinden yola çıkarak yaşlılık ve yaşlanma konusunun incelenmeye değer görülmesinde teknolojik gelişmelerin önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Yaşam şartlarının giderek iyileşmesi, sağlık hizmetlerinin topluma yaygınlaştırılması, tıp, kimya, fizik, farmakoloji, biyoloji gibi ilimlerde elde edilen başarıların yanı sıra sosyal yaşamı kökünden değiştiren Endüstri Devrimi ve buna bağlı olarak değişen çalışma hayatı koşulları, teknolojik atılımlar, sağlıklı ortamın yaratılması ve daha birçok gelişme, insan ömrünün özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde aniden bir sıçramayla uzamasına yol açmıştır (Tufan 2002: 53).

Yaşlılığın biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak tanımlamalarının yanı sıra yaşlılığı farklı boyutlarıyla ele alan kişi ve yaklaşımlar da vardır. Platon 'a göre yaşlılık dönemindeki bireylerin durumunu ve etkinliğini gençlik ve yetişkinlik dönemindeki yaşam tarzı belirlemektedir. Ona göre birey gençlik ve orta yaşlılık dönemlerinde görevlerini yerine getirdiyse yaşlılıktan korkmamalıdır (Tufan 2002: 14). Aristoteles hastalığı zamansız gelen bir yaşlılık; yaşlılığı da doğal bir hastalık olarak tanımlamıştır (Lehr 1994). Galen ise yaşlılığın bir hastalık olmadığını söyler. Bunun nedeni hastalığın doğaya karşıt bir süreçken yaşlılığın doğal bir süreç olmasıdır. Goethe'ye göre ise yaşlılık deneyim ve tecrübelerin zirveye çıktığı bir süreçtir (Er 2009: 134).

Biyolojik yaşlanma, bireyin anatomisi ve fizyolojisindeki değişimleri ifade eder. Fiziksel güç kaybı ile başlayan, unutkanlıkla beraber bazı kronik hastalıkların varlığını göstermesiyle devam eden süreçte yaşlı birey, günlük yaşam aktivitelerini de yerine getirememeye başlar. Psikolojik yaşlanma, bireyin davranışsal uyum yeteneğinde yaşa bağlı değişimleri başka bir deyişle algılama, öğrenme, problem çözme gibi bellek gücü ile kişilik kazanma alanlarında uyum sağlama kapasitelerindeki değişimleri kapsar. Psikolojik yaşlanma, bireyin kendisini yaşlanmaya hazırlamamasından doğar. Birey emeklilik döneminde büyük çöküntü içine girer, başkalarına yük olma ve işe yaramama gibi duygular neticesinde kendisini yetersiz hisseder. Yaşlılık, bireyin toplumsal

rollerinde değişikliğe ya da çoğu zaman kayba yol açar. Emeklilik dönemi bireyin beklediği şekilde gerçekleşmemişse büyük ruhsal sorunları da beraberinde getirir (Arpacı 2005: 18-19)

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) de yaşlılık dönemini 65 yaş ve üzeri olarak kabul ederken Birleşmiş Milletler yaşlılık ile ilgili çalışmalarda 60 ve üzeri yaş grubunu temel alır (WHO 1998, UN 2002, WHO 2007 UN 2015). Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşlılığı “kişinin çevreye uyum sağlama yeteneğinin yavaş yavaş azalması” olarak tanımlamaktadır (Akt. Kurt 2008: 15).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nun güncellenmiş yeni yaş dilimleri şöyledir:

0 – 17 yaş arası	ergenlik
18 – 65 yaş arası	gençlik
66 – 79 yaş arası	orta yaşlılık

80- 99 yaş arası yaşlılık olarak kategorize edilmiştir (diyetisyendünyasi.com 2018). Yaşlılar dünya nüfusunun %14’ünü oluşturmaktadır. Dünya genelinde 2015 yılında 901 milyon olan 60 yaş ve üzeri nüfusun 2030 yılında 1,4 milyara, 2050 yılında ise yaklaşık 2,1 milyara ulaşacağı öngörülmektedir (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2015: 2).

Ülkemizde ise yaşlı nüfus diğer yaş gruplarına oranla daha fazla artış göstermektedir. Türkiye, genç bir nüfusa sahip gibi görünse de mutlak yaşlı sayısı da fazladır. Türkiye İstatistik Kurumu’ nun verilerine göre, 2015 yılında Türkiye nüfusunun %8,2 ‘sini oluşturan 65 yaş ve üzeri nüfusun 2023 yılında %10,2 ‘ye, 2050 yılında %20,8’e, 2075 yılında ise %27,7’ye ulaşacağı tahmin edilmektedir (TUIK 2013,2016). Ülkemiz de hızlı yaşlanan ülkelerden birisidir. Türkiye 2016 yılındaki yaşlı nüfus oranına göre ülkeler sıralamasında 66. sıradadır. Türkiye’de toplam nüfus artış hızı %13,7 iken yaşlı nüfusun artış hızı %36,2’dir. Yaşlı nüfus 2016’da 6 milyon 651 bin olarak tespit edilmiştir. Türkiye’de yaşlı nüfus diğer yaş gruplarına göre daha yüksek bir oranda artış göstermektedir ve yaşlı nüfusun 2008–2040 yılları arasında yüzde 201 oranında artış göstereceği öngörülmektedir (Tekin, Kara 2018: 219).

Yaşlılık dönemini belirlemede kronolojik yaş objektif bir kriterdir. Bunun yanında bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik alanda etkinliklerinin ölçülmesi yoluyla da işlevsel yaşlılık belirlenebilir. Erikson 'a göre 'yaşam ırmağının bir önceki evreden etkilenecek gelen ve her bir evrenin bir sonraki evreye hazırlık niteliği taşıdığı 8 dönemi vardır'. Yaşlılık dönemi gerileme dönemi olarak bilinmektedir (Öz 2002: 18). Bu gerilemeler bilimsel ve teknolojik gelişmelerle yavaşlatılsa bile fizyolojik gerilemelerin varlığı yok sayılamaz. Fizyolojik değişimlere rağmen üretken ve yaşamdan doyum sağlayabilen bireyler için yaşlılık en verimli dönem olabilir. Ayrıca yaşlılık bireyin geçmişini sorguladığı bir dönemdir. Kişi geçmiş hayatında doyum veren bir hayat yaşamışsa, hedef ve isteklerine yaklaşmış ya da kavuşabilmişse yaşlılığı daha kolay kabullenir. Üretkenlik döneminde katılamadığı etkinliklere yılların birikiminin verdiği artıyla katılabilir. Seyahat etmek, okumak, aile ve arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmek gibi aktivitelerde bulunabilir. Bunun yanında maddi güvencesi olmayan, ailesi ya da arkadaşlarını kaybetmiş yaşlılar için kendini yük olarak görme gibi bir his kişiyi huzursuz eder.

Yaşlılardan bir grup olarak söz etmek zordur, bunun nedeni ileri yaş dizisinin herhangi bir kesiminde bulunan kişilerin aralarında büyük farklılıklar olduğu gibi 'yaşlı' teriminin kapsadığı yaş dizisi de geniştir. Yaşlanma biçimi herkeste aynı biçimde ortaya çıkmamaktadır. Kaynaklarda yaşlılık, bebeklik ve ergenlik terimleri kadar net açıklanmamıştır. Çünkü yaşlı kimdir, yaşlılık nedir ve özellikle ne zaman başlar soruları kişiden kişiye değişen göstergelerdir. Yaşlanmayı bireysel olarak değerlendirirken belirtiler ayrı ayrı incelenmelidir. Çünkü yaşlılık toplumdan topluma bireyden bireye farklılık gösteren bir dönemdir. Yapılan değerlendirmelerin hiçbirisi bireyin tamamının yaşlandığını göstermez. Yaşlanma, çeşitli doku, organ ve sistemlerdeki anatomik ve fizyolojik gerileme ve bozulmaların zaman sürecinde görülen toplamıdır (Akın 2006: 11). O halde yaşlılık kişinin sağlık, sosyal ve psikolojik durumuna ve de özellikle toplumsal gelişmişliğe bağlı olarak değişen bir kavramdır. Ancak yaşlılığın kaçınılmaz oluşu tek gerçektir. Tüm canlılar bu süreci yaşarlar.

Yaşlı, gençlik ve olgunluk dönemlerinde kazanılmış olunan özelliklere aynen sahip kişinin yaşlanmış şekli değildir. Kişi önceki özelliklerinden farklı hale gelmiştir; morfolojisi, fonksiyonları ve psikolojisi değişmiştir. Bağışıklık sistemi zayıflayan yaşlının hücre, organ ve vücut sisteminde bozulmalar oluşur. Yaşlanan bireyin olaylara

karşı reaksiyon sürelerinde uzamalar meydana gelir. Deri canlılığını kaybeder. Yaşanan çevresel etmenlerin olumsuz etkileri nedeniyle, vücudun yapı ve fonksiyonlarını fizyolojik sınırlar içinde tutabilme yeteneği zayıflamaktadır. Canlıların önemli bir özelliği olan kendi kendini yenileme yaşlanmayla birlikte ortadan kalkmaya başlar (Akın 2006: 10-11).

Tufan'a göre 16. ve 17. yüzyıllarda bedensel güç kaybına uğrayan kişilere yaşlı denilmiş yaşlılık takvimle ölçülen bir dönem olarak görülmemiştir. 20. yüzyıl başlarına kadar yaşlılık sakatlıkla aynı anlama gelmekteydi. Sonraki dönemlerde, özellikle emeklilik sigortasının yürürlüğe girmesiyle yaşlılık sosyal içerikli bir fenomen olarak görülmeye ve takvimle ölçülmeye başlandı (Tufan 2002: 19,20).

Yaşlılık bir yandan devam eden gelişimle birlikte diğer yandan gerileme ve yaklaşmakta olan ölüm duygusuyla burun buruna olunduğu bir dönemdir. Yaşlılıkta tecrübe edinilen en önemli duygusal çöküntü ayrılık ve kayıplardır. Bireyin gençlik enerjisine veda etmesi, ortaya çıkan ve giderek de artış gösteren çeşitli hastalıklar, yakınları arasında meydana gelen ölümler, çocukların evden ayrılmaları gibi nedenler yaşlılıkta yalnızlık ve soyutlanma duygularına yol açar.

2.2. Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Yaklaşımlar

Yaşlılıkla ilgili problemlerin araştırılması sonucu çeşitli biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teoriler geliştirilmiştir. Yaşlanma teorilerinin amacı yaşlı bireylerin yaşamlarında olayları algılama ve davranış kalıplarında ortaya çıkan değişimler ve bunlara uyum sağlamada ne ölçüde başarılı olduklarını saptamaktır. Yaşlanma ve yaşlılığı açıklayan sosyolojik her teori, konuyu incelediği topluma ve toplumun kültürüne göre açıklayabilir (Tufan 2002: 119). Yaşlılıkla ilgili teorileri modern toplumun, üretim ve emeklilik anlayışıyla ilişkili olarak düşünürsek, teorilerin ne anlatmak istediklerini de daha iyi anlamış oluruz.

Yaşlılık sosyolojisi (Gerontososyoloji), sosyolojik perspektiften yaşlılığın anlaşılması ile ilgilenir ve bu anlayışı genel olarak sosyolojiye uyarlar. Görgün –Baran 'a göre yaşlılık sosyolojisi,' sosyal yaşlanma kavramına dikkati çekerek, yaşlının sosyal uyumu,

yaşlının kendini algılaması, yaşlının topluma aktif katılımının sağlanması, yaşlılığın toplum tarafından değerlendirilmesi ve yaşlılığa yönelik politikaların belirlenmesinde temel oluşturacak yaklaşım ve kuramları bir potada toplamaya çalışır'(Görgün-Baran 2004: 37-39).

Yaşlılık ve yaşlanma konularında sosyolojik yaklaşımla ortaya konmuş teoriler şunlardır:

Disengagement Kuramı (Yaşamdan geri çekilme/Kopma Kuramı): Sosyolojide fonksiyonalist teoriden temel almış bu kuram, yaşlılık döneminde bireyin fiziksel, toplumsal ve psikolojik olarak toplumdan geri çekilmesiyle ve bunun doğal bir süreç olarak kabullenilmesi ile ifade edilir. Elanie Cumming ve William Henry tarafından 1961'de formüle edilen bu kuram, yaşlanan bir insanın toplumla sürdürdüğü iletişim bağlarını azaltması sonucu kendine daha fazla vakit ayırması ile ilgilidir (Sökmen 2008: 14). Yaşlılık döneminde bireyler, fiziksel olarak aktivitelerini yavaşlatır ve enerjilerini ellerinde tutarlar; psikolojik olarak ise dünyayla olan ilişkilerinde önceliği kendilerine verirler. Toplumsal süreçte ise toplumla yaşlı birey arasında etkileşim azalır, birey toplumdan derece derece geri çekilir, toplum da bireyle olan ilişkisini keser. Yaşlılar için ilişki kesme kurulan ilişkilerin azaltılmasıyla gerçekleştirilen bir süreçtir. Toplum da kendi tarafından ilişki kesmeyi destekler. Böylece yaşlıların işlevleri gençlere aktarılır. Bu teori hem çok savunulan hem de saldırıya uğrayan bir teori olmuştur. İlişki kesme teorisinin, yaşlı kişilerin önceki yaşamlarının anlamlılığından uzaklaşmalarını abarttığı ileri sürülebilir. Yaşamdan kopmanın kaçınılmaz olmadığı yönünde eleştirilmiş ve kişilerin kendilerini yaşamlarından soyutlayarak mutlu olmadıklarına dair kanıtlar sunulmuştur (Onur 1991: 189). Ayrıca bu teori dikkate alınarak meydana gelen olumsuz toplumsal tutum ve değerler nedeniyle, toplumun da yaşlı bireylere olan tavrı toplumsal bir sorunun oluşumuna zemin hazırlamıştır (Alptekin 2011: 9- 10).

Rol Bırakma (Kaybetme) Kuramı: Bu teori sosyolog Z. S. Blau tarafından önerilmiştir. Blau emeklilik ve dulluk yaşlının bireyin toplumun temel kurumsal yapılarına (iş ve aile) katılımını sona erdirdiğini savunur. Blau, “özellikle meslek ve evlilik statüsü gibi temel rollerin kaybının yıkıcı olduğunu” savunur. (Onur 1991: 191). Bu kuram, yaşanılan statü kayıplarının beraberinde getirdiği güçlüklerin fazla abartıldığı noktasında eleştirilmiştir.

Modernleşme Kuramı: Bu konuda savunulan en yaygın görüşü endüstrileşme ile birlikte yaşlı bireyin statüsündeki gerilemeye işaret eder. Tarım ve sanayide ortaya çıkan değişim ve gelişmeler, yeni meslek gruplarını ortaya çıkarmış ve geleneksel bilgi ve yaşam tecrübelerinin değersizleşmesine neden olmuştur. Modernleşme kuramı, toplumların modernleştikçe yaşlıların konumunda bir gerilemenin olduğunu iddia eder. Teknolojik değişimler yaşlıların yaşam deneyimlerine az değer verilmesine neden olmuştur. Bunların sonucunda ise statü ve güç kaybı meydana gelmiştir (Görgün-Baran 2004: 49-50).

Modernleşme kuramı çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Modern öncesi yaşlılara iyi davranan toplumların yanında kötü davranan toplumlar da olmuştur (Akın 2006: 58). Tüm toplumlarda yaşlının değeri aynı şekilde düşünülmemelidir. Bunun yanında toplumda bilgi ve teknolojiye ilerlemeler, refah düzeyinin artması da yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmıştır.

Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı: Bu kuram modernleşme kuramıyla paralellik göstermektedir. Bu teoriye göre bireyin topluma sunabileceği kaynakları ile toplumdan alacaklarında bir denge vardır. Yaşlılık nedeniyle bireyin topluma sunacakları azalmış ve buna bağlı olarak yaşlının konumu zayıflamıştır. Yaşlı bireylerin sahip oldukları bilgi ve beceriler, teknolojiye yaşanan değişimler neticesinde gölgede kalmıştır. Ancak geleneksel toplumlarda bu durumun tersi bir durum söz konusudur.

Süreklilik Kuramı: Bu kurama göre yaşlılık dönemi de çocukluk, ergenlik vb. dönemler gibi bir süreçtir ve bu dönemde yaşanan sorunlara, sürece uygun çözümler bulunmalıdır. Atchley (1972) tarafından geliştirilen bu teoriye göre, yaşlılıkta bazı rollerle ilişkinin kesilmesi sonucu bazı diğer rollerle başarı sürdürülebilir. Örneğin emekli olarak aktif çalışma hayatı sona ermiş olan birey üretmek adına sivil toplum çalışmalarına katılabilir. Bu tamamen yaşlı bireyin kişiliğiyle ya da çocukluk ve gençlik dönemlerinde biriktirdikleriyle ilişkilidir. Süreklilik kuramı yaşlılığın karmaşıklığını vurgulamayan bir kuramdır (Onur 1991: 190).

Aktivite (Etkinlik) Kuramı: Mikro düzeyde bir kuram olan ve Havighurst tarafından geliştirilen bu öğreti ilişki kesme kuramına tepki olarak doğmuştur (Onur 1991: 190). Bu teori yaşlılığın pozitif yönlerine atıfta bulunan ve bu dönemin aktifleştirilmesi gerekliliğini ortaya koyan bir teoridir. Yaşlılıkta yaşam kalitesinin atması için sosyal

görev ve sorumluluklardan geri çekilmemeli aksine sosyal ilişkiler çoğaltılarak bu dönem daha aktif yaşanmalıdır. İnsanların orta yaş grubunda yaptığı aktiviteleri koruyabilmesi ve o döneme ait tutumlarını sürdürebilmesi gereklidir. Yaşlılıkta pasiflik bireyi mutsuzluğa götüreceğinden, bunun engellenmesi ve buna yönelik tedbirler alınması gerekmektedir (Tufan 2002: 139).

Modernleşme Kuramı, modernleşme ile yaşlının konumunun gerilemekte olduğunu savunmaktaydı. Bizim çalışmamızda toplumsal değişme ve modern kent hayatına geçişle birlikte ortaya çıkan yeni aile modelinde yaşlının konumu ve yaşlılara karşı tutumlar tartışılmıştır. Modernleşmenin getirdiği olumsuz durumların yanında yaşam kalitesini artırdığı ve iyi yaşam koşulları sağladığı da unutulmamalıdır.

2.3. Tarihsel Süreçte Yaşlılık Olgusu ve Toplum

Yaşlanma ve yaşlılık olgusuna zaman içerisinde farklı anlamlar yüklendiği gibi toplumdan topluma da değişiklik göstermiştir. İnsanın yeryüzüne görünmesinden itibaren yaşlının aile ve toplum içindeki yeri hiçbir zaman kendisi tarafından belirlenmemiş, yaşadığı döneme bağlı olarak kendisi dışında birçok etmen tarafından belirlenmiştir (Akın 2002: 75). Yaşlıların güncel yaşamda gördüğü ilgi ve itibar, her dönemde ait olduğu toplumsal sınıfa, cinsiyete ve mal varlığına göre şekillenmiştir (Tufan 2002: 19).

Bazı toplumlarda kutsal bir yere konulan yaşlılar kimi toplumlarda da yük olarak görülüp yalnızlığa terk edilmiştir. Avcılık ve toplayıcılık yapamayan yaşlılar daha fazla tüketmemeleri için öldürülmektedir (Görgün-Baran 2004: 50). Eskimolarda ve bazı ilkel topluluklarda, aktif olmayan ya da üretemeyen yaşlı kişilerin ölüme terk edildikleri görülmüştür (Sevil 2005: 42). İlkel toplumlar yaşlılara sağlam ve genç oldukları sürece saygı duyup değer vermişler yaşlanınca ise ondan kurtulmak istemişlerdir (Tezcan 1982: 170).

Bu durumun aksine yaşlıların özel güçleri olduğuna inanılan topluluklar da vardır. Yahudiler de Çinliler gibi yaşlıların Tanrı tarafından gönderilen güçlü kimseler olduğuna inanılıyordu (Kalınkara 2011: 65). Eski Çağlarda ve geleneksel toplumlarda ortalama yaşam süresinin düşük olması ve yaşlıların toplam nüfus içinde sayısının az olması nedeniyle saygı gören bir konumda olmuşlardır (Sevil 2005: 41). Geleneklerin

önemli olduğu topluluklarda, yaşlı kimselere gösterilen saygı bir kalıp olarak geçmişten bugüne kültür simgesi haline gelmiştir.

Yerleşik hayata geçilmeye başlanmasıyla beraber doğal ortamdan fayda sağlayabilmek epey meşakkatliydi. Böyle zor şartlarda yaşlılar, yaşamı kolaylaştıran bir konumda yer aldıkları için toplumda daha kabul gören bireyler haline gelmiştir. Yerleşik hayata geçilmesi toplumlar arası iletişimi de arttırmış bunun sonucunda büyü ve din yaygınlaşmıştır. Büyü ve din yaşlının toplumdaki yerinin sağlamlaşmasında önemli rol oynamıştır. Bunun nedeni bilgi aktarımının yazılı değil sözlü olarak sağlanmasıydı. Bu nedenle yaşlı insanlara deneyimli ve dini bilgi sahibi birey olarak yaklaşım söz konusuydu. Sayılarının da az olması dolayısıyla da bu toplumlarda uzun yaşamak bir bakıma doğaüstü güçlere sahip olmak anlamına geliyordu. Bu nedenle yaşlılar ruhani varlıklar olarak nitelendiriliyordu. Büyücülük gibi özel meziyetleri olduğu düşünülen yaşlılar toplum içinde özel bir konuma sahiptiler. Sonraki dönemlerde, özellikle dinle yönetilen toplumlarda yaşlı olmak önemli bir hale gelmiştir. Dini kuralların yerine getirilmesini denetleyen, buna göre eğitimin şekillenmesini sağlayan ve ahiret ile ilgili kavramları duyuran kişi yaşlıdır (Akın 2002: 75). Yaşlıların yaşam deneyiminin fazla olması nedeniyle de genç kuşaklara rehberlik etmiş, doğayla mücadelelerinde yol göstermişlerdir. Bu şekilde mal ve mülk edinmişlerdir. Ayrıca ekonomik olanaklara sahip olmaları ile de statüleri yükselmiştir (Tezcan 1982: 171). Ancak yoksul toplumların yaşlıları her zaman bu kadar şanslı olmamıştır.

16. yüzyıla kadar yaşlılık üzerine yazılanlar daha çok fiziksel yeti kayıpları ya da çöküşü konu edinmekteydi. 18. yüzyıl düşüncesi, yaşlıları çocukların eğitimi, bilgi aktarımı ve ailenin birliği ve devamını sağlama aracı olarak görüyordu. Bu yüzyılın sonunda emeklilik kavramı ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl nüfus patlamalarına sahne olmuş, yaşlı nüfus hızla artmıştı. Bu yüzyılın sonu yaşlanmanın doğal bir fenomen olarak algılanmaya başlandığı ve 20. yüzyılda tüm dünya ülkelerinde hızla artacak girişimlerin temellerinin atıldığı bir dönemdir. Yeni tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi, bulaşıcı hastalıklara karşı önlemler alınması, yeni ameliyat yöntemlerinin geliştirilmesi sayesinde insan ömrünün uzaması bu yüzyılın önemli gelişmeleridir (Tufan 2002: 54).

20. yüzyılda ‘modernleşme’ diye adlandırılan sürece girilmesiyle yaşlılık olgusu da ciddi dönüşüm ve değişimlerden nasibini almıştır. Yaşlı nüfusta meydana gelen artış

neticesinde, yaşlı bireylerin fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunları da gittikçe ağırlaşan bir grafikte daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Uygulanan sosyo-ekonomik politikalar neticesinde yaşlı profili, bakıma muhtaç bireyler olarak görülmeye başlanmıştır. Bütün bunların sonucunda ise yaşlıların toplumdaki statüsü azalmış ve yaşlılık önemli bir sosyal sorun haline gelmiştir (Kalınkara 2011: 67).

Sanayileşmenin getirdiği en önemli değişimlerden olan kırdan kente göç, kadının çalışma hayatına girmesi ve geniş aileden çekirdek aileye geçiş ile beraber ortaya çıkan yeni yaşam tarzı yaşlıların aile içerisinde statüsü ve rollerinin değişimine neden olmuştur. Geleneksel ailenin etkin bir üyesi olan yaşlılar, yaşanan tüm değişimlere kuşak çatışmalarının da eklenmesiyle aileyi temsil etme gücünü ve aile ilişkilerini yönlendirme inisiyatifini kaybetmişlerdir (Özkul, Kalaycı 2017: 94).

Modern toplumda yaşanan tüm bu değişimlerin yanında topluma aktif katılımın önemli hale gelmesiyle, yaşlılardan da topluma katılım beklenmektedir. Yaşlı bireyin bu noktada yaşadığı önemli sorunlar yabancılaşma, yalnızlık, kuşaklararası iletişim ve uyum sorunlarıdır. Bunun yanında yaşlılıkta ortaya çıkan pek çok somut sorun da bir dış desteğe ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Pek çok yaşlı yalnız yaşamaktadır ve ihtiyaçlarını gidermek için sağlıklı bir bedene ve ekonomik olanaklara sahip olamamaktadır. Bu nedenlere yeni çözüm önerileri, destekler, mekanlar ve yardımlara gereksinim artmaktadır (Kalınkara 2008).

Genel olarak değerlendirildiğinde, yaşamını tarımla kazanan ve mülkiyetin öncelikli sahibi konumunda olan yaşlılar, sanayileşme ve modernleşme sürecinde bu yüksek statüden yoksun bırakılmıştır. Eski toplumlarda taşıdıkları bilgi ve deneyim nedeniyle değer gören yaşlılar bugün aynı değeri görememektedir. Bilgi ve teknolojiye hızlı değişimler neticesinde, kültür aktarımı yapan yaşlıların yerini kitaplar ve diğer ‘hafıza depolayıcı’ aletler almıştır (Zastrow 2013: 645-647)

2.4. Yaşlılığa ilişkin Tutumlar

Sanayileşme, kentleşme, tarımda makineleşme gibi etkenler kırsal yaşamda yaşamı güçleştirmiş ve çocuklar ebeveynlerini terk ederek göç etmeye başlamışlardır. Bu göçten en çok etkilenen aile yapıları olmuştur. Geleneksel ailelerin yerini çekirdek ailelerin alması ve kadının çalışma hayatına katılmasıyla beraber aile yapılarında bir

parçalanma söz konusu olmuştur. Ailenin çoğu işlevi kurumlarla paylaşılmıştır (Aydın 2015: 72).

Geleneksel toplumlarda genel nüfus içinde yaşlıların oranı çok azdı, hastalıklar, kıtlık gibi nedenlerle çok az insan yaşlılığa erişebilmekteydi. Bu nedenle yaşlılar hem bilgin hem de prestij sahibi kimselerdi. Ancak modern dönemde yaşanan gelişmeler ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi etkenlerle yaşlılık bir ayrıcalık olma özelliğini kaybetmiştir. Yine doğum oranlarının azalmasıyla birlikte yaşlıların genel nüfus içindeki oranında ciddi artış olmuş hatta bazı toplumlarda yaşlıların oranı çocukların oranını geçmiştir (Ceylan 2015: 47- 48). Bütün bu sebeplerle denilebilir ki sanayileşme gibi önemli bir değişim yaşlılığa karşı geliştirilen tutumları ekonomik alt yapıyla şekillendirmektedir.

Yaşlılıkla ilgili kuşaktan kuşağa aktarılmış çeşitli tutum ve değer yargıları vardır. Kronolojik yaşın artışı ile beraber yaşlanmanın önlenemeyeceği düşüncesi buna örnek verilebilir. Bu bireylere göre farklılık gösteren bir durumdur ve kişi kendisini hissettiği yaştadır gibi bir düşünce de mevcuttur. Bu nedenle yaşlılığın ne zaman başladığı belirlenmesi zor bir durumdur (Onat 2000 akt. Öz 2002: 19).

Yaşlıların artık üretici değil tüketici konumda olması da bu değer yargılarından biridir. Oysa ki bireyin geçmiş yaşamındaki üretkenliği yaşlanınca da devam edebilmektedir (Öz 2002: 18). Bilinçli yaşlanma, yaşadığı sürecin farkında olan bireylerin, bu dönemi hazırlıklı bir şekilde bekllemelerine ve kendilerine uygun aktif bir hayat çizebilmelerine yardımcı olmaktadır.

Yaşlıların akranları ile bir arada olma isteği ya da gençlerle anlaşılamayacağı düşüncesi, yaşlılığa karşı takınılan olumsuz tutumlardan biridir. Oysa ki gençlerin dinamik yapısı ile yaşlıların bilgi ve tecrübesi birleşince daha üretken ve yaratıcı bir toplum oluşabilir.

Yaş sağlıklı olmak için bir engeldir düşüncesi de hakim düşüncelerden birisidir. Ancak aktif yaşamın daha uzun ve üretken bir yaşlanmayı da beraberinde getirdiği bir gerçektir. Başarılı yaşlanmanın aktif kalmaktan geçtiği anlayışı hem fiziksel aktivite hem de boş zaman aktivitelerinin varlığı ile ilişkilendirilmiştir.

Türkiye’de yaşlılığa ilişkin olumlu tutum ve değer yargılarının dini gelenek çerçevesinde anlam kazandığını söylemek mümkündür. İslam dininin anne ve babalarla ilgili emir ve tavsiyeleri bu çerçevenin oluşumunda etki etmiştir ancak yaşanan sosyal değişme ile bu çerçeve yıpranmış ya da değişmeye başlamıştır (İnce 2017: 96).

Sonuç olarak yaşlılarla ilgili tutum, değer merkezli bir yapıdan sorun merkezli bir bakışa doğru dönüşmektedir. Bu bakış açısının oluşumunda değişimin ortaya çıkardığı yıkımdan bahsetmek olasıdır. Geleneksel değerlerin tahribi ve değer merkezli bir hayat anlayışından uzaklaşması da bu oluşumda etkili olmuştur. Bu sonucun Avrupa’da daha ileri seviyede olduğu ilgili çalışmalarla ortaya çıksa da Türkiye’de de değişimin yönü aynı sonuca işaret etmektedir (İnce 2017: 109).

2.5. Yaşlıların Yaşam Alanları: Huzurevleri

Her toplum devamı için kurumlara ihtiyaç duyar. Kurumlar rastgele oluşmuş yapılar değildir. Toplumsal değişmeyle birlikte yenilenen ihtiyaçlara cevap vermek durumundadırlar. Modern kent yaşamıyla birlikte yaşlı nüfus giderek artmış, yaşlı bireyin toplum içerisinde üstlendiği rol azalmıştır. Aile kurumu da bu değişimden nasibini almıştır. Ailenin farklılaşması geleneksel toplumda ailenin üstlendiği rollerin bir kısmını farklı kurumlara aktarmasına yol açmıştır.

Gelişmiş ülkelerde yaşlılara tercihleri dikkate alınarak, kurumlarda ya da kendi evlerinde çeşitli hizmetler sağlanmaktadır. Günümüzde kurum bakımı, evde bakım ve aile yanında bakım gibi hizmetlerle ilgili çalışmalar son yıllarda ivme kazanmıştır. Türkiye ‘de Yaşlı Hizmet Merkezleri ve ‘Gündüzlü Bakım Hizmeti’ kapsamında yalnız yaşayan ya da yaşamını evde ailesiyle ve akrabalarıyla devam ettiren yaşlıların, boş zamanlarını değerlendirmek, sosyal, psikolojik ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamak, ilgi alanlarına göre sosyal faaliyet alanları düzenlemek genel anlamda yaşlıların yaşam kalitesini artırmak amacıyla hizmetler verilmektedir. ‘Evde Bakım Hizmetleri’ kapsamında ise akıl sağlığı yerinde, tıbbi bakıma ihtiyacı olmayan yaşlıların bakımı konusunda ailesinin yetersiz kaldığı durumlarda, evde yaşama ortamlarının iyileştirilmesi ve günlük yaşam faaliyetlerine destek olmak söz konusudur (Yağcıoğlu 2012: 36- 37).

Ülkemizde Aile Araştırma Kurumu'nun konu ile ilgili yaptığı çalışmaları neticesinde ortaya çıkan tabloda yaşlılara genellikle aileleri bakmaktadır. Ancak modern yaşamın getirdiği farklılaşma süreci içerisinde huzurevleri ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de yaşlılık döneminde görülen fiziksel ve fonksiyonel kayıplar nedeniyle yaşlı bireyler ve aileleri yukarda bahsedilen toplumsal bakım alternatifleri arasından seçim yapmak durumunda kalmışlardır. Huzurevleri kentsel hayatın bir gereği olarak ortaya çıkmıştır (Ardahan 2010: 25). Huzurevi,”muhtaç yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılama amacıyla kurulan yatılı sosyal kuruluş” olarak tanımlanmaktadır ve Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği ‘ne göre huzurevlerine kabul için aranan şartlar şunlardır:

- 60 yaş ve üzeri yaşlarda olmak
- Ruh sağlığı yerinde olmak
- Bulaşıcı hastalığı olmamak
- Uyuşturucu madde ya da alkol bağımlısı olmamak
- Sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu dair soysal inceleme raporu bulunmak
- Kendi gereksinimlerini karşılamasını engelleyici bir rahatsızlığı bulunmamak ve günlük yaşama faaliyetlerini (yeme, içme, tuvalet vb.) bağımsız yapabilecek nitelikte olmak (ailevecalisma.gov.tr).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2015 yılında yayınlanan 2014 yılı faaliyet raporuna göre Bakanlığa bağlı 124, diğer kamu kurum ve özel kuruluşlara ait 234 huzurevi bulunmaktadır. Türkiye genelinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı huzurevlerinde 13 bin 159 özel huzurevlerinde ise 6 bin 659 olmak üzere toplamda 19 bin 818 kişi kalıyor. Artan ihtiyaçlara bağlı olarak, yaşlılara yönelik ‘Ulusal Yaşlanma Uygulama Programı’ kapsamında birçok yeni uygulama hayata geçmiştir ve binlerce yaşlı evde ya da huzurevlerinde desteklenmektedir (aa.com.tr/15.01.2017).

Geçmişe nazaran huzurevleri daha çok kabul görmesine rağmen, yaşlıların büyük bir kısmı huzurevinde kalmak istememektedir. Huzurevleri, yaşlının hazır olmadığı bir bakım ortamıdır. Geleneksel yapıda, aile içinde prestij ve otorite sahibi olan yaşlının hızlı bir değişme sonucu aile dışına itilip, huzurevine yerleştirilmesi, yaşlıların çeşitli sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Yaşlı birey açısından değerlendirildiğinde, yaşlının aile dışında bir bakım biçimi olan huzurevine yerleştirilmesi özellikle yaşlı açısından kolay kabullenilir bir durum değildir. Toplumdaki statüsünü yitirmek ve evinde alıştığı yaşamdan vazgeçmek onlar için zor bir olgudur (Bahar, Bahar, Savaş 2009: 91).

Hem dünyada hem de ülkemizde yaşlı nüfus artmaktadır. Yakın gelecekte Türkiye ‘nin çok yaşlı toplumlar sınıfına gireceği ve toplum ve aile yapısının değişmesi ile de gelecekte sorunun boyutlarının da büyüyeceği tahmin edilmektedir. Bu amaçla yapılan hizmet ve faaliyetlerin kapsamı genişletilmelidir. Yaşlılar için yaşamlarının son dönemlerini daha aktif geçirecekleri alternatif çözüm politikaları geliştirilebilir. Kurum bakımını kendi istekleri ya da istemeyerek kabul eden yaşlılar için huzurevleri, yaşlı bireylerin alıştıkları aile ortamı sıcaklığına yakın bir ortama dönüştürülmelidir. Bizim çalışmamızda da huzurevi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Değişen toplum ve aile yapısıyla huzurevleri yaşlıların yeni yaşam merkezleri haline gelmiştir. Yaşlı denilince aklımıza huzurevleri gelmektedir. Bu nedenle yaşlılarımız için yeni bir aile ortamı oluşturmaları ve aile sıcaklığını barındırmaları son derece önemlidir.

3. DİNDARLIK

3.1. Din ve Dindarlık

Din tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmış bir olgudur. Birçok akademisyen dini özsel ve işlevsel olmak üzere iki kategoride tanımlama çabasındadır. Alman Otto ‘nun “din kutsalın tecrübesidir” (Wach 1995: 37) şeklindeki tanımından yola çıkarak özsel tanımların Tanrı’ya da kutsal olana inanılmasıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Özsel tanımlar dinin sosyal ya da psikolojik yansımalarını yok sayarlar. Bu yansımaları dikkate alarak yapılan dini tanımlamalar işlevsel olarak adlandırılır. İnsanın inandıkları hem sosyal hem de psikolojik yaşantısına etki ediyorsa bunun adı dindir yoksa başka bir anlama gelebilir (Kurt 2017: 44- 45- 46).

Marksist teoride yabancılaşan insan gerçek kimliğini kaybetmesi nedeniyle dünyayı anlamak için dine yönelir ve hem bu dünyada hem de öteki dünyada daha iyi bir yaşama sahip olma umudu elde eder. Özetle din, sömürülenlerin yaşadığı acıların daha sonraki yaşamda karşılığının olacağını vaad eden bir telafi mekanizmasıdır. Marksist teoride din bir ideoloji olarak da görülmüştür. Din egemen sınıfın çıkarlarının meşrulaştırılmasını sağlar (Furseth, Repstad 2006: 67- 68). Comte ise üç hal yasasıyla toplumların ulaştığı pozitivist dönemde var olmasını istediği pozitivist dinden söz eder ve buna “insanlık dini” adını verir. Sosyal olguların yine sosyal olgularla açıklanabileceğini öne süren Durkheim ise dini de bir sosyal olgu olarak görür. İşlevsel tanımın ilk örneklerinden biri olan Durkheim, dini, inançlar, ibadetler ve cemaat (kilise) olarak üç ana başlık altında toplar (Kurt 56-57-58).

Dini sosyal şartlara indirgeyen kurucu sosyologların aksine çağdaş sosyologlar dinin toplumda önemine vurgu yapan tanımlamalar yapmışlardır. Wach dinin gerçek mahiyetini kişinin Tanrı ile ilişkisine dayanan içsel dini yaşantıda arar. Le Bras ise ‘yaşayan din’i ortaya çıkarmak için çalışmalar yapmıştır. Glock ve Stark ise kendinden sonra birçok araştırmaya öncülük edecek beş boyutlu dindarlık tipolojisi geliştirmişlerdir (Kurt 71-72).

Görelî bir kavram olan dindarlık din ve dini davranış tanımlamalarından bağımsız ele alınamaz. Genel olarak öznel ya da bireysellikle çerçevelenen dindarlık kavramı dinin insan hayatına etki ya da nüfuz derecesi şeklinde tanımlanabilir (Tekin 2004: 58). Genel

olarak dinine bağlı kimse olarak tanımlanan dindar kavramı, bireyin din ile kurduğu ilişkiyi, dinin emir ve yasaklarına uygun davranışlar sergilediği anlamına gelmektedir. Belirli bir dini sisteme inanan bireylerin, inançlara ve ibadetlere bağlanma derecesine göre dindarlık kavramından söz edilir (Karaşahin 2008: 194).

Din sosyolojisi çalışmalarına çoğunlukla konu olan dindarlığın teolojik, psikolojik ve sosyolojik bakış açılarına bağlı olarak pek çok tanımı yapılmıştır. Dinin tanımı yapılırken oluşan güçlük dindarlık tanımlamalarında da karşımıza çıkar. En basit anlamda dindarlık bir kimsenin dini emir ve yasaklara uygun davrandığı şeklinde tanımlanabilir. Bazı yazarlar dinin tanımı esas alarak dindarlık tanımlamaya girişmiştir. Buna göre din, “dini grup üyeleri tarafından paylaşılan kutsal ve aşkın güçlere inanma odaklı inanç ve pratikler bütünüdür. Johnstone ‘a göre dindarlık tanımı dinin tanımından yola çıkılarak yapılabilir. Dindar ise “belirli aşkın ve kutsal şeylere inanan ve bu inançlar doğrultusunda belirli aktiviteler yapan ve dini bir grup üyesi olan herkes dindardır” (Johnstone 192: 58- 60). Günay ise dindarlığı “kutsal olanın ya da onun özel bir formu olması itibariyle belli bir dinin muayyen bir zaman ve şartlarda belli bir kişi ya da grup olarak yaşanması” kısaca “yaşanan din” şeklinde ifade eder (Günay 2006: 22). Dindarlık, “Bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavramdır” (Kirman 2004: 62). Sonuç olarak dindarlığı “dinin insan hayatına nüfuz derecesi” olarak tanımlayabiliriz.

Dindarlık bireyin hem formel ibadetlerinde hem de davranışlarında sergilediği öznel bir kulluk göstergesidir. Bu öznel bahsedilen kulluk derecesinin ampirik ölçütlerle tespit edilmesinde çeşitli güçlükleri beraberinde getirir (Subaşı 2004: 61).

Sosyologlar dindarlığın tanımlamalarında oluşan zorluğu aşabilmek adına iki yaklaşım geliştirmişlerdir. Birinci yaklaşım, insanların dini organizasyonlar ya da etkinliklerle ve dini gruplarla olan bağlantılarından yola çıkarak yapılan tanımlamalardır. Bu yaklaşım dindarlıktan daha çok dini gruplar ve organizasyonlara odaklanır. İkinci yaklaşımda ise bireysel özellikler ve bazı değişkenler aracılığıyla dindarlık tanımlanır (Johnstone 192: 59- 60).

Toplumsal dünyanın bir parçası olan dindar karakteri ve dindarlık olgusu anlaşılmak ve açıklanmaya ihtiyaç duyan bir özellik göstermektedir. Din sosyolojisinde 1960’lara kadar dindarlık problemi üzerine tartışmalar yapıla gelmiştir. Glock ve Stark’ı takip

eden birçok sosyolog, dindarlığı, eğitim, ekonomi, siyaset ve etnisite gibi değişkenlerle ilişkileri üzerine yoğunlaşmışlardır. 1960'lardan itibaren ise dindarlığın çok boyutlu incelenmesi gerektiği ileri sürülmüştür (Karaşahin 2008: 195).

Din ve dindarlık çalışmalarında dini çok boyutlu bir şekilde ele alan Glock tarafından öne sürülen dindarlık boyutları Türkiye'de en çok kabul gören dindarlık modelidir. Glock'a göre mevcut araştırmaların birçoğu bu beş boyutun hepsini birden dikkate almamış, birey ve dinini araştıran araştırmalar genellikle çok boyutlu bir anlayış yerine tek boyutlu bir anlayıştan hareket etmiştir (Aktay, Köktaş 2017: 297). Glock dindarlığı beş boyutta incelemiştir: Bilgi boyutu, bireyin mensubu olduğu dinin temel ilkelerini ve kutsal metinlerini bilmesini ifade eder. Dindar olan insan dinin bazı emir ve yasaklarından haberdardır. İnanç (ideolojik) boyut, her dinin koyduğu bir inanç sisteminin olduğunu ve bireylerin bu esasları benimsemesi gerektiğini öne sürer. İbadet (ayinsel) boyut, bireyin yerine getirdiği tüm spesifik dini pratikleri ifade eder. Dindarlığın en iyi gözlemlenebilen boyutudur. Dini Tecrübe boyutu, bireysel dindarlığın bir ifadesi olarak dini duygunun tecrübe edilmesidir. İlahi varlığa ait bu duygu korku veya vecd halinde, huşu veya mutluluk halinde ortaya çıkabilir. Etki boyutu ise dini inanç, pratik, tecrübe ve bilginin birey yaşamındaki bütün seküler sonuçlarını ifade eder. Din kurtuluş, sonsuz hayat gibi vaatlerde bulunur. Manevi huzur ve kaygı gibi hallerden kurtulmak bireyin üzerindeki olumlu etkilerdendir. Dindarlığın ödülü bu olumlu etkiler gibi doğrudan olabilir ya da gelecekte beklenabilir (Glock 1998: 253- 270, Aktay ve Köktaş 2017)

Dindarlığı açıklamak üzere pek çok teorinin ortaya atıldığı bilinmektedir. Toplumsal öğrenme kuramı, yoksunluk kuramı ve telafi kuramı, çatışma kuramı, psiko-analitik kuram, saplantısal nevroz kuramı, ölüm korkusu kuramı, bilişsel ihtiyaç kuramı, bireysel uyum kuramı, toplumsal uyum kuramı gibi ve diğer psikolojik ve sosyolojik teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır (Günay 2006: 53). Bu teorilerin biri ya da birkaçı önemli ipuçları vermektedir. Örneğin yoksunluk kuramı ve yaşlıların yoksun kimseler olarak görülmesi dine yönelimde önemli bir etkidir. Bunun yanında ölüm korkusu da dine yönelimi destekleyici niteliktedir.

Dindarlık çalışmalarında sık rastlanan çok boyutluluk bizim çalışmamızda da kendini göstermektedir. Dindarlığın tek bir şekli olmadığından, aynı dine inanan bireyler

arasında bile aynı dinin farklı yönelimlerinden bahsedilebilir. Bir insanın dindar olup olmadığını anlamak zordur. Hatta dindar olduğunu söyleyen bireylerin içsel olarak bu duyguyu taşımadıklarından ya da bunun tam tersi bir durumdan bahsetmek yanlış olmaz (Fromm 1997: 232).

Dindarlığın boyutları meselesinin çözümünde ortaya çıkan tipolojiler, toplum içinde yaşayan bireylerin dindarlığının nasıl tespit edileceği ya da dinin insan hayatında hangi yönde ve ne derece birlikte bulunduğu analizinde kullanılmaktadır.

3.2. Dindarlık Tipolojileri

İnsanlık tarihine bakıldığında dinin insan, toplum ve kültür üzerinde çok geniş kapsamlı etkilerinin bulunduğu bir gerçektir. Bu nedenle dini inanış, dini yaşantı, olgu ve süreçleri incelemek için genel geçer evrensel modelleri bulunmaya çalışılmış ve sosyal bilimlerde çok çeşitli teoriler inşa edilmiştir (Erkol 2004:145)

Dindarlığın iç ve dış faktörlerden çeşitli derecelerde etkilenmesi ve bu doğrultuda değişmesi ve şekillenmesi olağandır. Görece bir kavram olan dindarlığa birbirinden çok değişik anlamlar yüklenebilir. Dolayısıyla dindarlığın sınırlarını tam olarak belirlemek ve tüm yönlerini kuşatacak bir yaklaşım sergilemek oldukça zordur. Kişilerin ya da grupların dindarlıklarında da farklılıkların olması muhtemeldir (Taş 2010: 47).

Dindarlıkta göreceli algılanış düzeylerinin varlığı, dini hayatın analizinde değişimleri anlayabilmek için dindarlık tipolojilerinin gerekliliğini işaret eder. İnsanların dini yönelimlerini sınıflandırmak ve dindarlığın boyutlarının ölçülmesi için oluşturulan tipolojiler, din sosyolojisi çalışmalarında bize pratik işlevsel yararlar sağlar.

Dindarlık yönünden insanların çeşitlilik göstermesi sebebiyle benzer özellikler alınarak, kişilerin dindarlığını belirli tiplere ayırmak mümkündür (Peker 1993: 85). Bu bağlamda gerek Batıda ve gerekse ülkemizde özellikle din sosyolojisi alanında çeşitli dindarlık tipolojileri geliştirilmiştir.

Weber 'in din sosyolojisi anlayışı tipolojik anlamda da yeni bir boyut kazandırmıştır. Weber dini davranışın öznel anlamına yer veren bir sosyoloji geliştirmiştir. Ona göre bu şekilde bir davranışın altında yatan amacın ya da niyetin bilgisine ulaşabileceğimizi düşünür. Weber 'in ideal tip metodolojisinin temeli bu şekilde atılmıştır. Weber

üzerinde durduğu peygamber ve büyücü tipleri, karizma ve meşruiyet gibi kavramları farklı kültürlerden elde ettiği materyallerle nasıl incelenmesi konusunda ilkeler ortaya koymuş ve karşılaştırmalı sosyolojinin kurucusu olmuştur (Akyüz, Çapcıoğlu 2013: 91-92).

Wach dini tecrübenin ifade biçimlerini, “teorik” (inanç), “pratik” (ibadet) ve “sosyolojik” (dini topluluk) olarak üçlü bir tipolojiyle açıklar. Wach’ın din sosyolojisi tipolojiler üzerine kurulmuştur diyebiliriz. Onun inançlar tipolojisi “savaşçı dinler”, “tüccar dinler” ve “köylü dinleri”nden oluşur. Yerel, ırki, milli kültürler ve aile kültürlerinden oluşan kültürler tipolojisi ve kurucu, reformcu, peygamber, elçi, kahin, veli, rahip, büyücü gibi dindar kişilikleri sınıflandıran dini otorite tipolojisi diğer önemlilerdendir (Günay 2000: 155- 156, (Wach 1995).

Dindarlık ölçme çalışmalarıyla ilgili olarak ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında tıpkı batıda olduğu gibi tek bir ölçek üzerinde karar kılınmadığı ve farklı ölçekler geliştirildiğini görürüz. Türkiye’de ilk olarak Taplamacıoğlu ve Fırat tarafından yapılan dindarlık ölçme çalışmaları, yöntem ve teknik alt yapısı bakımından dönemin gerisinde kalmıştır (Onay 2004: 55). Ülkemizde dindarlık ölçümü ile ilgili geçerlik ve güvenilirlik testlerinin de yapıldığı ilk önemli çalışma 1989 yılında Kayhan Mutlu tarafından gerçekleştirilmiştir (Mutlu 1989: 194).

Dindarlığın ölçümü üzerine yapılan çalışmalardan biri Köktaş’ın (1993) müslüman dindarlığını ölçmek amacıyla geliştirdiği beş boyutlu ölçek ve Uysal’ın (1995) geliştirdiği beş boyutlu ölçeklerdir. Köy ve kasabalardaki dindarlığa yönelik yapılan ölçme aracı ise Karaşahin (2007) tarafından geliştirilen ‘Kırsal Dindarlık Ölçeği’dir. Taş’ın (2010) geliştirdiği “Dindarlık Kriterleri Ölçeği” üçlü bir tipolojiden oluşur. Bu üç dindarlık tipi; “dindeki emir ve yasaklara uymanın önem taşıdığı, inancın yanında ibadetleri yerine getirmenin de ön plana çıktığı geleneksel/ilmihalci dindarlık; vicdan temizliği, doğruluk, iyilik, yardımseverlik gibi ahlâkî değerlerin önemsendiği, dindeki kurallara uymanın ve dinî ritüelleri yerine getirmenin ikinci plana alındığı, hümanist yaklaşıma sahip modernist/hümanist dindarlık ve geleneksel dindarlıkta yer alan bazı hususları da içine almakla beraber, İslam öncesi Türk kültürü ve diğer kültürlerden de izler taşıyan, bunun yanı sıra modern dönemdeki bazı olguları da içinde barındıran halk arasında değişik formatlarda bulunabilen, “yaşanan din” olarak da kabul edilebilecek

popüler/hurafeci dindarlık” şeklinde açıklanmıştır (Sönmez 2016: 569-570-571, Taş 2010: 53-54)

3.3. Yaşlılık ve Din

Yaşlılık ve yaşlanma konusuna farklı bir bakış açısıyla yaklaşan din olgusu, modern bilimlerin ihmal ettiği önemli bir boşluğu tamamlamaktadır. Dinin insan yaşamına kattığı duygu yoğunluğu ve inanç faktörü, değişen yaşam süreci ve farklılaşmalara uyum sağlamada ve yaşamın negatif tarafını pozitif bir algılama haline getirmeyi sağlamada oldukça işlevsel görünmektedir (Witter ve diğerleri akt. Çapçioğlu, Bilgin 2012: 45).

Argyle ve Hallahmi'nin “Yaş ve Din” isimli makalesinde dine yönelik çeşitli tutum ve ölçümlerinin yaş ile birlikte değişiklik gösterdiğini ifade etmiştir. Dine yönelik kadın tutumlarında kesin bir artış, erkek tutumlarında kesin bir düşüş görülmüştür (Argyle ve Hallahmi 1992: 330).

Çocukluk ve ergenlik döneminde kazanılan dini bilgi ve tecrübelerle yetişkinin dini kimliğini şekillenmektedir. Bu nedenle yetişkinlik döneminde dini yönelimdeki olgunluk dolayısıyla da kişinin alışlagelmiş dini inanç, tutum ve davranışlarını değiştirmesi de güçleşmektedir. Bununla birlikte sosyal alanda yaşanan makro değişim ve dönüşümler, yaşam standartlarına yansıyan mikro değişimleri de beraberinde getirmiş bunlar da dini algılayışın, tutum ve davranışın farklılaşmasına neden olmuştur.

30-60 yaş arası aktivitede artış gözlemlenmesi yapılan araştırmalarda kendini gösteren bir olgudur. Yaş ile birlikte kiliseye devamdan ziyade, duada, dini değerlerde, dinin önemini idrak etmede değişiklikler yaşandığı gözlemlenmiştir. Bazı çalışmalar ise 50 yaş sonrası kiliseye devamın zirveye ulaştığını göstermektedir. Bunun yanı sıra 60 yaş sonrasıyla alakalı Batı'da yapılan birçok araştırma insanların yaşlandıkça kiliseye daha az gittiklerini belirtir (Kurt 1996: 11)

60 yaş ve sonrasını tanımlamak için ‘geleneksel’, ‘stabilite’ ve ‘dine ilgisiz kalma’ modelleri ileri sürülmüştür. Bu dönemde aktivitede bir düşüş olsa bile ortaya çıkan tablo oldukça nettir. Yaşlılıkla ilgili birçok araştırmanın sonuçlarına göre yaşlandıkça kişiler

kiliseye daha az giderler. Aktivitede azalma yaşlılıkla beraber ortaya çıkan fiziksel yetersizlikle açıklanmaya çalışılmıştır (Argyle, Beit-Hallahmi 1992: 39)

Son zamanlarda yapılan araştırmalarda ise bu durumun aksine yaşlı Amerikalıların %58'inin dinin çok önemli olduğunu belirttiği görülmüştür. Amerikalıların %29 ile %30 arasında kalan kısmı dini ayinlere katılmaktadır. Dini ayinlere katılmayanlar da dinin ve maneviyatın pek çok ifadesine karşı ilgili olabilmektedirler (Princeton Religious Research Center, 2008 akt. Çapcıoğlu, Bilgin 2012: 48)

Diğer bir araştırma (Kingsbury) yaş ilerledikçe kiliseye gitme nedeni olarak 'alışkanlık', 'aile devamının teşviki', 'İsa'nın ruhunu canlı tutmak', 'ölümsüzlüğü temin etmek' gibi nedenleri ortaya çıkarmıştır. Televizyon ve radyo gibi araçların varlığı da kiliseye devamı etkileyen unsurlardandır (Argyle, Beit- Hallahmi 1992: 329).

Ülkemizde yaşlılık dönemi ile ilgili incelemelerin diğer alanlara göre azlığı dikkat çeker. Ülkemizde yaşlılık çalışmaları genellikle tıp bilimleri eksenli çalışmalardır (Durgun ve Tümerdem 1999: Arslan ve Kutsal 1999: Birtane vd 2000: Kerem vd 2001 akt. Akgül 2004: 20). Sosyal bilimler ya da gerontolojik çalışmalar ise oldukça sınırlı kalmaktadır (Tufan 2002,2003). Gerontologlar ise dini inançların bireyi yaşlılık ve ölüme hazırlamaları konusundaki katkılarından çok yaşlılığın fiziksel, duygusal ve kurumsal süreçleriyle ilgilenmektedir. Yaşlılığın ölüme yakın bir döneme denk gelmesi bu dönemde bazı destek mekanizmalarına ihtiyaç duyulmasına neden olmuş, bireysel ibadetler, cami devamlılığı gibi konular açısından yaşlılık-din ilişkisi din araştırmalarında önemli bir inceleme alanı olmuştur. Yaşlılığı ölüm duygusuyla başa çıkmada çeşitli telafi mekanizmalarını harekete geçirme dönemi olmasının yanında boş zamanın da fazlaca olduğu bir dönemi ifade eder. Bu nedenle yaşlılık- dindarlık arasındaki farklı ilişki noktalarını da değerlendirmek yersiz olmaz (Arslan 2009: 204). Ayrıca yaşlılık ve dindarlık arasında yaşlı kişinin de tam olarak adını koyamadığı durum, huzurlu ve sakin bir bekleyişle ölümü kabullenmesine destek olmaktadır (Çapcıoğlu, Bilgin 2012: 49).

Dünyada yaşlı dindarlığı ile ilgili literatür Hristiyan kültürü merkezlidir. Bu literatürde genellikle kilise katılım sağlama oranları ve yaşlı dindarlığı arasındaki ilişkiler incelenmektedir. İslamiyet'te ise yaşlılığın dinsel boyutları, dini tecrübenin bireysel göstergeleri üzerinden araştırılmaktadır. Taplamacıoğlu(1962), Özbaydar(1970),

Armaner (1980) ve Kayıklık (2000)'ın çalışmaları yaşlılık dindarlık ilişkisinin tespitine yönelik çalışmalardır. Bu konuda doğrudan çalışma ise Buyacı (2002)'nın “Yaşlılarda Dini Hayat” ve Kayıklık (2003)'in “Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler” adlı deneysel çalışmalarıdır (Akgül 2004: 20).

Hurlock'a göre ölüm yaklaştıkça dini inanç pratiğinin öneminin arttığı tezi şimdilerde psikolog ve sosyologlar tarafından itiraza uğramaktadır. Onların çoğu yaşlı insanların toplumla olan ilgilerini kestikçe dinden de uzaklaşmaya başladıklarını belirler. Dinle ilgiyi kesmek ya da dine yönelmek yaşlı insanlar için tipik davranışlardır. Gençken kendilerine din daha az önemli görünen yaşlı bireylerin bu dönemde başlayan ölüm korkusuyla baş edebilmek için dini hayat tarzını benimsedikleri bu durumu açıklayan bir gerçektir (Hurlock 1992: 344- 345).

Yaşlanma döneminde yapılan araştırmalar incelendiğinde yaşlıların muhafazakar olmaları, alışkanlıkları, sosyal fırsatlardan soyutlanmaları ve eskisinden daha az enerjiye sahip olmaları gibi sorunlar, öğrenme konusundaki ilgiyi azaltır. Ancak inancı kuvvetli olan yaşlılarda dini ilgi yoğun hale gelebilmektedir. Yaşlıların özellikle ahiret inancına daha çok önem vermeleri, dini onların hayatında diğer yaş gruplarından daha önemli hale getirebilmekte ve ilerleyen yaşlarda insanlar ibadetlerin en olgun şekline ulaşabilmektedir (Kılavuz 2005: 103).

Din yaşlılar için çok önemlidir. Çünkü onlar yaşlılık kaynaklı sorunlara tahammül etmek, daha genç ve sağlıklı olmak, daha uzun yaşamak, hayatın anlamlı olup olmadığını bilmek ve hayat kazanımlarını kaybetmemek isterler (Kayıklık 2003: 64-65).

Yapılan bazı araştırmalarda, yaşa bağlı dindarlığın ya da dine bağlılık düzeyinin arttığı görülmüştür. Ayrıca yaşlıların orta yaş grubundakilere ve gençlere göre dinin inanç, ibadet, bilgi, duygu ve tecrübe boyutlarında daha yüksek katılım sergiledikleri belirlenmiştir. Yaşa bağlı olarak bireylerin yaşam doyumu, mutluluk ve hayattan zevk alma düzeyleri azalırken; dindarlık, ölüm kaygısı ve maneviyat arayışı düzeylerinde artış görülmektedir. Bu konuda ülkemizde yapılan az sayıda araştırmada da benzer bulgulara rastlamak mümkündür (Çapcıoğlu, Bilgin 2012: 50).

Yapılan araştırmalar yaşlılarda Allah inancının daha kesin ve kararlı bir şekil aldığını, ölüm sonrası hayata, ilahi mahkemeye, cennet ve cehennemin varlığına olan inancın bu dönemdeki bireylerde belirgin bir artış gösterdiğini ortaya koymuştur. Bununla beraber yaşlılık döneminde bireylerin genel olarak dine yöneldiklerini ileri sürmek tam da doğru değildir. Bu durumun aksini ortaya koyan araştırmalar da vardır (Karaca 2000: 301).

Her yaş alan insanın dine yöneleceğı tarzında bir genelleme yapmak doğru olmaz. Kişinin önceki yaşam tarzının bir devamı olarak dine yöneliminin devam ettiğı de görülebilmektedir. Bunun yanında yaşlanmayla birlikte dindarlığın azaldığına dair değerlendirmeler de yapılmaktadır. Dindarlık insan hayatında farklı şekil ve boyutlarda ortaya çıkan bir olgudur. Yaşlı dindarlığı ise artan yaşlı nüfus ile beraber sosyal bilimlerde önemi hızla artan inceleme alanlarından biridir.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bireyi, toplumu ve bununla ilgili kavramları inceleme nesnesi olarak ele alan sosyal bilimler, doğası gereği esneklik özelliğine sahiptir. Bu özelliğe sahip bir bilimin araştırmaları da bu koşullara uyumlu yöntemlerle yapılmaktadır. Nitel araştırma yapan sosyologlar sayılara dönüştürülemeyen veriler toplarlar (Cole, 1999: 112). Nitel araştırmalarda amaç, incelenen durumu ortaya koymak ve sonuçlara nasıl ulaştığını açıklamak olduğu için bu amaca uygun veri analizi yapılır. Nitel araştırmalar ürünlerden ya da çıktılardan ziyade süreç ile ilgilenmektedir. Bu tür araştırmalarda anlamlar önem kazanmaktadır (Merriam 1998 akt. Yılmaz ve Altınkurt 2011).

Huzurevinde yaşamını idame ettiren yaşlıların kendilerine verilen değerin geçmişe göre değişip değişmediğinin belirlenmesi, dini ilgi ve faaliyetlerinin gündelik rutinlerindeki yeri ve öneminin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Aile yapısında meydana gelen değişimler sonucu huzurevinde barınmak durumunda olan yaşlıların dinle olan ilişkilerinin analiz edildiği bu çalışmada, nitel araştırma yöntemine uygun mülakatların yapılmasının daha uygun ve anlamlı olacağı düşünülmüştür.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde Kayseri ili tercih edilmiştir. Kayseri Hacı Rukiye Gazioğlu huzurevinde 2016 yılı itibariyle 67 kadın 93 erkek yaşlı kalmaktadır. Yaşlılık döneminin hayatın önemli evrelerinden birine denk gelmesi önemiyle ele alınan bu çalışmada huzurevleri dikkate alınmıştır. Huzurevleri 65 yaş üstü bireylerin barınma merkezleri olduğundan, yaşlılık konulu çalışmalar için önemli araştırma alanlarıdır.

Huzurevleri son dönemlerde yaşlıların yaşamlarını devam ettirmek için tercih ettikleri önemli kurumlardandır.

Bu çalışmada amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine uygun olarak Kayseri Hacı Rukiye Gazioğlu Huzurevi'nde kalan 20 yaşlı seçilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme, görel olarak oluşturulan küçük bir örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmayı amaçlar (Yıldırım & Şimşek 2011: 108). Bu çerçevede huzurevinde kalan kadın ve erkek bireyler arasından sağlık durumları iyi, duyma ve algılama problemi olmayan bireyler seçilmeye çalışılmıştır. Huzurevindeki günlük doğal akışın bozulmamasına dikkat edilmiştir. Çalışma grubunda 11 kadın ve 9 erkek yaşlı birey seçilmiş ve dengeli bir dağılım olmasına dikkat edilmiştir. Ancak görüşme esnasında bazı katılımcıların özellikle aile ve çocuklarla ilgili konularda isteksiz davrandıkları ve çekimser cevaplar verdikleri gözden kaçmamıştır. Özellikle kadınlar içerisinde gözlemlenen bu durum neticesinde bazı kadın katılımcılar görüşmeyi kabul etmemiştir. Bununla beraber çalışma grubunun eğitim düzeyi incelendiğinde çoğunluğun okuryazar olmaması dikkat çekicidir. Çalışma grubunun yaşları incelendiğinde çoğunluğun 60-74 ve 75-89 yaş grubu içerisinde yer aldığı görülür.

2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinin oluşmasında, sosyoloji, psikoloji ve gerontoloji anabilim dallarından yaşlılık ile ilgili literatür taraması yapılmıştır.

Nitel veri toplama teknikleri ile ele alınan bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel veri toplama teknikleri incelendiğinde yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme formları olduğunu görürüz. Yapılandırılmış görüşmede araştırmacı sorulacak soruları önceden hazırlar ve görüşme esnasında sadece bu sorular çerçevesinde kalır. Yapılandırılmamış görüşmede araştırmacı bir konuda ayrıntılı bilgi toplamayı tasarlar ve önceden belirlemeden görüşmeciye yöneltir. Önceden herhangi bir soru sistemi hazırlanmadan yapılan görüşme tipidir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda ise araştırmacı katılımcıya yönelteceği belli başlı soruları hazırlar ve bu soruları sorar. Ancak görüşme sırasında yeni sorular sorma gereğini de hissederse onları da yöneltir (Yüksel, Mil, Bilim 2007: 8).

Bu çalışmada görüşme tekniğinin seçilmiş olmasının çeşitli nedenleri vardır. Görüşme tekniği katılımcıların dünyalarını anlamada ve onların nasıl yaşadıklarını tespit etmede etkili yöntemlerden birisidir. Görüşme tekniğinin olumlu nedenleri vardır: esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, soru sırası, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi, tamlık ve derinlemesine bilgidir (Bailey akt.Yüksel, Mil, Bilim 2007: 11). Ayrıca görüşme tekniğinde hem katılımcı hem de yanıtlayıcı daha rahat olmakta ve kendilerini daha iyi ifade etmektedir.

Üç görüşme tipinden söz edilmiştir (Patton 1987), sohbet tarzı görüşme, görüşme formu yaklaşımı ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşmedir. Bizim çalışmamızda önceden hazırlanmış soruların sırayla sorulduğu ve hatta zaman zaman ek sorulara da yer verildiği, elde edilen verilerin analizinin kolaylıkla yapılabildiği bir yöntem olan “görüşme formu yaklaşımı” (Yıldırım&Şimşek 2006) uygulanmıştır.

Görüşme formunda, bireylerin geçmiş ve şimdiki yaşamlarının değerlendirilmesi, yaşlılara verilen değerin değişip değişmediğinin tespit edilmesi, huzurevindeki dini ilgi ve faaliyetlerinin belirlenmesine yönelik sorular yer almıştır. Soruların kolaylıkla anlaşılır olmasına dikkat edilmiş, yanıtlayıcıyı yönlendirmemek adına dikkatli olunmuştur. Yaşlı bireylerin fiziksel ve ruhsal durumları dikkate alınarak hareket edilmiş ve görüşme süreci sohbet niteliğinde gerçekleşmiştir. Görüşme sırasında yaşlıların anlamadığı sorular olduğunda, kendilere yönlendirilme yapılmayacak şekilde açıklamaya çalışılmıştır.

Görüşme formu hazırlanmasında öncelikle konu ilgili yayınlar taranmış ve benzer çalışmalar incelenmiştir. Sonrasında huzurevinde yaşlıların dini faaliyetleri ve dindarlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla 20 sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır.

Görüşme anında yaşlılara çalışma ile ilgili ön bilgi verilmiştir. Yaşlıların görüşmeye katılımlarının onayları alındıktan sonra görüşme araştırmacı tarafından yapılmış ve not tutma yöntemiyle kayıt edilmiştir. Yaşlıların fiziksel durumları dikkate alınarak anlaşılmayan soruların tekrarı yapılmış ve anlayacakları şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Verilerin toplanması sonucu yaklaşık 40 sayfalık bir döküm elde edilmiştir.

2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırma sonucunda elde edilen veriler, nitel araştırma tekniklerinden betimsel analize göre değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin, önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanması şeklinde değerlendirilebilir. Bu analiz türündü araştırmacı, görüşme yaptığı bireylerin düşüncülerini çarpıcı biçimde yansıtabilmek için alıntılara da yer verebilir. Bu analiz türünde temel amaç, elde edilen verilerin okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır. (Yıldırım ve Şimşek 2003).

Betimsel analiz dört aşamadan oluşur:

1. Betimsel analiz için çerçeve oluşturma,
2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi,
3. Bulguların tanımlanması,
4. Bulguların yorumlanması(Altunışık vd. 2010: 322).

Bu yöntem ile oluşturulan araştırma deseninde öncelikle çerçeve oluşturulmuş ve bu çerçeve sonucu elde edilen veriler, belirli temalara göre ele alınmıştır. Bu araştırmada veriler öncelikli olarak bütün olarak değerlendirilmiş ve ilgili alt başlıklar tüm materyal dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Oluşturulan veri setinin anlamlı olabilmesi için uzman görüşünden faydalanılmıştır. Buna göre çalışmanın bundan sonraki bölümünde izlenecek olan yolu şu şekilde göstermek mümkündür.

3. BÖLÜM

YAŞLILIK DİNDARLIK İLİŞKİSİ

Yaşlılık insan hayatının en önemli dönemlerinden birine denk gelmektedir. Değişen toplumsal yapı ve modernleşme gibi etkenlerle değişime uğrayan aile kurumundan yaşlılar da kendine düşen payı almıştır. Son dönemde önemli bir problem alanı olan yaşlılık süreci, dini değerlere yönelimin oldukça yoğun olduğu bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın odak noktasını da yaşanan ailesel dönüşümün yaşlılarla ilgili geleneksel anlayışı ortadan kaldırması ile kendi dünyalarıyla baş başa kalan yaşlı bireylerin dine yönelimleri oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmada yaşlılardan toplanan verilerle oluşturulan çerçeve sonucu çeşitli başlıklar oluşturulmuştur. Öncelikle huzurevine gelme nedenleri incelenmiş ve çalışmanın aile yapısında yaşanan değişimle ilgili bölümüne dayanarak yaşlılarla ilgili dünden bugüne değişen değer yargıları belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak ise yaşlı-din ilişkisi incelenmiş ve huzurevindeki vakitlerinde dini faaliyetlerin yeri ve önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde yaşlılardan elde edilen cevapların sunumunda kadın katılımcılar için “K1, K2 ve K3” erkek katılımcılar için ise “E1, E2, E3” gibi kodlar kullanılmıştır.

3.1. Huzurevine Gelme Nedenlerinin Betimlenmesi

Yaşlı bireylerle yapılan görüşmede önceliğimiz huzurevine gelme nedenlerinin değerlendirilmesi olmuştur. Bu nedenle katılımcılara “Huzurevine gelmeden önce nerede/kiminle yaşamaktaydınız? Huzurevine gelme nedeniniz nedir?” gibi sorular yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar doğrultusunda bu konularda şu şekilde bir çerçeve çizmek uygun görülmüştür:

“Yalnızlıktan dolayı huzurevine geldim.” Huzurevine gelmeden önce tek başına, eşiyle, çocuklarıyla ya da akrabalarıyla yaşayan yaşlılar çeşitli nedenlerle yalnız kalmışlar ve huzurevine gelmek zorunda kalmışlardır. Yaşlı bireylerin yaşadıkları birbirinden farklı sorunlar huzurevine gelme sürecinde etkili olmuştur. K1 huzurevine gelme nedenini şöyle belirtmiştir:

Çocuklarımla yaşıyordum, 6 çocuğum var ama aramız iyi değil. Oğlanlar karısının sözüne gidiyor, onlara para vermemek için huzurevine geldim. Şimdi ziyaretime gelmiyorlar, arada kızlar geliyor.

Huzurevine gelmeden önce kardeşiyle yaşayan K2 ve K4 ise benzer nedenlerle huzurevine gelmek durumunda kaldıklarını şöyle belirtmişlerdir:

Kardeşimle yaşıyordum ama anlaşılamadık, iki çocuğum var ama gelin beni istemiyor ben de buraya geldim, huzurevini seviyorum

Kardeşimle yaşıyordum, yaşılanınca erkek kardeşim evi ve kirayı aldı beni kapıya koydu. Bir çocuğum vardı onu da kaybettim, yalnız kaldım. Çocuğum olsa bile buradaki gibi bana bakamaz, buradan memnunum.

“Hastalanınca huzurevine geldim.” Yaşlılar yaşlılık döneminde daha çok hastalanmakta ve çok daha fazla kronik hastalık ya da sorun ile karşı karşıya kalabilmektedir (Erkol 2016: 34). Bu nedenlerle yaşlılar daha çok bakıma muhtaç hale gelmektedirler. Bu dönemde kas-iskelet sistemindeki deformasyonlar sonucu da hareket kabiliyeti azalmaktadır. Hareket kabiliyetinde meydana gelen azalmalar yaşlıların günlük aktivitelerini yerine getirmede zorlanmasına ve ileri düzeyde yaşamını birinin bakımı ve desteği olmadan sürdüremeyeceği noktasına gelmektedir (Şahin ve Yıldırım 2015: 60). Yaşlandıkça artan sağlık sorunları ve fiziksel yetersizlikler, yaşlı bakımı konusunu gündeme getirmektedir. Görüşmeye katılan yaşlıların verdiği cevaplardan yola çıkarak, huzurevine gelme nedenlerinin çoğunlukla yalnızlık ve çeşitli hastalıklarla tek başına baş edememe gibi sorunlar olduğu görülmüştür.

Huzurevine gelme nedenleriyle ilgili değerlendirmede karşımıza çıkan sonuç yalnızlık/kimsesizlik seçeneği ve hastalıkların birincil neden olmasıdır. Bu bağlamda yalnızlık durumuna hastalık sorununun da eklenmesiyle bazı bireyler huzurevine

gelmek zorunda kalmışlardır. K8 tek başına yaşadığını ve hastalıkla yalnız mücadele edemeyeceğini anladığı için huzurevine geldiğini şöyle belirtmiştir:

Tek başına yaşıyordum, 5 çocuğum var ama ben yalnız yaşıyordum, gelip giderlerdi. Hasta olunca yalnız idare edemedim, kimselere de yük olmak istemedim. O yüzden buraya geldim. Evimden, çocuklarımdan, komşularımdan çok memnundum. Çocuklarım ben buraya geldiğim için bana küstü, ziyaretime de gelmiyorlar.

Erkek katılımcıların çoğunlukla hastalıktan dolayı huzurevine geldikleri tespit edilmiştir. Bununla beraber kadın katılımcılara oranla çocuklarıyla daha az iletişim halinde oldukları da tespit edilmiştir. E2 ve E3 ‘ün bu konudaki görüşleri şöyledir:

Akrabalarımınla beraber kalıyordum, 2 çocuğum var ama yurt dışındalar, arayıp sormazlar. Hastalanınca buraya gelmek istedim, burada yaşam çok iyi.

Aslında çalışıyordum, çocuklarımla yaşıyordum. 6 çocuğum var ama ben buraya gelmek istedim. Nedense buraya gelince benimle daha az ilgilenir oldular. Bence yaşlılar ailesiyle ve çocuklarıyla yaşamalıdır. Ama bu hastalık yüzünden çocuklarıma yük olmak istemedim. Çocuklarım beni ara sıra ararlar ama tabi ilişkimiz eskisi gibi değil.

Huzurevine bazı özel durumlardan dolayı gelmek durumunda kalmış yaşlılar da tespit edilmiştir. K3 boşanma sürecinde olduğunu bu nedenle huzurevine geldiğini şöyle belirtmiştir:

5 senede ikinci evliliğimi yaptım ama bu da sürmedi. Eşimle boşanmak üzereyiz önceden onunla yaşıyordum. Ama boşanmak için buraya geldim, ayrılınca buradan gideceğim. Çocuklarım var ama onların yanına gitmek istemiyorum, gelin bana bakmaz. Burada da yaşlılardan memnun değilim yoksa huzurevinden memnunum.

Huzurevinde yapılmış benzer bir çalışmada yaşlıların huzurevine gelme nedenleri olarak “mecbur kaldım- başka çarem yoktu” ve “tavsiye üzerine geldim” seçenekleri çoğunlukla işaretlenmiştir. Geri kalanlar ise çocuklarının tercihleriyle geldiklerini belirtmişlerdir (Soysal 2015: 40). Yine Denizli Huzurevi’nde yapılmış benzer bir çalışmada huzurevine gelme nedenleri araştırılmış ve sonuç % 63 “mecburiyetten” şeklinde ortaya çıkmıştır (Karaca 2010: 54). Buradan huzurevine gelme nedenlerinin

bizim çalışmamızla benzer, “yalnızlık ve çaresizlik” gibi durumlarla bağlantılı olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.2. Yaşlılık Dönemi İle İlgili Algıların Betimlenmesi

“Geniş aile tipi, hem coğrafya bakımından hem de başka bakımlardan daha çok bölünmüş ve dağılmıştır. Birden çok kuşağın bir çatı altında yaşamakta oluşu seyrek rastlanan bir durumdur. Meslek sahibi olan, bağımsız veya bir işverene bağımlı olarak çalışma yaşamına giren kadınların sayısı artmıştır. Artık bunlar ailenin öteki üyelerine destek olmak, gönüllü işlerde çalışmak için eskisi kadar zaman ayıracak durumda değildirler (Billig 2000: 37)”. Geleneksel toplum ve kırsal kesimlerde yaşlı bakımı genellikle aile tarafından yapılmaktadır. Çocukların yetersiz kaldığı durumlarda ise kurum bakımı tercih edilmektedir. Bu tür toplumlarda yardımlaşma ve dayanışma hakimdir ve yaşlı bireylere bakmak zevkle yapılan ve hiç de zor olmayan bir faaliyettir. Ayrıca çocuklar ve torunlar evde yaşlılarla beraber büyür ve bu ortam aile bireyleri için son derece keyifli ve huzurlu bir ortamdır. Modern kent yaşamıyla geniş ailelerin sayısında önemli düşüş meydana gelmiştir. Ortaya çıkan çekirdek aile modelinde ise yaşlılar kendilerini yalnız ve işe yaramaz hissetmekte, yük olarak görmektedir. Bu nedenle yalnız yaşamayı tercih etmekte ya da huzurevine gelmek durumunda kalmaktadırlar.

Aile yaşlılar için önemli psikolojik ve toplumsal destek sistemidir. Aileleri ile beraber yaşayan yaşlıların daha mutlu oldukları ya da yaşamdan doyum aldıkları çeşitli araştırmalar tarafından da ortaya konulmuştur. Bizim çalışmamızda yaşlı bireylerin bulundukları ortamdaki memnuniyetin oldukları gözlemlenmiştir. Ancak çocuklarına ve eski hayatlarına duydukları özlem, bazılarının sözlerinden bazı bireylerin ise vücut dillerinden anlaşılmıştır. Özellikle ev hayatı ve kendi evinde oturma özlemi, komşu özlemi bazı yaşlılar tarafından dile getirilmiştir. Bazı yaşlılar ise eskiden yalnız olduklarından şimdi huzurevinde kendilerini daha güvende ve huzurlu hissettiklerini belirtmişlerdir.

Bu bölümde öncelikle yaşlı bireylerin ebeveynlerinin yaşlılık dönemlerinde nerede/kiminle yaşadıklarının belirlenmesi amacıyla “Anne ve babanız yaşlılık döneminde nerde kalmıştır?” ve sonrasında ise yaşlı bireylerin bu dönemi nerde

geçirmesi gerektiği ile ilgili değerlendirme için “Sizce aile büyükleri nerde yaşmalıdır?” şeklinde soru yöneltilmiştir.

“Ben anne-babama baktım, yaşlılar da çocuklarıyla ve ailesiyle yaşamalı.” Görüşmeye katılan yaşlı bireyler çoğunlukla, anne ve babasına yaşlılık döneminde baktıklarını ve birlikte yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çocuklarıyla düzenli görüşen ve hiç iletişimi olmayanlar olarak bir gruplanma karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle verilen cevaplar özel durumlarla bağlantılı olarak değişiklik göstermiştir. K2 bu konuda görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

Anne ve babam hastaydı ona ben baktım, zaten huzurevinden korkuyorlardı. Yaşlılara çocukları bakmalı, yaşlılar çocuklarıyla ve ailesiyle yaşamalıdır. Ben de çocuklarımla yaşamak isterdim ama elkızı bakmaz, gelin istemem. Huzurevini seviyorum.

K6 ise bu konuda ilginç bir değerlendirme yapmıştır:

Anne ve babam bizimle kaldı, onlara ölünceye kadar ben baktım. İki oğlum var buraya gelmeden önce tek başıma yaşıyordum, gelin bana bakmadı, istemedi. Kiraya çıktım ama param yetmedi. Bence yaşlıların gücü varsa yalnız yaşamalı. 12 yıldır huzurevindeyim, sağlık sorunlarım var burada bizimle ilgileniyorlar.

Yapılan değerlendirmede katılımcılar çoğunlukla anne ve babasıyla yaşlılık döneminde birlikte yaşadıklarını söylemişlerdir. Ancak yaşlıların içinde bulundukları özel durumları nedeniyle huzurevinin daha cazip geldiğini sık sık dile getirmişlerdir. Bu konuda bireylerin hassas oldukları ve konuşmak istemedikleri gözden kaçmamıştır. Özellikle çocuğu olmayan ya da vefat etmiş ve çocuklarıyla iletişimi olmayan bireylerin sessiz kaldıkları ve kaçamak cevaplar verdikleri gözlemlenmiştir.

Geleneksel yaşamda ve aile modelinde yaşlılara atfedilen “bilgelik” ve “kılavuz olma” gibi nitelikler modern hayatın getirdiği dönüşümle “kendine yetemeyen” “sağlık sorunları olan” ve “maddi ve manevi külfet” gibi kavramlara yerini bırakmıştır (Arpacı 2016). Modern zamanın getirdiği zorluklarla karşı karşıya olan yaşlılar için huzurevleri kendini güvende hissettikleri mekanlar olmaya başlamıştır. Kendi ebeveynlerinin bakımını üstlenmeleri ve yaşlılık dönemlerinde birlikte yaşamaları eskiden yaşlılara

verilen değerin bir örneğidir. Ancak aile yapısının değişimi ve kadının çalışma hayatına girmesiyle yaşlı bakımı konusunda kurumlar önemli bir seçenek haline gelmiştir.

Yaşlı bireylere verilen değerin betimlenmesinde ise katılımcılara “Sizce geçen zamanda yaşlılara verilen değer ne durumdadır? Düünden bugüne aile içerisinde yaşlılara verilen söz hakkı ne durumdadır?” gibi sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu yaşlılara verilen değerin azaldığını belirtmiştir. Bazı bireyler çocuklarının kendilerine değer vermediğini, özellikle evlendikten sonra çocuklarının onlara karşı tavırlarının değiştiğini belirtmişlerdir. K1, *oğullarım karısının lafına gidiyor*, K3 ise *şimdi ana baba değersiz huzurevi onlardan daha iyi* gibi değerlendirmeler yapmıştır. Büyüklere saygının kalmadığını da sık sık belirten bazı katılımcılar saygı konusunda toplumda büyük bir eksikliğin olduğunu ifade etmişlerdir. E4 *yalan, iftira çok fazla, yaşlının yaşlıya da saygısı yok* diyerek memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. Bunun yanında yaşlı bireylerin yeni kuşakla anlaşabilmesi için daha anlayışlı bir tavır takınması gerektiğini düşünen de vardır E9 bu konuda *yaşlı yaşlılığını bilirse ona hizmet edilir* şeklinde bir ifade kullanmıştır.

“Eskiden de şimdi de yaşlıların söz hakkı yok.” Düünden bugüne yaşlılara verilen söz hakkının değişip değişmediğiyle alakalı durumun betimlenmesinde bireyler ağız birliği yapmış gibi söz hakkının olmadığını belirtmişlerdir. E1 bu konuda *huzurevinde de söz hakkı yok* görüşünde bulunmuştur. Yaşlıların da söz hakkının olduğunu belirten katılımcıların ise daha pozitif, çocuklarıyla iletişim halinde ve huzurevine gelme kararını kendisi veren bireyler olduğu anlaşılmıştır.

Denizli İli’nde gerçekleşen benzer bir çalışma örneğinde, bireylere gençken yaşlılarla ilişkileri sorulmuş ve çoğunlukla yaşlılara saygılı olduklarını ve onların tecrübelerinden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Günümüz gençlerinin yaşlılarla ilişkisi sorulduğundan ise çıkan sonuç gençlerin kendilerine ilgili davrandıkları şeklindedir (Karaca 2010: 60).

Bizim çalışmamızda bireylerin çocuklarıyla çok az görüşmeleri, çocuklarının onları yalnız bırakmaları ya da merak etmemeleri yaşlı bireylerin umutsuz, yalnız ve çaresiz hissetmelerine neden olmuştur. Huzurevine bir bağıllık söz konusudur. Bundan sonra çocuklarıyla birlikte yaşamak onlar için gerçekleşmesi zor bir durum gibi görünmektedir. Ayrıca çocuklarının arayıp- sormamasına alışma durumu söz

konusudur. Artık bu durum kendilerini üzmüyor gibi görünse de vücut dillerinden bunun aksini hissetmek mümkündür.

3.3. Dindarlık İle İlgili Durumun Betimlenmesi

Katılımcılara “Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendirirsiniz Dini faaliyetleri ne kadar yerine getiriyorsunuz” soruları yöneltilmiştir. Yaşlılıkta ölüm kaygısı ile beraber dine yönelimde bir artış gözlemlendiği bazı araştırmalarca kabul görmüş bir gerçekliktir. Dindarlık bireyin içsel olarak yaşadığı ilahi olana bağlılığının gündelik hayata yansımaları olarak tanımlayabileceğimiz bir kavramdır. Her insanın dindarlığı algılama biçimi farklıdır.

Bireylere kendilerini dindar olarak görüp görmediklerini değerlendirmeleri istenmiş ve bu konuda ruh halleriyle bağlantılı olduğunu düşündüğümüz sessiz yanıtlar verildiği gözlemlenmiştir. Genellikle dindar olduklarını belirten bireylerin, bu değerlendirmeyi inanç boyutunda yaptıkları düşünülmektedir. Katılımcıların bu cevapları vermelerinde dinin inanç boyutundaki değerlendirmeleri dikkate alınmalıdır. İbadetlerini yerine getirmeyen bireyler de dindar olduklarını belirtmişlerdir. K1, K3 ve E4 bu konuda şöyle söylemiştir:

3 ihlas bir fatiha biliyorum, bununla namaz kılıyorum. Bilmediğim şeyleri hocaya danışırım. Dindar olduğumu düşünüyorum.

Dindar olduğumu düşünüyorum ama tabii Allah bilir. Haftada bir hoca gelir bilmediklerimizi ona danışırız.

Dindar mıyım bilmem ama huzurevinde soğudum, çok kavga oluyor, yalan, iftira çok var.

“Dini görevlerimin bir kısmını yapıyorum.” Yaşlı bireylerin çeşitli sağlık sorunları ve sakatlıkları nedeniyle ibadetlerini yapmakta zorlandıkları ortaya çıkmıştır. K4 bu konuda, *ara sıra namaz kılarım, eskiden namaz kılardım, oruç tutardım şimdi zorlanıyorum* E9 ise *ara sıra kılarım, Cuma namazlarını falan kaçırmamaya çalışırım* demişlerdir.

Dindarlık sorularında yaşlı bireylerin zorlandıklarını, utanarak cevap verdiklerini belirtmekte fayda vardır ve özellikle ibadetlerini yerine getiremeyenlerin yaşadığı pişmanlığı vücut dillerinden anlamak mümkün olmuştur. Burada dikkat çeken önemli bir husus, fiziksel aktivitelerin kısıtlanması (hastalık, sakatlık) nedeniyle dini faaliyetler de önemli ölçüde azalmıştır.

Literatürde cinsiyet faktörü dindarlık düzeyini etkileyen değişkenlerden biri olarak ele alınmaktadır (Yapıcı 2007: 245). Türkiye’de yaşlılık döneminde dini yaşantıyla ilgili yapılan çalışmalarda kadınların dindarlıklarının erkeklerden daha yoğun olduğu, ibadetlerini erkeklere nazaran daha çok yerine getirdiklerini tespit edilmiştir (Kayıklık 2003: 202 Hasyılmaz 2007: 142 Şimşek 2006: 83). Bizim çalışmamızda cinsiyet değişkenine göre dindarlık analizinde özellikle dinin inanç boyutu ile ilgili değerlendirmede kadın ve erkek katılımcıların arasında çok bir fark olmadığı görülür. Dinin ibadet boyutu ile ilgili değerlendirmede ise kadınların erkeklere oranla daha çok ibadet ettikleri tespit edilmiştir.

3.4. Dindarlığın İnanç Boyutuna İlişkin Değerlendirme

Bu bölümde katılımcılara “Ölümden sonrası (Ahiret) ve Cennet-Cehennem kavramlarının varlığına katılıyor musunuz? Ve ‘İnsanın kaderi Allah tarafından çizilmiştir’ düşüncesine katılıyor musunuz” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların hepsi de bu sorulara *tamamen katılıyorum* yanıtını vermişlerdir. Özellikle bu sorularda aksi bir durumu düşünmediklerini vücut dillerinden anlamak mümkün olmuştur. Bu soruyla karşılaştıklarında “tövbe estağfurullah” şeklinde tepki verenler de olmuştur. Ancak namaz ya da oruç gibi ibadetleri sağlık sorunlarından ya da yaşlı olduklarından dolayı kılamadıklarını belirtip, bu konuda bir rahatlığa sahip oldukları da gözlemlenmiştir. Karşımıza çıkan bu sonuçla bireylerin inanç boyutunda dindar olduklarını söylemek mümkündür. İbadet boyutunda sağlık gibi önemli bir faktörün varlığını dikkate alarak dindarlık düzeylerinin düştüğü tespit edilmiştir.

3.5. Dindarlığın İbadet Boyutuna İlişkin Değerlendirme

Dindarlık analizinde dinin inanç boyutundan sonra karşımıza çıkan değerlendirme ibadet boyutuyla ilgilidir. İslamiyet’te de inanmaktan sonra en önemli etkinlik ibadetlere katılımdır. İbadetler de kendi aralarında farklı bölümlere ayrılır. Bu bölümde

katılımcılara namaz, oruç ibadeti ile ilgili durumların tespit edilmesi amacıyla “Namaz ibadeti ile ilgili davranışınız nedir? Oruç ibadeti ile ilgili davranışınız nedir?” soruları yöneltilmiştir. Sonrasında ise “Kuran’ı Kerim okuma sıklığı ile ilgili davranışınız nedir?” sorusu yöneltilmiştir.

Bu değerlendirmede bireylerin fiziksel durumları ve çeşitli hastalıklarını öne sürerek cevaplar verdiklerine dikkat edilmiştir. Kadın katılımcıların namaz ibadeti konusunda hassas oldukları ve genellikle namaz kıldıklarını söylemek mümkündür. K8 bu konuyu şöyle ifade etmiştir:

Hacca gittim. Her zaman beş vakit namazımı kılarım, ramazan orucu dışında nafile de tutarım. Kuran’ı Kerim okumayı bilmiyorum ama dinlerim.

Erkek katılımcıların boş vakitlerini değerlendirmede kadınlara oranla daha fazla sosyal aktivitenin yer aldığı (sohbet, kahveye gitme, gezme gibi) kadın katılımcıların boş vakitlerini ise daha çok ibadetle geçirdikleri tespit edilmiştir. Kayıklık’ın Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler adlı eserinde kadınların ortalama ibadet puanlarının erkeklerin ortalama ibadet puanlarından yüksek olduğu tespit etmiştir (Kayıklık 2003: 195). Yaşa göre yapılacak değerlendirmede ise özellikle 75-89 yaş aralığındaki bireyler namaz ibadetini *her zaman kılarım* olarak yanıtlamışlardır.

“Eskiden yapardım şimdi yapamıyorum.” İbadet değerlendirmelerinde çoğunlukla bu söylem karşımıza çıkmıştır. Sağlık sorunlarının ibadetlerin yerine getirilmesini büyük ölçüde etkiledikleri ortaya çıkmıştır. K4 bu konuda şöyle ifade etmiştir:

Diyalize giriyorum, hayatım böyle geçiyor. Hastalıktan dolayı pek bir şey yapamıyorum. Eskiden namaz kılardım, oruç tutardım şimdi yapamıyorum.

Oruç ibadeti ile ilgili değerlendirmede sağlık sorunlarının oruç tutmaya engel olduğunu söylemek mümkündür. K1 bu konuda şöyle ifade etmiştir:

20 senedir oruç tutamıyorum, eskiden oruç tutamadığım zamanlarda buğday verirdim.

Kuran ‘ı Kerim okuma sıklığının değerlendirilmesinde ise çoğunlukla okuma yazma bilmeyen bireylerin var olmasından dolayı Kuran okuyamadıkları tespit edilmiştir.

Bununla beraber Kuran dinlemeyi sevdiklerini ve sık sık Kuran ve sohbet dinlediklerini belirtmişlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi çoğunluğun okuma yazma bilmemesinden dolayı boş vakitlerinde okuyamadıklarını ancak böyle bir olanak verildiği takdirde severek iştirak edeceklerini söylemişlerdir. Haftada bir kez huzurevine hoca geldiğini ancak bunun yeterli gelmediğini belirtmişlerdir. Yapılan gözlemler neticesinde özellikle en çok yakındıkları kavga, dedikodu, iftira gibi durumların giderilmesinde dini vaazların etkili olacağı düşünülmüştür. Özellikle kadın katılımcıların hemen hemen hepsi sohbet dinlemeyi sevdiklerini ve televizyondan bol bol sohbet dinlediklerini belirtmişlerdir. Erkek katılımcıların zamanlarını daha çok dışarıda geçirmesinden dolayı bu konuda daha isteksiz göründükleri gözden kaçmamıştır. Ancak erkek katılımcılar da huzurevinde çeşitli dini etkinliklerin olmasından memnun olacaklarını belirtmişlerdir.

3.6. Dindarlığın Etki Boyutu: Huzurevinde Geçirilen Zamanın Değerlendirilmesi

Serbest zamanların değerlendirilmesi olgusu diğer yaşlarda olduğu gibi yaşlılıkta da önemli bir sorundur. Emeklilikle beraber iş yaşamından ayrılan yaşlılar büyük bir boş zamanla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ülkemizde serbest zamanı değerlendirme kır ve kent yaşamına göre farklılıklar göstermektedir. Kırsal alanda yaşayan yaşlılar için böyle bir sorun söz konusu değildir. Herkesin rolleri ve görevleri bellidir. Ancak kentlerde yaşayan yaşlıların boş zamanlarını değerlendirmesi sorun teşkil etmektedir (Tezcan 1982: 80).

Huzurevinde geçirilen zamanın betimlenmesinde çıkan sonuç erkek yaşlıların çoğunlukla sohbet, yürüyüş ve televizyon izleyerek vakitlerini geçirdikleridir. Kadın yaşlı katılımcılar ise vakitlerini genellikle ibadet ederek, sohbet ederek ve televizyon izleyerek geçirmektedir. Huzurevinde yapılan aktiviteler incelendiğinde arkadaşlarla sohbetin önemli olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum kurum içerisinde de sosyal ilişkilerin devam edeceğinin bir göstergesidir. İbadet etmek de yaşlılar için en önemli boş zaman aktivitelerinden biridir. Buradan yaşlıların yoğun olarak dini aktivitelerle zamanlarını geçirdikleri ve dini hayatlarını yaşamaya çalıştıkları durumu ortaya çıkmaktadır. Benzer çalışmalarda da huzurevinde geçirilen zaman incelenmiş ve çoğunlukla erkek katılımcıların sohbet, yemek, dinlenmek ve yürüyüş gibi cevap

verdikleri, kadın katılımcıların ise ibadet ve sohbetle zamanlarını geçirdikleri belirlenmiştir (Soysal 2015: 49- 50, Karaca 2010: 58).

Genel anlamda huzurevinden memnun olduklarını dile getirmişler ancak sıklıkla çok fazla dedikodu, kavga ve iftira gibi durumların varlığından şikayet etmişlerdir. Özellikle kadın katılımcılar bu durumdan çok fazla yakınmışlardır. Daha önce huzurevlerinde yapılan araştırmalarda da buna benzer sonuçlar elde edilmiştir Sivas İli'nde yapılan benzer bir çalışmada huzurevinde kalan her iki kadından biri yanındakiyle anlaşamadığını ve burada sürekli kavganın olduğunu belirtmiştir (Konak ve Çiğdem 2005: 50).

Bizim çalışmamızda genel olarak huzurevinden duyulan memnuniyet sık sık dile getirilmiştir. Hatta çocuklarının buradaki gibi bakamayacağını söyleyen bireyler de mevcuttur. Bunun yanı sıra dışarıdaki sosyal hayatını özleyen ve bunu dile getiren yaşlılar da vardır. Özellikle erkek yaşlılar ara ara dışarı çıkarak vakit geçirdiklerini ve eski arkadaşlarıyla görüştiklerini belirtmişlerdir. Kadın katılımcılar ise komşuluk ilişkilerine özlem duyduklarını sık sık ifade etmişlerdir. Huzurevinde sosyal hayatın olmadığı, ilişkilerde çeşitli anlaşmazlıkların var olduğu konusu çok fazla gündeme gelmiştir. Ayrıca sosyal faaliyetlerin eksik olduğunu ve özellikle dini anlamda farklı uygulamaların olmasının onları mutlu edeceğini belirtmişlerdir. Çoğunlukla okuryazar olmayan bireyler okuma yazma öğrenmek istemekte ve yine Kuran 'ı Kerim dinlemeyi çok sevdiklerini belirten yaşlılar Kuran okumayı öğrenmek istemektedirler.

Yaşlılar için ölüm duygusu ve yalnızlıkla başa çıkmada dinin önemini sık sık vurguladığımız çalışmamızda, huzurevinde kalan yaşlıların da dini uygulamalar noktasında eksiklikler yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Onlar Kuranı Kerim öğrenmek istemekte ve özellikle dini konularda her gün bir şeylerle uğraşmak istemektedir. Ayrıca düzenli olarak yapılan vaaz ve sohbetlerin de sosyal ilişkilerinde daha olumlu sonuçları olacağı tahmin edilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Kayseri Hacı Rukiye Gazioğlu Huzurevi'nde kalan yaşlıların dindarlık ile ilgili durumlarının toplumsal değişme ve aile bağlamında değerlendirilmesi amaçlanan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda yaşlı bireylerin öncelikle huzurevine gelme nedenleri ve huzurevine gelmeden önceki yaşamları araştırılmış, kendi ebeveynlerinin yaşlılık dönemlerini nerede geçirdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra huzurevinde boş zamanlarını ne şekilde değerlendirdikleri ve bu değerlendirmede dini aktivitelerin yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak ise yaşlı bireylerin dindarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik dinin inanç ve ibadet boyutu temel alınarak çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Görüşme tekniği kullanılarak yapılan çalışmamızda maksimum çeşitlilik örneklemesine uygun olarak yaş, cinsiyet gibi değişkenlere uygun 20 kişilik bir çalışma grubu seçilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Çalışmada huzurevinde kalan yaşlıların huzurevine gelmeden önce nerede/kiminle yaşadıkları ve huzurevine gelme nedenleri analiz edilmiş ve çoğunluğun tek başına yaşadığı ve özellikle yalnızlıktan dolayı huzurevine geldikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte yalnızlık durumuna sağlık sorunlarının da eklenmesiyle huzurevine gelme nedenlerinden biri de hastalık olarak belirlenmiştir. Çocuklarıyla yaşayan bireyler çocuklarının evlenmesi sonucu yalnız kalmışlar ve huzurevini tercih etmişlerdir. Aile/akraba ile beraber yaşayan bireyler ise bazı anlaşmazlıklar ve ekonomik zorluklar nedeniyle kurumu tercih etmişlerdir. Buradan çıkarılacak sonuç yaşlılığın yalnızlıkla benzer bir durumu işaret etmesidir. Özellikle fiziksel olarak yalnız kalmaktan ziyade bireylerin kendilerini duygusal olarak da yalnız hissettikleri anlaşılmıştır. Ayrıca hastalıklar ve diğer fiziksel yeti kayıpları sonucu yaşlılar bakımlarını tek başlarına yapamayarak huzurevine gelmek durumunda kalmışlardır.

İkinci bölümde toplumsal değişme ve aile noktasından hareketle yaşlı bireylerin ebeveynlerinin nerde yaşadıkları tespit edilmiştir. Buna göre çoğunlukla, yaşlı bireyler anne ve babalarının yaşlılık dönemlerinde onların yanında yer almıştır. Anne ve babalarının bakımlarını kendileri üstlenmiştir. Diğer bir grup ise anne ve babalarının yaşlılık dönemlerini yalnız geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bir grup katılımcı aile bireylerinin yaşlılık dönemlerinde huzurevinde yaşamalarının daha uygun olacağını düşünmektedirler. Buradan huzurevi ortamından memnun olduklarını ve kendilerini güvende hissettikleri sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak diğer bir grup ise yaşlı bireylerin çocuklarıyla beraber yaşamaları gerektiğini belirtmişlerdir. Bu grubun çocuklarıyla düzenli iletişim halinde olması dikkat çekicidir. Buradan hareketle yaşlı bakımının son zamanlarda önemli bir sorun haline geldiği ve çeşitli nedenlerle huzurevini seçen bireylerin bu sorunla karşı karşıya kaldıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca yaşlılar huzureviden memnun olduklarını sık sık dile getirseler de evlerine, ailelerine ve özellikle çocuklarına özlem duymaktadır.

Üçüncü bölümde yaşlılara verilen değer ve söz hakkı değerlendirilmesi yapılmıştır. Yaşlıların kendilerine verilen değer ve saygının azaldığını düşünmektedirler. Çocuklarının kendilerine değer vermediğini, çoğu zaman arayıp sormadıklarını ve özellikle evlendikten sonra çocuklarıyla olan ilişkilerinin bozulduğunu belirtmişlerdir. Hatta huzurevine gelme nedenlerinden bazıları çocuklarıyla ve gelinleriyle olan anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Yaşlılara verilen söz hakkının geçmişten bugüne azaldığı ve geçmişte de söz hakkı olmadığı yönünde bir sonuç ortaya çıkmıştır. Toplumumuzda yaşlılıkla ilgili olumlu ve olumsuz tutumların varlığından söz etmiştik. Olumlu tutumların dini geleneğimizle alakalı olduğunu ancak yaşanan sosyo-kültürel değişme sonucu bunun zarar gördüğünü söylemek mümkündür. Yaşlıların yük olarak görülmesi ve fiziki durumları dolayısıyla üretici durumdan tüketici duruma gelmeleri son dönemde yaşlılığa karşı takınılan olumsuz tutumlar arasındadır. Huzurevine gelmeden önce yalnızlık, kimsesizlik, çeşitli ekonomik zorluklar ve aile içi anlaşmazlıklar yaşayan bireylerin kendilerine verilen değer ve saygının olmadığı ya da azaldığı belirtmeleri hiç de şaşırtıcı olmamıştır. Bunun yanında az sayıda birey de yaşlılara verilen söz hakkının arttığını belirtmiştir. Bu bireylerin aile içi ilişkilerinin diğer bireylere göre daha iyi olduğunu söylemek mümkündür. Yaşlıların gençlere ayak

uydurmaları ve saygıyı sadece karşıdan beklememeleri gerektiği değerlendirilmesi de yapılmıştır.

Son bölümde bireylerin dini faaliyetlerle ilgili durumları ve kendi dindarlık düzeyleriyle ilgili algıları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda dinin inanç, ibadet ve etki boyutuna yönelik de değerlendirilmeler yapılmıştır. Yaşlılar kendilerini çoğunlukla *biraz dindar* ya da *dindar* olarak değerlendirmişlerdir. Özellikle dindarlığın ibadet boyutuna ilişkin değerlendirmemiz bireylerin kendi dindarlık düzeylerine ilişkin değerlendirmelerine kıyasla daha etkili olmuştur. Dini faaliyetlerin yapılıp yapılmadığı ile ilgili değerlendirmemizde kendi dindarlık düzeylerinin değerlendirilmesiyle benzerlik göstermektedir. Çoğunlukla bir kısmını yapabildiklerini belirten yaşlılar özellikle hastalık durumundan dolayı eskiden yapabildiği şeyleri şimdilerde yapamadıklarını belirtmişlerdir.

Dindarlığın inanç boyutu bağlamında yaşlı bireylerin inançları noktasında bir sorun olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların tamamının Müslüman olması dolayısıyla inanç boyutunda bir farklılık olmaması olağandır. Argyle ve Hallahmi ‘nin “Yaş ve Din” isimli makalesinde yaşlıların Tanrı inançlarında daha kesin olduğu, ahiret gününe inanmanın yaşla birlikte sürekli olarak arttığı ve ölüm sonrası hayata tamamiyle inandıkları ifade edilmiştir. Bizim çalışmamızda da yaşlı bireyler ahiret gününe, cennet ve cehennem kavramlarına, kaza ve kadere sorgusuz sualsiz inanmaktadır.

Dindarlığın ibadet boyutu bağlamında cinsiyet değişkeni dikkate alınarak yapılan namaz ibadeti değerlendirmesinde, kadın katılımcıların çoğunlukla namaz kıldıkları belirlenmiştir. Erkek katılımcıların ise ara sıra namaz kıldıkları ve çoğunlukla Cuma namazını kıldıkları tespit edilmiştir. Oruç ibadeti ile ilgili değerlendirmede yaşanan sağlık sorunlarının oruç tutmalarına engel olduğu ortaya çıkmıştır. Yaşlı bireylerin okur yazar olmadıklarından Kuran’ı Kerim okumayı da bilmedikleri ve nerdeyse bütün yaşlıların Kuran okuyamadıkları tespit edilmiştir. Bu konuda çok istekli oldukları ve dini anlamda gerçekleşecek yeni faaliyetlere katılım sağlayacaklarını belirtmişlerdir.

Dindarlığın etki boyutu bağlamında huzurevinde boş zamanın değerlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Huzurevinde geçirilen zaman değerlendirilmesinde, kadın bireylerin zamanlarını daha çok ibadet ile (namaz kılmak, sohbet dinlemek, tesbih çekmek) geçirdikleri, erkek katılımcıların zamanlarını ise sohbet ederek, yürüyüş

yaparak ve televizyon izleyerek geçirdikleri tespit edilmiştir. Ancak hayatından memnun gibi görünen yaşlılar için boş zamanlarını geçirebilecekleri yeni ilgi ve faaliyet alanları yapılmalıdır.

Modern toplumda aile yapısında meydana gelen değişimler sonucu ilişki sistemi de etkilenmiştir. Aile kurumu hem yapı hem de işleyiş olarak sürekli değişim içerisinde. Yapılan çalışma sonucunda huzurevinde kalan yaşlıların yalnızlıktan çok fazla dert yandıkları bu duruma hastalık faktörünün de eklenmesiyle huzurevine geldikleri ortaya çıkmıştır. Yaşlılığa verilen değer ve takınılan tutum noktasında ise yaşlı bireylerin olumsuz bir duygu durumu içinde olduğu gözlenmiştir. Bu durumun oluşmasında yaşlıların aileleriyle ve çocuklarıyla görüşmemelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Yaşlılık dindarlık ilişkisinin toplumsal değişme bağlamında incelendiği çalışmamızda, yaşlıların dinin inanç boyutunda tamamen bir bağlılık söz konusudur. Ancak dinin ibadet boyutunda sıkıntılar yaşandığı ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedeni ise yaşanan fiziksel yetersizlikler ve hastalıklardır. Fiziksel olarak iyi durumda olan bireyler ibadet etmeye devam etmektedir, ancak çoğunluğu çeşitli hastalıklara sahip olduklarını, eskiden yaptıkları ibadetleri şimdi yapamadıklarını belirtmişlerdir. Yaşlılar kendilerini çoğunlukla biraz dindar olarak değerlendirmişlerdir, bu değerlendirmeyi yapmalarında bazı ibadetlerini yerine getirememeleri etkili olmuştur.

Huzurevinde geçirilen zamanın değerlendirilmesi ile ilgili çeşitli öneriler oluşmuştur. Yaşlıların geneli okuma yazma bilmemektedir. Bu nedenle özellikle Kuran 'ı Kerim okumayı öğrenmek için istekli olduklarını belirtmişlerdir. Sohbet dinlemeyi çok sevdiklerini belirten yaşlılar, bunun için kuruma gelen kişilerin olduğunu söylemişler ancak bunun yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Dinin bilgi boyutunda yetersiz olduklarını düşünmektedirler ve bu nedenle özellikle sohbet, vaaz gibi etkinliklerin onlar için çok gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Yaşlılar için dini yaşamın ve aktivitelerin varlığının önemli olduğu düşünülmektedir. Yaşlılar için ibadet etkinliklerine katılmanın kendilerini daha değerli hissetmelerini sağlayacağı düşünülmektedir. İbadetlerin insanlar arasındaki dayanışma duygusunu arttıracığı da düşünülmektedir. Bireylerin dini etkinliklere katılımı topluma uyum ve sosyalleşme noktasında da önemli görülmektedir. Bu nedenle bu tür faaliyetlerin artırılması ve niteliğinin genişletilmesi gerekmektedir. Özellikle vaaz veren din eğitmenlerin de sayısı

ve niteliği arttırılmalıdır. Din eğitmenleri ve psikologlar, yaşlıların dini yaşam alanlarını zenginleştirmelerine destek olmalıdır. Yapılacak dini aktivitelere katılım noktasında da teşvikler sağlanmalıdır.

Son dönemde yaşlılık çalışmalarında dine atıflar yapılmakta ve din önemli bir mekanizma olarak görülmektedir. Yaşlılık, toplumsal bir boyut kazanmasıyla önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Ülkemizde ilerleyen zamanlarda bu konu daha önemli bir hale gelecektir. Bu nedenle bu alanda yapılan çalışmaların çeşitliliği arttırılmalıdır. Yaşlılık politikalarını sürekli olarak gözden geçirilmelidir ve yaşlılar için önemli bir yaşam alanı haline gelen huzurevlerinde dini faaliyetlerin niteliği ve sayısı arttırılmalıdır. Yaşlılık ve din beraberliğinden yola çıkarak, yaşlıların bu döneme kolay adapte olmasında ve sağlıklı yaşlanma konusunda dinin etkisinden yararlanılmalıdır. Bu konuda hem devlet politikaları hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyetleri önemli bir hal almaktadır. Yaptığımız çalışmada, yaşlı bireylerin sohbet ve vaaz dinlemeyi çok sevdiklerini tespit etmiştik. Bu nedenle huzurevine düzenli aralıklarla vaiz ya da din eğitmeni ziyaretlerde bulunmalıdır.

Yapılan çalışmada yaşlıların duydukları aile özlemi dikkat çekicidir. Bu nedenle yaşlıların aileleriyle düzenli olarak görüşmeleri sağlanmalıdır. Düzenli olarak kurum dışında, aileleriyle vakit geçirmelerine yardımcı olacak düzenlemeler yapılmalıdır. Başarılı bir yaşlılık sürecinin geçirilmesinde yaşlı bireylerin aile ve yakın çevresiyle ilişkilerin canlı tutulması gerekmektedir. Huzurevinde kalan yaşlıların aile ilişkilerinin devam ettirilmesi çok önemlidir. Bu nedenle hem yaşlılara hem de ailelere çeşitli hizmetler verilmelidir. Her çocuğun ya da gencin bir gün yaşlanacağı gerçeğinden yola çıkarak, yaşlıların bulunduğu ortam ve yaşam alanlarına düzenli ziyaretler düzenlenmelidir. Yaşlılıkta sosyalizasyon her dönemde olduğu gibi önemlidir ve bu nedenle çeşitli sosyal faaliyet alanları düzenlenmelidir.

Yaşlılık bir sorun olarak görülmemeli ve yeni nesillere bu şekilde aktarılmamalıdır. Yaşlıların kendi ailelerine bakmayı tercih ettikleri ancak bu durumun şimdilerde yavaş yavaş değiştiği tespit edilmiştir. Bu nedenle toplumda yaşlılığın sorun olarak görülmesinin değişmesi gerekmektedir. Toplumda yaşlılara karşı oluşan ön yargılardan kurtulmak ve bu dönemle alakalı olumlu bakış açısı kazandırabilmek için, bireyler

yaşlılıkla ilgili konularda örgün ve yaygın eğitimle bilgilendirilmelidir. Bu konuda yapılacak bilinçlendirme çalışmalarında medya desteğinden de faydalanılmalıdır.

Ülkemizde yaşlılara verilen ilgi ve hizmet noktasında bazı Batı ülkelerine göre yetersizlikler vardır. Bunların giderilmesinde yapılacak akademik çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’ de yaşlı sorunlarının tespit edilmesi, yaşlılara yönelik hem kurumsal hem de ailevi desteğin sağlanması, evde ve kurumda bakım koşullarının değerlendirilmesi, yaşlıların toplumsal hayata katılımı gibi konularda araştırmaların sayısı arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, G. (2002). *Başlangıçtan Günümüze Yaşlının Aile ve Toplumdaki Statüsü*, Geriatri Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 75.
- Akın, G. (2006). *Her Yönüyle Yaşlılık*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Akgül, M. (2004). *Yaşlılık ve Dindarlık: Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi, Konya Huzurevi Örneği*. Dini Araştırmalar Dergisi, Sayı:19, Cilt:7, 19-56.
- Aktaş, G. (2015). *Türkiye’de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış*, Sosyoloji Konferansları, No 52, (2015-2), 419-441.
- Aktay, Y. Köktaş, M. E. (2017). *Din Sosyolojisi*. Vadi Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, N., Çapcıoğlu, İ. (2013). *Din Sosyolojisi*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Alptekin, D. (2011). *Yardım ve Dayanışma*. TC Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi, Cilt 2 Sayı:3, 7-15.
- Altunışık, R. Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Ardahan, M. (2010). *Yaşlılık ve Huzurevi*, Aile ve Toplum Dergisi, Cilt 11, Sayı 5.
- Argyle, M. Hallahmi-Beit, B. (1992). *Yaş ve Din*, Çev. A. Kurt, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 4, Cilt 4.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*, Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara.
- Arpacı, F. (2016). “*Geçmişten Günümüze Yaşlılık*” Yaşlılık Sosyolojisi içinde, sy 1-19. Nobel, Ankara.
- Arslan, M. (2009). “*Geleneksellik ve Yaşlı Dindarlığı: Taşrada Sosyal Hizmet Alamayan Yaşlıların Dindarlık Durumları Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme*”. 5.Ulusal Yaşlılık Kongresi, 7–8 Mayıs 2009, Sivas.
- Aydın, M. (1999). *Kurumlar Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Aydın, M. (2015). *Değişim Sosyolojisi*, Açılım Yayınları, İstanbul.
- Bahar, G., Bahar, A. ve Savaş, H. A. (2009). “*Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler*”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4/12, 85-98.

- Bozkurt, V. (2011). *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Yayıncılık, Bursa
- Bulut, M. (2015). “*Kültürel Bağlamda Yetişkinlik ve Yaşlılık*”, Ed. H. Bacanlı ve Ş. Terzi, Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi içinde (Sy 393-417). Açılım Kitap, İstanbul
- Bulduk, E. Ö. (2014). *Yaşlılık ve Toplumsal Değişim*, TSA/YIL 18, Sy 2. sy:53-60.
- Ceylan, H. (2016). *Yaşlılık Sosyolojisi*, Nobel Yayınları, Ankara
- Cole, S. (1999). *Sosyolojik Düşünme Yöntemi*, Vadi Yayınları.
- Çağlar, T. (2014). *Yaşlı Bakımı*, Nika Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ. Bilgin, Ö. (2012). “*Yaşlılara Yönelik Dini Sosyal Hizmet Uygulamaları Çerçevesinde, Yaşlılık Dindarlık İlişkisinin Tarihsel Gelişimi ve Ülkemizdeki Durumu Üzerine*”. Milli Eğitim, Sayı: 193.
- Çelik, C. (2010). “*Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Dini Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması*”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Sayı 8.
- Dikeçligil, B. Çiğdem, A. (1991). *Aile Yazıları 2*, (Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme), Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Doğan, İ. (2001). *Osmanlı Ailesi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Duman, M. Z. (2012). “*Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı*” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, Cilt1, Sayı 4.
- Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, çev. C. B. Akal, 4. Baskı, B/F/S Yayınları, İstanbul
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyum*, Şahıs Yayınları, Ankara
- Ekici, F. Y. (2014). *Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi*, The Journal of Academic Social Science Studies, Number 30, Page 209-224.
- Er, D. (2009). “*Psikososyal Açidan Yaşlılık*” Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, Cilt 4, Sayı 11, 131-144.
- Ergil, D. (1984). *Toplum ve İnsan*, Turhan Kitabevi, Ankara

- Ergun, D. (1973). *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, Ankara
- Erkol, M. (2004). “*Din, Dindarlık Kavramları ve Sosyolojik Bir Yöntem Olarak Dindarlık Ölçekleri*”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Fichter, J. (2016). *Sosyoloji Nedir?* çev. Prof. Dr. Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık, Ankara
- Fromm, E. (1997). *Sahip Olmak ya da Olmak*, (çev. Aydın Arıtan), İstanbul, Arıtan Yayınevi
- Fulcher J. Scott J. (1999). *Sociology*, Oxford University Press
- Furseth, I., Repstad, P. (2006). *Din Sosyolojisine Giriş*, (Çev. İ. Çağcıoğlu, H. Aydınalp), Birleşik Yayınları, Ankara.
- Giddens, A. (2000), *Sosyoloji*, Yayına Haz: H. Özel-C. Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Gökçe, B. (1976). “*Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme*”, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1-2,
- Gökçe, B. (1991). “*Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım*” Aile Yazıları 4, Başbakanlık Aile Araştırma kurumu Başkanlığı, Ankara.
- Görgün –Baran, A. (2001). “*Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi*” Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi 1(1), 14-24.
- Görgün- Baran, A. (2004). “*Yaşlılık Sosyolojisi*” *Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşım: Sorunlar Çözümler*. Ed. Velittin Kalıncara, Odak, 35-57.
- Gökalp, Z. (2001). *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Kemal Bek), Bordo Siyah Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ü. (2000). *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ü. (2006). *Dindarlığın Sosyolojisi Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, (Ed. Ünver Günay, Celaleddin Çelik), Adana.
- Glock, C.Y. (1998). *Dindarlığın Boyutları Üzerine*, (Çev. Günter Kehrler, Derleyenler: Yasin Aktay, M.E. Köktaş), Vadi Yayınları, İstanbul

- Hurlock, E.(1992). “*Yaşlılık Döneminde Dini İlgi ve Faaliyetler*”. (Çev. Naci Kula), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sayı:4, Cilt:4.
- İbn i Haldun, (1977). *Mukaddime*, Çev. Turhan Duysal, Onur Yayıncılık
- İnce, A. (2017). “*Türkiye’de Yaşlılarla İlgili Toplumsal Değer Yargıları*”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 36.
- Johnstone, R. L. (1992). *Religion in Society*, New Jersey, 58-60.
- Kalaycı, I., Özkul, M. (2017). *Geleneksel Kalabilsem Modern Olabilsem Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Deneyimleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt 8, Sayı 18, Sy. 90-110.
- Kalınkara, V. (2008). “*Kentsel Hizmet Sunumu ve ‘Öteki’leştirilen Gruplar*”. Denizli Kent Sempozyumu, 2-3 Mayıs, Denizli.
- Kalınkara, V.(2011). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*, Nobel Yayınları, Ankara
- Kalkıner, N., Kasapoğlu, A. (2011). *Aile Sosyolojisi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Karaca, F.,(2010). “*Huzurevinde Kalan Yaşlıların Hayata Bakış Açılırları ve Gelecekle İlgili Beklentileri*, Aile ve Toplum, Cilt 6, Sayı 22.
- Karaşahin, H. (2008). “*Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma*”, AÜİFD 49 Sayı 1, 191-200.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*, Baki Kitabevi, Adana.
- Kılavuz, M.A. (2005). “*Yaşlanma Sürecinin Dini Gelişime Etkileri*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 97-112.
- Kır, İ. (2010). “*Eğitimin Toplumsal Temelleri*”, Eğitim Bilimine Giriş, Ed. Fatih Töremen, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Kır, İ. (2011). “*Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri*”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 36.
- Kıray, M.B. (1999). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Kızılcıkel, S. (1994). *Sosyoloji Teorileri 1-2*, Yunus Emre Yayıncılık, Konya.

- Kirman, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Koç, İ. (2014). “*Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi 1961-2011*” TAYA Tespitler Öneriler”, 24-48, Araştırma ve Sosyal Politika Serisi, İstanbul.
- Kongar, E. (1970). “*Türkiye’de Aile Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkisi*”. Amme İdaresi Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 58-83.
- Kongar, E. (2004). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Kurt, G. (2008). *Türkiye’de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış- Sivas ili Örneği-* Yüksek Lisans Tezi, Sivas
- Kurt, A. (2017). *Din Sosyolojisi*, Sentez Yayınları, Ankara.
- Lehr, U. (1994). *Yaşlanmanın Psikolojisi*, (Çev. Neylan Eryar), Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı, İstanbul.
- Lundberg, G. A., Schrong, C.C., Larsen, O. N. (1970). *Sosyoloji*, çev. Ö. Ozankaya, Ü. Gürkan, 2. Cilt, Ankara
- Macionis, J., Plummer, K. (1998). *Sociology A Global Introduction* Prantice Hall Europe, NewYork
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Meriç, Ü. (1989), “*İleri Endüstri Toplumlarında Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma*, Dizi: 3, Sayı: 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Mutlu, K. (1989). “*Bir Dindarlık Ölçeği: Sosyoloji ‘de Yöntem Üzerine Bir Tartışma*”. İslami Araştırmalar3(4), 194-199.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim, Üniversite Öğrencileri Örnekleme*, İstanbul, Dem yayınları
- Onur, B. (1991). *Gelişim Psikolojisi (Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm)*, Ankara, V Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1984). *Toplumbilimine Giriş*, S Yayınları, Ankara
- Öz, F. (2002). “*Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açından Gözden Geçirme*” Kriz Dergisi Cilt 10, Sayı 2, 17-28.

- Özen, S. (1987). *Sosyal Hareketlilikte Aile ve Eğitim İlişkileri*, Sosyoloji Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sayı 1, 123-136.
- Peker, H. (1993). *Din Psikolojisi*, Sönmez Yayınları, Samsun.
- Ronald, L. J. (1992). *Religion in Society*, New Jersey, 58-60.
- Sayın, Ö. (1990). “Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri”, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Sevil, H.T. (2005). *Yaşlılığın Sosyal Anatomisi*, Ankara, Sabev Yayınları
- Sezal, İ. (2002). *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yayınları
- Soysal, H.T. (2015). *Yaşlılık Olgusu Bağlamında Yaşam Memnuniyetine Sosyolojik Bir Bakış, Karabük Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.
- Sökmen, D. (2008). *Huzurevinde Kalan Yaşlıların Huzurevindeki Yaşamlarına İlişkin Algıları*, Yüksel Lisans Tezi, İstanbul.
- Sönmez, A. Ö. (2016). “Dindarlığın Ölçülebilirliği Üzerine Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri.”. SEFAD, 557-578.
- Subaşı, N. (2003). “Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam- Toplumsal Değişme Aile ve Yeni risk Alanları”, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, 12 Yayınları, İstanbul.
- Schaefer, R.T; Lamm, R.P. (1995). *Sociology*, New York: McGraw- Hill.
- Şahinkaya, R. (1991). “Türk Aileleri Hangi Yönlerden Birbirlerine Farklılıklar Gösterirler”, Aile yazıları 1, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 37-42, Ankara.
- Taş, K. (2010). “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15/2, 47-62.
- Taplamacıoğlu, M. (1969). *Genel Sosyoloji Üzerine Bir Deneme*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tekin, M. (2004). “Dindarlık Bağlamında Amel-i Salih Kavramına Sosyolojik Bir Yaklaşım”. *Dindarlık Olgusu* (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri), İstanbul, Kurav Yayınları,

- Tekin, S.Ç. Kara, F. (2018). “*Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlılık*” Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi, Cilt 3 Sayı 1, 219-229.
- Tezcan, M. (1982). *Sosyolojik Açıdan Boş Zamanların Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Tezcan, M. (1991). *Toplumsal Değişme ve Yaşlılık*, Aile Yazıları 2 Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Der. B. Dikeçligil, A. Çiğdem, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi.
- Tufan, İ. (2002), *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- Ünal, V. (2013). “*Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din*” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 6, Sayı 26.
- Wach, J. (1995). *Din Sosyoloji* Çev. Ü. Günay, İFAV Yayınları, İstanbul.
- Yağcıoğlu, R. (2012). “*Sağlıklı Yaşlanma ve Sosyal Hizmetler*”. Turkish Family Physician, Cilt 3, Sayı 1, 30-38.
- Yaka, A. (2011). *Sosyal Değişme ve Türk Modernleşmesi*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel araştırma Yöntemleri*, 8. Baskı, Seçkin yayınları, Ankara.
- Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2011). “*Göreve Yeni Başlayan Özel Dersane Öğretmenlerinin Kurumlarındaki Çalışma Koşullarına İlişkin Görüşleri*, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11(2), 635-650.
- Yüksel, A., Mil, B., ve Bilim, Y. (2007). *Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin?*, 1. Baskı, Detay yayınları, Ankara.
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*, (Çev. A. Aykara, A. Beyazova vd), Ankara, Nika Yayınevi

İNTERNET KAYNAKLARI

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2017). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/huzurevlerinde-19-bin-818-kisi-kaliyor-/727545> adresinden edinilmiştir
- Anon (2013). <http://x3nnotlar.blogspot.com.tr/2013/02/toplumsal-değisme-ve-kuresellesme.html> 17.08.2015 tarihinde edinilmiştir.
- WHO (Dünya Sağlık Örgütü) <https://www.diyetisyendunyasi.com/dunya-saglik-orgutu-yeni-yas-dilimlerini-acikladi> adresinden edinilmiştir.
- Tufan, İ. (2014). *Gerontolojiye Giriş*, <http://itgevakif.com/pdfs/Gerontolojiye>. (Erişim Tarihi Nisan 2015).
- TÜİK (2013). Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> adresinden edinilmiştir.
- TÜİK (2016). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2015. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507> adresinden edinilmiştir.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2015). World Population Ageing 2015. ST/ESA/SER.A/390 NewYork, NY: Author. http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA_2015_report.pdf adresinden edinilmiştir.
- Yönetmelikler, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezleri-yonetmeligi/> adresinden edinilmiştir.

EKLER

EK 1: GÖRÜŞME FORMU

1. Demografik Bilgiler

- a. Cinsiyet
- b. Yaş
- c. Eğitim Durumu
- d. Medeni Durum
- e. Sosyal Güvence Durumu
- f. Çocuk Sayısı

2. Huzurevine Gelme Durumunun Betimlenmesi

- a. Huzurevine Gelmeden Önceki Durumu

Soru: “Huzurevine gelmeden önce kiminle/nerede yaşamaktaydınız?”

- b. Huzurevine Gelme Durumu

Soru: “Huzurevine gelme nedeniniz nedir?”

2. Yaşlılık Dönemi İle İlgili Algıların Betimlenmesi

- a. Ebeveynlerin Durumu

Soru: “Anne ve babanız yaşlılık döneminde nerede kalmıştır?”

Soru: “Sizce aile büyükleri nerde yaşamalıdır?”

- b. Yaşlılara Verilen Değer

Soru: “Sizce geçen zamanda yaşlılara verilen değer ne durumdadır?”

Soru: “Dünden bugüne aile içinde yaşlıların söz hakkı ne durumdadır?”

3. Dindarlık İle İlgili Durumun Betimlenmesi

- a. Kendi Dindarlık Durumu ile İlgili Algı

Soru: Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- b. Dini Faaliyetlerin Yerine Getirmekle İlgili Durumu

Soru: Dini görevlerinizi ne kadar yerine getiriyorsunuz?

3.1 . Dindarlığın İnanç Boyutuna İlişkin Betimleme

- a. Ahiret İnancı ile İlgili Durum

Soru: “Ahiret ve Cennet-Cehennem kavramlarının varlığına inanıyor musunuz?”

- b. Kader İnancı İle İlgili Durum

Soru: “‘İnsanın kaderi Allah tarafından çizilmiştir’ düşüncesine katılıyor musunuz?

3.2. Dindarlığın İbadet Boyutu ile İlgili Değerlendirme

a. Namaz İbadeti İle İlgili Durumun Betimlenmesi

Soru: “Namaz ibadeti ile ilgili davranışınız nedir?”

b. Oruç İbadeti İle İlgili Durumun Betimlenmesi

Soru: “Oruç ibadeti ile ilgili davranışınız nedir?”

c. Kuran’ı Kerim Okuma Durumunun Betimlenmesi

Soru: “Ne sıklıkla Kuran’ ı Kerim okursunuz?”

3.3. Dindarlığın Etki Boyutuna İlişkin Değerlendirme

a. Huzurevinde Geçirilen Vaktin Değerlendirilmesi

Soru: Huzurevinde Vaktinizi nasıl geçirirsiniz?

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : Filiz ÖZTÜRK
Uyruğu : Türkiye (TC)
Doğum Tarihi ve Yeri : Ankara, 1986
Medeni Durumu : Evli
Tel : 312 753 10 31
e-mail : filizof2211@gmail.com
Yazışma Adresi : Söğütlü Mahallesi Gazi Bulvarı Akçaabat Trabzon

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi	2019
Lisans	Ankara Üniversitesi DTCE Sosyoloji Bölümü	2007
Lise	Çamlıdere Çok Programlı Lisesi	2003

İŞ DENEYİMLERİ

YABANCI DİL

İngilizce